

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI

TİCARİ BANKALARDA VERİMLİLİK VE ETKİNLİK
ANALİZİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

BETÜL AKDİL

701817

İSTANBUL - 1993

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında büyük katkıları bulunan çok kıymetli tez danışmanım Sayın Doç.Dr. Nazım Ekren'e ve yardımlarından dolayı Serkan Okandan'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
TABLolar	v
KISALTMALAR	vi
EK TABLolar	vii
GİRİŞ	1
1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN GENEL YAPISI	4
1.1 Türk Bankacılık Sisteminde Ticari Bankaların	
Konumu	10
1.1.1. Aktif	17
1.1.2. Personel	21
1.1.3. Şube	24
1.1.4. Mevduat	28
2. BANKALARDA PERFORMANS DEĞERLENDİRME	32
2.1. Performans Tanımı ve Kapsamı	33
2.2. Performans Göstergeleri	34
2.2.1. Etkinlik	34
2.2.2. Verimlilik	40
2.2.3. Etkinlik ve Verimlilik İlişkisi	44
2.2.4. Kârlılık	45
2.2.4.1. Aktif Kârlılık Oranı	47
2.2.4.2. Özsermaye Kârlılık Oranı	48
2.2.4.3. Sermaye Yeterliliği - Kârlılık İlişkisi	49

3. ETKİNLİK VE VERİMLİLİĞİN ÖLÇÜLMESİ : ANALİTİK VE TEORİK ÇERÇEVE	51
3.1. Tanımlar	53
3.2. Kullanılan Rasyolar	56
3.2.1. Verimlilik Rasyoları	56
3.2.1.1. Kârlılık	56
3.2.1.2. İnsan Gücü	58
3.2.1.3. Şube Gelişimi	58
3.2.1.4. Diğer Verimlilik Rasyoları	59
3.2.2. Etkinlik Rasyoları	59
3.2.3. Güvenilirlik ve Kaynak Yapısına İlişkin Rasyolar	60
3.2.4. T.C.M.B.'nin Bankaların Gözetim ve Denetiminde Zorunlu Kıldığı Rasyolar	60
3.2.5. CAMEL Rasyoları (T.C.M.B. Rasyolarının Dışında Kalanlar)	61
3.2.6. Diğer Rasyolar	62
4. TÜRK TİCARİ BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ETKİNLİK VE VERİMLİLİK ANALİZİ : RASYO DEĞERLENDİRME	64
4.1. Kârlılık	65
4.2. Etkinlik	68
4.2.1. Genel Etkinlik Trendi	68
4.2.2. Etkinlik Rasyoları İle Net Kâr / Toplam Aktif Rasyosu Arasındaki İlişki	72

4.3. İnsan Gücü	73
4.3.1. Genel İnsan Gücü Trendi	73
4.3.2. İnsan Gücü Rasyoları İle Net Kâr / Toplam Aktif Rasyosu Arasındaki İlişki	75
4.4. Şube Gelişimi	76
4.4.1. Genel Şube Trendi	76
4.4.2. Şube Rasyoları İle Net Kâr / Toplam Aktif Rasyosu Arasındaki İlişki	77
4.5. Diğer Verimlilik Rasyoları	77
4.5.1. Genel Trend	77
4.5.2. Verimlilik Rasyoları İle Net Kâr / Toplam Aktif Rasyosu Arasındaki İlişki	78
4.6. Kaynak Yapısı	79
4.6.1. Kaynak Yapısı Genel Trendi.....	79
4.6.2. Kaynak Yapısına İlişkin Rasyolar İle Net Kâr / Toplam Aktif Rasyosu Arasındaki İlişki	84
4.7. Kullanım Yapısı	85
4.7.1. Kullanım Yapısı Genel Trendi	85
4.7.2. Kullanım Yapısına İlişkin Rasyolar İle Net Kâr / Toplam Aktif Rasyosu Arasındaki İlişki ..	87
4.8. Gelişim - Gider Yapısı	88
4.8.1. Gelişim - Gider Yapısı Genel Trendi	88

SONUÇ	92
YARARLANAN KAYNAKLAR	96
1. KİTAPLAR	96
2. MAKALELER	98
3. DİĞERLERİ	100
EK TABLOLAR	102

TABLOLAR

Sayfa No

Tablo 1 :	1991 Yılı İtibariyle Bankaların Türk Bankacılık Sistemindeki Nisbi Ağırlığı	12
Tablo 2 :	Aktiflerin Yıllar İtibariyle Banka Ölçeklerine Göre Dağılımı ve Gelişimi	20
Tablo 3 :	Personelin Yıllar İtibariyle Banka Ölçeklerine Göre Dağılımı ve Gelişimi	23
Tablo 4 :	Şubelerin Yıllar İtibariyle Banka Ölçeklerine Göre Dağılımı ve Gelişimi	27
Tablo 5 :	Mevduatın Yıllar İtibariyle Banka Ölçeklerine Göre Dağılımı ve Gelişimi	31
Tablo 6 :	Aktif Kârlılık Oranının Yıllar İtibariyle Banka Ölçeklerine Göre Gelişimi	48
Tablo 7 :	Özsermaye Kârlılık Oranının Yıllar İtibariyle Banka Ölçeklerine Göre Gelişimi	49

KISALTMALAR

A.g.k.	Adı geçen kaynak
A.g.m.	Adı geçen makale
T.C.M.B.	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
T. İş Bankası	Türkiye İş Bankası
T. Emlak Bankası	Türkiye Emlak Bankası
DTH	Döviz Tevdiat Hesabı
T.C. Ziraat Bankası	Türkiye Cumhuriyet Ziraat Bankası
TL	Türk Lirası
ATM	Automated Teller Machine
CAMEL	Capital Adequacy, Asset Quality, Management, Earnings Level and Quality, Liquidity
ROA	Return On Assets
ROE	Return On Equity

EK TABLOLAR

Sayfa No

Ek Tablo 1	:	Net Kâr / Toplam Aktif	102
Ek Tablo 2	:	Net Kâr / Özkaynaklar	102
Ek Tablo 3	:	Toplam Faiz Geliri / Toplam Krediler + Menkul Değerler Cüzdanı + Interbank	103
Ek Tablo 4	:	Toplam Krediler / Toplam Aktif	103
Ek Tablo 5	:	Toplam Krediler / Mevduat	104
Ek Tablo 6	:	Toplam Krediler + Menkul Değerler Cüzdanı + Interbank / Toplam Aktif	104
Ek Tablo 7	:	Tahsili Gecikmiş Alacaklar / Toplam Krediler	105
Ek Tablo 8	:	Likit Değerler / Toplam Aktif	105
Ek Tablo 9	:	Personel Giderleri / Toplam Faiz Geliri	106
Ek Tablo 10	:	Personel Giderleri / Toplam Giderler	106
Ek Tablo 11	:	Mevduat / Personel Sayısı	107
Ek Tablo 12	:	Toplam Krediler / Personel Sayısı	107
Ek Tablo 13	:	Toplam Aktif / Şube Sayısı	108
Ek Tablo 14	:	Mevduat / Şube Sayısı	108
Ek Tablo 15	:	Toplam Krediler / Şube Sayısı	109
Ek Tablo 16	:	Faiz Geliri / Şube Sayısı	109
Ek Tablo 17	:	Toplam Gelirler / Toplam Aktif	110
Ek Tablo 18	:	Toplam Gelirler - Toplam Giderler / Toplam Kaynaklar	110
Ek Tablo 19	:	Mevduat / Toplam Pasifler	111
Ek Tablo 20	:	Menkul Değerler Cüzdanı / Toplam Kaynaklar	111

EK TABLOLAR

Sayfa No

Ek Tablo 21	:	Mevduat / Yabancı Kaynaklar	112
Ek Tablo 22	:	Döviz Tevdiat Hesabı+ Yurt Dışından Kullanılan Krediler / Toplam Aktifler	112
Ek Tablo 23	:	Kullanılan Krediler / Toplam Pasifler	113
Ek Tablo 24	:	Likit Ağırlıklı Aktifler / Toplam Mevduat	113
Ek Tablo 25	:	Özkaynaklar / Yabancı Kaynaklar	114
Ek Tablo 26	:	İştirakler ve Kuruluşlar + Sabit Kıymetler / Özkaynaklar	114
Ek Tablo 27	:	İştirakler ve Kuruluşlar + Sabit Kıymetler / Ortalama Toplam Aktif	115
Ek Tablo 28	:	Serbest Sermaye / Faiz Getirili Aktifler.....	115
Ek Tablo 29	:	Toplam Gelirler / Toplam Kaynaklar	116
Ek Tablo 30	:	Toplam Giderler / Toplam Kaynaklar	116
Ek Tablo 31	:	Toplam Faiz Gelirleri / Toplam Gelirler	117
Ek Tablo 32	:	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Gelirler	117
Ek Tablo 33	:	Toplam Faiz Giderleri / Ortalama Toplam Aktifler	118
Ek Tablo 34	:	Faiz Dışı Giderler / Ortalama Toplam Aktifler	118
Ek Tablo 35	:	Toplam Faiz Geliri - Toplam Faiz Gideri / Ortalama Toplam Aktif	119
Ek Tablo 36	:	Faiz Dışı Gelirler / Ortalama Toplam Aktif	119

GİRİŞ

1980 sonrasında dışa açılma, serbest pazar ekonomisine geçiş ve liberalleşme politikalarından en çok etkilenen ve değişim içine giren sektörlerden biri bankacılıktır.

Mali sistemin en gelişmiş ve ağırlıklı kesimini oluşturan Türk Bankacılık Sistemi 1980'li yıllardan itibaren hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Sistem yaygın şube ağı ve sunduğu geniş hizmet yelpazesi ile, kaynak birikimi, akışı ve dağılımında dolayısıyla ülke kalkınmasında etkin bir rol oynamaktadır.

Bankacılık Sistemi kaynak dağılımını belirleyen, finansal aracılık işlevinden sorumlu olup, ekonomi ve toplumun kalkınmasında merkezi bir konuma sahiptir. Bankalarda performans analizi ve değerlendirmesi bankacılık sisteminin ekonomideki kaynak ve gelir dağılımını ve dolayısıyla ekonomik istikrarı etkileyebilmesi, kendi başarısızlığının kısıtlı bir çerçevede kalmıyarak tüm ekonomiye yansması gibi nedenlerden dolayı büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı 1985 - 1991 yılları arasındaki dönemde Türk Bankacılık Sistemindeki büyük, orta ve kk ölçekli ticari bankaların rasyo analizi kullanarak etkinlik ve verimliliklerinin araştırılması ve incelenmesidir. Ticari bankalar bu çalışmanın amacı dahilinde aktif büyüklükleri dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma sonucunda büyük ölçekli bankalar, toplam aktifleri 6 milyar TL ve üstü olan bankalar, orta ölçekli bankalar toplam aktifleri 1 ile 6 milyar TL arasında olanlar ve kk ölçekli bankalar da toplam aktifleri 1 milyar TL ve altında olan bankalardır.

Çalışmanın birinci bölümünde Türk Bankacılık Sisteminin piyasa yapısı başlıca özellikleri açısından incelenmiş ve ticari bankaların sistem içindeki ağırlık ve önemi belirtilmiştir. Ticari bankalarda ölçek ekonomilerinin gözlendiğine değinilmiştir. 1985 - 1991 inceleme döneminde büyük, orta ve kk ölçekli ticari bankalar aktif, personel, şube ve mevduat açısından incelenerek bu bankaların gösterdikleri trend ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde bankalarda performans değerlendirmenin öneminde değinilmiş ve performansın tanımı ve kapsamı irdelenmiştir. Performans göstergeleri olarak etkinlik, verimlilik ve krlilik unsurları genel ve bankacılık sektörü açısından açıklanarak, etkinlik ve verimlilik arasındaki ilişkiye değinilmiştir.

Bankacılık sisteminde etkinlik ve kârlılık üzerine yapılmış empirik araştırmalar ve hipotezler sunulmuştur. Aktif kârlılık ve özsermaye kârlılık oranları 1985-1991 yılları arasındaki dönemde banka ölçeklerine göre incelenmiş ve sermaye yeterliliği ile kârlılık ilişkisi açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde bankaların etkinlik ve verimliliğinin ölçülmesinde analitik ve teorik bir çerçeve sunulmuştur. Rasyo analizinin temel amacı ve değişik türleri belirtilerek, bankacılık sisteminde etkinlik ve verimlilik analizi için uygun rasyolar farklı başlıklar altında toplanmıştır.

Çalışmanın son bölümü olan dördüncü bölümde ise Türk Bankacılık Sistemindeki ticari bankaların 1985 - 1991 yılları arasında etkinlik ve verimlilik analizi yapılarak rasyo analizinden elde edilen bilgiler değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Bu bölümdeki analiz, bankaların piyasadaki etkinliklerinin en iyi ve gerçekçi göstergesi olan aktif kârlılığı dikkate alınarak yapılmıştır. Ticari bankaların etkinlik ve verimliliği; kârlılık, etkinlik, insan gücü, şube gelişimi, verimlilik, kaynak, kullanım ve gelir-gider yapısı gibi başlıklar altında incelenmiştir.

1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN GENEL YAPISI :

Türkiye'de 1991 yılı itibariyle T.C. Merkez Bankası da dahil olmak üzere 66 bankanın faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu bankalardan 55'i mevduat ve ticaret, 10'u kalkınma ve yatırım bankası ve 1'i emisyon bankasıdır. Ticaret ve mevduat bankaları ulusal ve yabancı sermayeli bankalar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Ulusal bankalar da ayrıca kendi içlerinde kamusal ve özel sermayeli olmak üzere ikiye ayrılırlar. Türkiye'deki mevduat ve ticaret bankalarının 8'i özel yasa ile kurulmuş kamu sermayeli ihtisas bankası, 21'i ise yabancı sermayeli bankadır. Yabancı sermayeli bankalardan 9'u Türkiye'de kurulmuş bankalar, 12'si ise Türkiye'de şube açan bankalardır. Kalkınma ve Yatırım bankalarının 3'ü kamusal sermayeli, 7'si de özel sermayelidir. Özel sermayeli bankalardan 4'ü ulusal, 3'ü de yabancı sermayeli bankalardır (1).

---

(1) Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız 1991, Yayın No: 169, Ankara, 1992, s.5.

Bankalar ellerinde fon fazlası bulunan kişi ve kuruluşlardan fon eksiği olan kişi ve kuruluşlara fon aktarımı gerçekleştiren, bu konuda aracılık yapan, kaynak kullanımında etkinliği sağlayan ve güven duygusu taşıyan kuruluşlardır (2). Parasal aracı kuruluşlar (Merkez Bankası, ticaret bankaları, ihtisas bankaları), kredi kooperatifleri ve vakıflar gibi parasal olmayan aracı kuruluşlar ile ve menkul kıymetler piyasası tümüyle mali sistemi oluşturmaktadırlar. Türkiye'de parasal olmayan mali kuruluşlar gelişmiş olmadiğı için, ortaya çıkabilecek bir finansal gereksinim veya açık doğrudan parasal aracı kuruluşlar tarafından sağlanmaktadır. Türk Bankacılık sistemi mali yapı içinde önemli bir yere sahip olup, mali yapıya egemendir (3).

---

(2) Ali Sait Yüksel, Bankacılık Hukuku ve İşletmesi, 7.B., Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları No: 448 - 681, Meter Matbaacılık, İstanbul, 1992, s.9.

(3) Halit Suiçmez, Türkiye'de Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Proje Değerlendirme ve Verimlilik, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları No: 422, Ankara 1990, s.26.

Bir bankacılık sisteminde piyasa yapısı önemli bir olgudur. Piyasa yapısı, üretim etkinliği ve verimliliği ile optimal kaynak kullanımı arasındaki yakın ilişkiyi gösterir. Piyasa yapısı, o piyasada varolan rekabetin derecesini, rekabet derecesi ise üretim etkinliğini, ürünler ve hizmetler için talep edilecek fiyat düzeylerini ve kaynakların dağılımını etkiler. Türk Bankacılık Sisteminde çok sayıda banka bulunmasına karşın, bunlardan sadece birkaçı piyasayı etkileyecek ve yönlendirecek büyüklüktedir. Piyasaya giriş ve çıkışlar bir takım engellerle büyük ölçüde kısıtlanmıştır. Sistem içindeki yoğunlaşmalar ile sisteme girişteki engel ve barajlar, Türk Bankacılık Sisteminde etkin bir rekabet düzeyinin oluşmamasına neden olmuştur. Fiyat dışı rekabetin varolduğu bu sistem oligopolist bir yapıya sahiptir. Türk Bankacılık Sisteminin piyasa yapısının başlıca özelliklerini şöyle özetleyebiliriz : Piyasaya az sayıda banka egemendir (4). Türk Bankacılık Sisteminde çok sayıda banka bulunmamakla beraber, az sayıda banka mevduat ve kredi piyasasında büyük paya sahiptirler. Türkiye'de önde gelen beş büyük banka (T.C. Ziraat Bankası, T. İş Bankası, T. Emlak Bankası, Akbank ve Yapı ve Kredi Bankası) 1991 yılı sonu itibariyle toplam mevduatın (DTH'ler dahil) %55.3'ünü ve toplam ticari banka kredilerinin de %52.2'sine sahip bulunmaktadır. Daha birkaç yıl öncesine kadar dört büyük bankadan söz ederken, T. Emlak Bankası beşinci büyük banka konumuna gelmiştir.

---

(4) Salih Durer, Türkiye'de Ticaret Bankalarının Sermaye Yapı ve Yeterliliği Üzerine Bir İnceleme, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü Bankacılık Araştırmaları Dizisi, No. 8, İstanbul, 1988, s.37.

Son yıllarda Sistem'deki oligopolistik yapının bir derece değiştiğini ve rekabetin arttığını görmekteyiz (5). Ayrıca bu beş büyük banka, Türk Bankacılık Sistem'inde istihdam edilen personelin %55'ini elinde tutmaktadır. Türk Bankacılık Sistem'inde piyasaya az sayıda bankanın hakim olduğu; piyasaya giriş ve çıkışların büyük ölçüde kısıtlandığı ve fiyat dışı rekabetin var olduğunu görmekteyiz. Tüm bu özellikler eksik rekabetin "oligopolist" biçimine ait özelliklerdir (6). Bankaların piyasaya giriş ve çıkışlarındaki kısıtlamaların nedenlerinden biri de yasal düzenlemelerdir. 3182 Sayılı Bankalar Kanununa göre bir bankanın kurulması, şube açması veya yabancı bir ülkede kurulmuş bir bankanın Türkiye'de şube açması için Bakanlar Kurulundan izin alması gerekmektedir. Bir diğer kısıtlama ise bir bankanın kuruluş ve faaliyetlerini sürdürmesinde zorunlu kılınan asgari sermaye miktarıdır. Üçüncü kısıtlama ise, piyasada daha önceden faaliyet gösteren bankaların tuttukları için yeni bankalara göre daha avantajlı bir konumda olmaları, ve yaptıkları yaygın reklamlarla yeni bankaların piyasaya girişlerine engel teşkil etmektedirler.

---

(5) Öztin Akgüç, "1991 Yılında Bankalar, Mevduat ve Krediler", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı : 6/7 (Haziran/Temmuz, 1992), s.5.

(6) A. İhsan Karacan, "Türk Bankacılığında Rekabet ve Piyasa Modeli Üzerine," Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Haziran 1976, ss.51-62.

Türk Bankacılık Sisteminin bir başka özelliği de piyasada fiyat dışı rekabetin varolmasıdır (7). Bankaların piyasada sundukları bankacılık hizmet, ürün ve işlemleri birbirleriyle homojen olup aynı nitelikleri taşırlar. Sistem'deki fiyatları kamu yönetimi azami fiyatlar olarak tespit eder. Bu durum bankaların fiyat farklılaştırması yapmalarına engel olmaktadır. Bankakalar reklam giderleri, kuruluş yeri ve çekicilik sağlamaya yönelik çalışmalarla hizmetlerini farklılaştırmayı amaçlarlar. Böylece bankalar homojen hizmetlerinin kalite veya görünüşünü değiştirerek bir derece ürün farklılaştırmasına giderler (8). Oligopol bir piyasada fiyat dışı bir rekabet uygulaması sonucu ortaya çıkan masrafların tüketiciye yansıtıldığı gözlenmektedir. Türk Bankacılık Sisteminde ölçek ekonomilerinin etkili olduğunu görmekteyiz. Ölçek ekonomisi Türk Bankacılık Sisteminde oligopolistik piyasa yapısının başlıca nedenlerinden biridir. Oligopolistik bir yapılaşmayı, piyasaya egemen durumda bulunan beş büyük bankanın yoğunlaşmalarına ve sistem içindeki paylarına bakarak açıklamak mümkündür.

---

(7) Emin Ertürk, "Banka Firmaları Piyasası: Mikroekonomik Bir Yaklaşım," Uludağ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt : V, Sayı : 2 (Kasım 1984), s.130.

(8) DURER, A.g.k., ss. 37-38.

Oligopolistik yapının nedenleri arasında ölçek ekonomisi dışında teorik çerçevede geçerli olan ürün ve hizmet farklılaştırması, mevcut firmaların maliyet avantajları, karşılıklı bağımlılık, karşı gelen güç yokluğu, bankalar üzerinde denetim eksikliği ve Türk Mali Sisteme bankaların egemen olması şeklinde sıralayabiliriz. Ürün ve hizmet farklılaştırması piyasaya girişte engel teşkil eden bir faktördür. Sisteme girecek bir banka mevcut maliyetlerin yanısıra kuruluş maliyetleri ile de karşı karşıya kalır. Hukuki prosedür de bir bankanın kuruluşunda birtakım engeller teşkil eder. Sermaye yeterliliği konusu piyasadaki mevcut bankaların yeni girecek bankalara göre bir maliyet avantajına sahip olmalarıdır. Sistem içindeki bankalar arasında karşılıklı bir bağımlılık gözlenmektedir. Tek bir bankanın kararı fiyatlar ve kârlar üzerinde önemli etki yaratır. Böylece bir bankanın izleyeceği politika diğer rakiplerinkini ile karşılıklı bir bağımlılık içinde olacaktır (9). Türk Bankacılık Sisteminin örgütsel yapısı "şube bankacılığı" şeklinde olup, bankalar örgütlenmelerini ve faaliyetlerini ülkenin gelişmiş bölgelerinde yoğunlaştırmışlardır (10).

---

(9) İbrahim Dinek, "Türk Banka Sistem'inde Oligopolistik Yapılaşma," (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Fakültesi, Para ve Banka Anabilim Dalı, 1987) ss. 167-186.

(10) Öztin Akgüç, 100 Soruda Türkiye'de Bankacılık, 2.B., Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 265.

Sistem'in bir başka özelliği de iştirakçi uygulamalarıdır. Kârlılık, kredilerin geri dönüş riskinin azaltılması ve iştirak edilen firmanın yakından denetlenebilmesi bu uygulamanın nedenleri arasındadır (11).

1.1. Türk Bankacılık Sisteminde Ticari Bankaların Konumu

Ticari bankalara ayrıca "mevduat bankaları"da denilmesinin nedeni bu bankaların temel fon kaynaklarının tasarrufluların mevduatları olmasıdır. Ticari bankalar Türk Mali Sistemindeki diğer kuruluşlara göre çok daha önemli bir yer teşkil eder ve Mali Sistemin temel taşlarını oluştururlar.

Ticari bankaların Türk Bankacılık Sistemi içindeki ağırlığının önem ve büyüklüğünü görmek için bankaların sistem içindeki toplam aktif, personel, şube ve mevduattan aldıkları paya bakmak gerekir. Tablo 1'den de görüleceği üzere, 1991 yılı sonu itibariyle ticari bankalar Türk Bankacılık Sistemindeki toplam aktiflerin %91'ine sahiptirler.

---

(11) Mustafa Çıkrıkçı, Türk Bankacılık Sistem'ine İlişkin Bir Değerlendirme (1973-1988), Mill Prodüktivite Merkezi Yayınları No: 424, Ankara, 1990, s.60.

Türk Bankacılık Sisteminde çalışan personelin %92'si ticari bankalar tarafından istihdam edilmektedir. Sistem içindeki toplam şube sayısının %97.7'si ticari bankalara aittir. Türk Bankacılık Sisteminde ticari bankaların toplam mevduattan aldıkları pay ise %100'dür. Ticari bankaların aktif, personel, şube ve mevduatla ilgili sistem paylarının yukarıda sözedildiği gibi yüksek olması, bu bankaların Türk Bankacılık Sistemindeki ağırlığının önemini göstermektedir.

TABLO 1

1991 YILI İTİBARIYLA TİCARİ BANKALARIN TÜRK BANKACILIK
SİSTEMİNDEKİ NİSBLİ AĞIRLIĞI (%)

	AKTİF	PERSONEL	ŞUBE	MEVDUAT
• Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası	*	%4.9	%0.3	*
• Ulusal Ticari Bankalar	%87.8	%91.9	%97.7	%98
A. Kamusal Sermayeli Bankalar	42.9	50.5	46.6	46.3
B. Özel Sermayeli Bankalar	44.9	41.4	51.1	51.7
• Diğer Ticari Bankalar	%3.2	%1.9	%1.7	%2
A. Türkiyede'ki kurulmuş bankalar	2.1	1.4	1.4	1.6
B. Türkiye'de Şube Açan Bankalar	1.1	0.5	0.3	0.4
	%9	%1.3	%0.3	-
• Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6.8	0.9	0.1	-
A. Kamusal Sermayeli Bankalar	2.2	0.4	0.2	-
B. Özel Sermayeli Bankalar				
TOPLAM	%100	%100	%100	%100

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği'nin 1991 yılına ait "Bankalarımız" yayınlarından derlenmiştir.

* T.C.M.B. verileri dikkate alınmamıştır.

Ticaret bankalarının temel görevleri, ekonomideki fon fazlası olan birimlerden finansal aracılık yaparak bu fonları toplayıp fon eksikliği ve ihtiyacı olan birimlere aktarmaktır. Ticari bankalar merkez bankalarının fonksiyonları dışında birçok bankacılık işlemlerini üstlenirler. Bunlardan bazılarını şöyle özetlememiz mümkündür : Ticaret bankaları mevduat toplar ve bunları ya kısa ya da orta veya uzun vadeli kredi şeklinde verirler. Yatırım ve kalkınma bankalarının fonksiyonlarını da yerine getiren bu kuruluşlar buna ilaveten sermaye piyasası işlemlerinde de faaliyet gösterirler. Ticari bankaların iştirakçi uygulamalar yürüttükleri de gözlenmektedir. Bu kuruluşlar kendi öz kaynakları veya belirli bir maliyet karşılığında yabancı kaynaklardan fon elde ederler. Bu fonları daha sonra belirli bir gelir kazanmak üzere plasman yardımıyla kullanırlar. Ticari bankaların bir başka fonksiyonu da müşterilerine sundukları hizmetler ve bankacılık işlemleridir (12).

Ticari Bankacılık Sisteminin yapısında ölçek ekonomilerinin etkin olduğu görülmektedir. Ticari bankalarda gözlenen ölçek ekonomileri Bankacılık Sistem'i içindeki bankalara önemli avantajlar sağlamaktadır. Sayıları sınırlı olan bu bankalar toplam mevduat, kredi, personel ve şube sayılarının büyük bir bölümünü ellerinde bulundurmakla tüm piyasada önemli ve etkileyici bir güce ve ağırlığa sahiptirler. Ölçek ekonomilerinin ticari bankalarda yaygın olmasına karşın, bu bankaların tümü ölçek ekonomilerinden yararlanamamaktadır.

---

(12) DURER, A.g.k., s.27.

Bankacılık Sisteminde piyasa payı büyük olan, yoğunlaşmış beş büyük ticari banka (T.C. Ziraat Bankası, T. Emlak Bankası, T. İş Bankası, Akbank ve Yapı ve Kredi Bankası) ölçek ekonomilerinden yararlanma imkanına sahip olduklarından maliyet avantajları vardır (13).

Ticari bankaları aktif büyüklüklerine göre küçük, orta ve büyük ölçekli bankalar olarak üç grupta toplayabiliriz. Orta ve küçük ölçekli bankaların büyük ölçekli bankalara göre bazı dezavantajları vardır. Bu tür bankalar aile işletmeleri şeklinde olup bankanın geleceğini büyük ölçüde kısıtlı sayıdaki hissedarlar belirler. Orta ve küçük ölçekli bankaların mali yapıları büyük ölçeklilere göre daha zayıftır. Mali sıkıntılar ve sorunlardan dolayı bu tür bankalar piyasada yeni buluşların uygulanmasına geçmede güçlük çekerler.

Orta ve küçük ölçekli bankalarda iç örgütlenme yönetim ve teknik açıdan olumsuz bir faktör olarak göze çarpar. Yönetim ve kontrolün aynı personel tarafından yürütülmesi bu bankaların aleyhine bir etkidir. Orta ve küçük ölçekli bankaların araştırma giderleri için fon ayırmaları ve modern yönetim tekniklerinden yararlanmaları mali açıdan pek mümkün değildir. Bu kuruluşlar risk dağıtımını, yani risklerini hafifletmek için değişik bölgeler ve müşteriler arasında bölüştürmeyi gerçekleştiremezler. Büyük bankalara kıyasla, orta ve küçük ölçekli bankalarda pek fazla ürün çeşitlendirmesine rastlanmaz.

---

(13) Nazım Ekren, "Türk Ticaret Bankacılığında Ölçek Ekonomileri," Uludağ İktisat ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt : IV, Sayı : 2 (Nisan 1983), s.85.

Bu bankalar piyasada yeterli düzeyde bilgi sağlamazlar ve fiyatlandırma konusunda büyük ölçekli bankaların kararıyla saptanan fiyatlara bağılı kalmaya zorunlu bırakılırlar. Büyük bankalara göre, bu kuruluşların sundukları istihdam daha az güvencelidir. Reklam bütçelerinin kısıtlı olmasından dolayı, orta ve küçük ölçekli bankalar büyük ölçekli bankalar kadar müşteri çekmek için etkin bir şekilde reklâm yapamazlar. Bu bankalar iş hacimlerini ve satış miktarlarını artırmak için büyük ölçekli bankalar kadar kolaylıkla şube açamazlar. Büyük bankaların tam tersine, orta ve küçük ölçekli bankaların yeni açtıkları bir şube başarısızlıkla sonuçlandığı takdirde, bu başarısızlık orta ve küçük ölçekli bankaların kâr-zarar hesabında ağır bir etkisi olacak ve dolayısıyla, mali bünyesini çökertecektir. Büyük ölçekli bankaların ekonomik güçleri önemli derecede büyük olduğu için, bunların yıkılması ekonominin de çok büyük hasar görmesi ve krize girmesi anlamına gelir. Devlet bu olumsuz durumu önlemek için, genellikle büyük ölçekli bankaların yıkılmalarına izin vermez. Yukarıda sözedilen dezavantajların yanında, orta ve küçük ölçekli bankaların lehine olan etmenler de vardır. Örneğin bu bankaların içsel avantajlarından bir tanesi esnek bir yönetime sahip olmaları ve yöresel yönlerini kullanarak piyasadan kendilerine müşteri çekebilmeleridir. Orta ve küçük ölçekli bankaların esnek çalışma şekillerine sahip olmaları müşterilerle ilgili verilecek kararlarda ve kredi uygulamalarında önemli bir rol oynar. Çalışma esnekliklerinden dolayı, bu kuruluşlar farklı müşterilerine değişik ve özel davranışlar gösterebilirler.

Orta ve küçük ölçekli bankalar yerel piyasalarda büyük bankalar tarafından pek ilgi görmeyen ve bir tarafa itilmiş orta ve küçük ölçekli işletmelerle ilişki kurarlar. Bu kuruluşlar kendi haklarını korumak, sorunlarını çözmek ve ortak yanlarını savunmak için kendi aralarında bir birlik oluşturabilirler (14).

Holding bankacılığı sanayi ve/veya ticari sermaye ile finansal sermayenin birleştirilerek ortaya yeni bir mali sermayenin çıkmasıdır. Türk Bankacılık Sisteminde özel bankaların yaklaşık olarak tümü, birer sanayi ve/veya ticari sermaye grubuyla bütünleşmiştir. Türk Bankacılık Sistemi içinde özel bankaların çoğunluğu belirli kişi, grup ve holdinglerin denetimi altında bulduklarından dolayı ekonomik açıdan bağımsız bir yönetime sahip değildirler (15). Bankalar Kanunu'nun 38. maddesinin 3. fıkra "b" bendinde bir banka bir gerçek kişi ile eş ve reşit olmayan çocuklarına, bunların sınırsız sorumlulukla katıldıkları veya yönetim ve denetimlerinde buldukları ortaklıkların sermayelerine doğrudan veya dolaylı olarak %25 ve daha fazlasına iştirak ettikleri durumda açılan krediler bir gerçek veya tüzel kişiye dolaylı olarak verilmiş kredi sayılır.

---

(14) İlker Parasız, Para, Banka ve Finansal Piyasalar, 4.B., Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1992, ss.104-109.

(15) AKGÜÇ, 100 Soruda Türkiye'de Bankacılık, A.g.k., s.267.

Aynı fıkranın (d) bendinde 38. madde'ye şöyle bir ayrıcalık getirilmiştir : "Dolaylı kredi ilişkisi içinde bulunan gerçek ya da tüzel kişilerin bu krediler için bankaca kabul edilen kefaletleri kredi sınırının hesabında dikkate alınmaz" (16). Bankalar ile bazı holdinlerin birleşmesinde en önemli etken geniş kredi olanağından yararlanmaktır. Holding bankacılığı kredilerin ve gelirin kişiler arasında dengesiz dağılımına yol açmaktadır (17). Holding bankacılığının bir başka sakıncası da banka kaynaklarının holding çıkarları doğrultusunda kullanılması ve bunun da ekonomideki kaynak dağılımının etkinliğini bozmasıdır (18).

1.1.1. Aktif

Tablo 2 banka gruplarının yıllar itibariyle toplam aktif büyüklüklerinde ve sektör paylarındaki gelişmeleri göstermektedir. Banka gruplarının toplam aktiflerindeki artış veya azalış büyüme faktörlerinin bir göstergesidir. 1991 yılında tüm ticari bankaların toplam aktiflerinde önemli bir artış kaydedilmiş ve son altı yılın en yüksek büyüme hızına ulaşılmıştır.

---

(16) 3182 sayılı Bankalar kanunu; Madde : 38/3.

(17) Tuncay Artun, Türkiye'de Bankacılık, 2.B., Tekin Yayınevi, Özyılmaz Matbaası, Ankara, 1983, ss. 60-62.

(18) AKGÜÇ, 100 Soruda Türkiye'de Bankacılık, A.g.k. s.267.

1991 yılı itibariyle Türk Bankacılık Sistemini oluşturan bankaların toplam aktiflerinin yüzde 50'sine beş büyük ölçekli bankanın sahip olduğu görülmektedir. Bu bankalar T.C. Ziraat Bankası, T. Emlak Bankası, Akbank, T. İş Bankası ve Yapı ve Kredi Bankasıdır. Tablo 1'den de görüleceği üzere, 1985 - 1991 yılları arasındaki dönemde, büyük ölçekli ticari bankaların toplam aktifleri on iki bin yedi yüz milyar TL'den, iki yüz otuz bin iki yüz on dört milyar TL'ye çıkarken, bu bankaların sektör payı %84'den % 75'e düşmüştür. Büyük ölçekli ticari bankaların yıllar itibariyle toplam aktiflerinde bir artış kaydedilmişse de, bu bankaların sektör payı dalgalı bir seyir izlemiştir. 1985 - 1986 yılları arasında bu bankaların sektör payında bir azalma gözlenirken, 1986 - 1989 dönemi içerisinde sektör payı eşit düzeyde seyretmiş, 1990'da tekrar bir azalma gösterdikten sonra 1991'de artmıştır. Bu bankaların sektör payları orta ve küçük ölçekli bankalara göre oldukça büyüktür. Büyük ölçekli ticari bankaların toplam aktif yıllık artış oranları (yüzde olarak) da sektör payları gibi düzensiz bir trend izlemiştir. Bu grup içindeki bankalar 1987 - 1988 yılları dışındaki dönemde orta ve küçük ölçekli bankalardan daha yavaş bir büyüme kaydetmiştir. Bu bankaların, 1986 - 1987 arasındaki yıllık artış oranlarının yükselmesi, hızlı bir büyüme içine girdiklerini gösterir. Büyük ölçekli ticari bankaların yıllık artış oranları 1987 - 1990 dönemi içerisinde düşmüş ve bu bankalar daha yavaş bir büyüme kaydetmişlerdir. Orta ölçekli ticari bankaların toplam aktifleri 1985 - 1991 yılları arasında artış göstermişse de bu bankaların toplam aktiflerindeki büyüme hızı dalgalı bir seyir izlemiştir.

Orta ölçekli ticari bankaların sektör payı bu dönem içinde az da olsa her yıl %1'lik bir artış kaydetmiştir. Küçük ölçekli ticari bankaların 1985 - 1991 yılları arasındaki dönemde toplam aktiflerinde büyük bir artış gözlenmiştir. Bu bankaların aktif büyüme hızı diğer iki banka grubunun olduğu gibi düzensiz bir trend izlemiştir. Orta ölçekli ticari bankaların sektör payı 1985 - 1989 yılları arasında aynı kalmış, 1990'dan sonra ise %1'lik bir artış göstermiştir. Sonuç olarak 1985 - 1991 yılları arasındaki dönemde bu üç banka grubunun toplam aktif gelişim hızları incelendiğinde orta ölçekli ticari bankaların analiz dönemi boyunca aktifte en fazla büyüyen banka grubu olduğu göze çarpmaktadır. Küçük ölçekli ticari bankalar ise orta ölçekli bankalara göre daha düşük bir büyüme hızı kaydederken büyük ölçekli ticari bankalardan daha hızlı büyümüşlerdir.

TABLO 2

**Aktiflerin Yıllar İtibariyle Banka Ölçeklerine
Göre Dağılımı ve Gelişimi (Milyar TL)**

YILLAR	BÜYÜK ÖLÇEKLİ BANKALAR	ORTA ÖLÇEKLİ BANKALAR	KÜÇÜK ÖLÇEKLİ BANKALAR
1985 Aktif	12700	935.6	302.1
1985 Sektör Payı (%)	84	6	2
1985 Büyüme Hızı (%)	*	*	*
1986 Aktif	19799.2	1792.9	540.1
1986 Sektör Payı (%)	76	7	2
1986 Büyüme Hızı (%)	55	91	79
1987 Aktif	33350.7	3040.3	860.6
1987 Sektör Payı (%)	77	7	2
1987 Büyüme Hızı (%)	68	70	60
1988 Aktif	54082.6	5440.7	1619.2
1988 Sektör Payı (%)	77	8	2
1988 Büyüme Hızı (%)	62	79	47
1989 Aktif	86661.5	10321.9	2683.6
1989 Sektör Payı (%)	77	9	2
1989 Büyüme Hızı (%)	60	90	66
1990 Aktif	121895.8	19381.8	5087.6
1990 Sektör Payı (%)	70	11	3
1990 Büyüme Hızı (%)	41	88	90
1991 Aktif	230214	37991.7	9916.2
1991 Sektör Payı (%)	75	12	3
1991 Büyüme Hızı (%)	89	96	95
1985-1991 Büyüme Hızı (%)	1712.7	3960.6	3182.4

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, "Bankalarımız" yayınlarından derlenmiştir.

* 1984 yılı için veri temin edilememiştir.

1.1.2. Personel

1991 yılı itibariyle, T.C. Ziraat Bankası, T. Emlak Bankası, Akbank, T. İş Bankası ve Yapı Kredi Bankası olmak üzere beş büyük banka Türk Bankacılık Sistem'inde istihdam edilen personelin %55'ini elinde bulundurmaktadır. 1985 - 1991 yılları arasında büyük, orta ve küçük ölçekli bankalarda istihdam edilen personel sayısındaki değişimler Tablo 3'de incelenmiştir. Tablo 3 büyük, orta ve küçük ölçekli bankaların 1985 - 1991 yılları arasındaki dönemde personel sayısı, sektör payı ve yıllık artış veya azalış oranları hakkında bilgi vermektedir. Büyük ölçekli ticari bankaların personel sayısı 1985 - 1991 yılları arasında artış gösterdikten sonra 1990 - 1991 yıllarında düşüş kaydetmiştir. Bu dönemde büyük ölçekli ticari bankaların sektör içindeki payları yaklaşık olarak eşit düzeyde seyretmiştir. Bu bankaların yıllık personel sayılarındaki artış veya azalış ise şöyle olmuştur : 1986 - 1989 yılları arasında büyük ölçekli ticari bankalar tarafından istihdam edilen personel sayısı %1 ile %4 arasında bir artış göstermiştir. 1990 ve 1991 yıllarında bu bankaların personel sayısında %0.4 ile %1 dolayında bir azalma olmuştur. Büyük ölçekli ticari bankaların sektör payı 1985 - 1991 döneminde eşit seyretmişse de, bu bankalar 1990 yılından sonra personel sayılarını azaltmaya başlamışlardır. Orta ölçekli ticari bankaların personel sayısı ve sektör payları 1985 - 1991 yılları arasında artış kaydetmiştir. Bu bankaların yıllık personel sayılarındaki artış oranı 1986 - 1988 yıllarında yükselmiş, 1989'da bir düşüş gösterdikten sonra 1990'da bu oran yeniden yükselmiştir.

Büyük ölçekli ticari bankalarda olduğu gibi, orta ölçekli ticari bankaların da 1991 yılında personel sayısında bir azalma gözlenmiştir. Küçük ölçekli ticari bankaların personel sayısı 1985 - 1991 yılları arasında artış gösterirken, bu banka grubunun sektör payı %1'lik bir oranla eşit düzeyde seyretmiştir. Küçük ölçekli ticari bankalar 1987 yılı dışında kalan dönemde büyük ölçekli ticari bankalara göre daha yüksek bir personel artış hızı kaydetmişlerdir. Bu bankaların personel artış oranı 1986 - 1987 arasında bir düşüş gösterdikten sonra, 1987 - 1989 yılları arasında yine yükselmeye geçmiş ve sonra 1990 yılında bu oran tekrar düşmüştür. 1991 yılında büyük ve orta ölçekli ticari bankaların personel sayılarındaki artış oranları küçük ölçüde bir azalma göstermişse de, bunun tam tersine küçük ölçekli bankaların personel sayılarındaki artış oranı yükselme kaydetmiştir. 1985 - 1991 yılları arasındaki dönemde bu üç banka grubunun toplam personel gelişim hızı incelendiğinde, küçük ölçekli ticari bankaların analiz dönemi boyunca personel sayısında en yüksek büyüme hızı kaydeden banka grubu olduğu göze çarpmaktadır. Orta ölçekli ticari bankalar ise büyük ölçeklilere göre daha yüksek bir büyüme hızı kaydederken, küçük ölçeklilerden personel sayısında daha yavaş büyümüşlerdir.

TABLO 3

**Personelin Yıllar İtibariyle Banka Ölçeklerine
Göre Dağılımı ve Gelişimi**

YILLAR	BÜYÜK ÖLÇEKLI BANKALAR	ORTA ÖLÇEKLI BANKALAR	KÜÇÜK ÖLÇEKLI BANKALAR
1985 Personel Sayısı	119906	9596	1119
1985 Sektör Payı (%)	82	6	1
1985 Artış (Azalış) Oranı (%)	*	*	*
1986 Personel Sayısı	123232	10860	1296
1986 Sektör Payı (%)	82	7	1
1986 Artış (Azalış) Oranı (%)	3	1	15
1987 Personel Sayısı	127711	11582	1337
1987 Sektör Payı (%)	81	7	1
1987 Artış (Azalış) Oranı (%)	4	7	3
1988 Personel Sayısı	132237	12455	1469
1988 Sektör Payı (%)	83	8	1
1988 Artış (Azalış) Oranı (%)	4	8	12
1989 Personel Sayısı	133920	12822	1830
1989 Sektör Payı (%)	83	8	1
1989 Artış (Azalış) Oranı (%)	1	3	25
1990 Personel Sayısı	133436	14116	1939
1990 Sektör Payı (%)	82	9	1
1990 Artış (Azalış) Oranı (%)	(0.4)	10	6
1991 Personel Sayısı	131802	13675	2513
1991 Sektör Payı (%)	82	9	1
1991 Artış (Azalış) Oranı (%)	(1)	(3)	29
1985-1991 Artış (Azalış) (%)	9.9	42.5	124.6

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, "Bankalarımız" yayınlarından derlenmiştir.

* 1984 yılı için veri temin edilememiştir.

1.1.3. Şube

Tablo 3 1985 - 1991 yılları arasındaki dönemde, ticari bankaların izledikleri şubeleşme politikalarındaki gelişmeleri göstermektedir. Şube bankacılığının egemen olduğu Türk Bankacılık Sisteminde ticari bankalar hizmetlerini müşterilerinin ayağına götürerek şube ağlarını genişletip perakende bankacılık uygulamaları (19). Ekonomideki gelişmelerle ortaya çıkan tasarruf hacmindeki artıştan daha fazla bir pay alabilmek amacıyla, ticari bankalar tüm olumsuz yönlerine karşın şubeleşmeye yönelirler. Özellikle rekabetin eksik olduğu piyasalarda, bu durum büyük ölçekli bankaların oldukça işine gelmektedir. Tasarruf sahipleri genellikle güven duygusu ile banka ölçeği arasında doğrusal bir ilişki olduğunu varsayarak büyük ölçekli bankalara, küçük ve orta ölçeklilerden daha çok güvendikleri için büyük ölçekli bankaları tercih ederler. Bankaların aşırı şubeleşmesi özellikle enflasyonist ekonomik koşullarda büyük olumsuzluklar yaratmakta, ticari bankaların ödünç verilebilir fonlarının birim maliyetleri ile sabit maliyetlerinde büyük ölçüde artışlar gözlenmektedir (20). Türk Bankacılık Sisteminde büyük ölçekli ticari bankalar daha yüksek bir şubeleşme eğilimine sahiptirler.

---

(19) DURER, A.g.k., s.32.

(20) ÇIKRIKÇI, A.g.k., s.65.

Bu bankaların sektör payları 1985 -1991 döneminde %87 ile %89 dolayında seyretmiştir. Büyük ölçekli ticari bankaların şube sayısı 1985 - 1989 yılları arasında sınırlı bir artış göstermiştir. 1990 ile 1991 yıllarındaki banka şube sayısındaki azalış özel sermayeli ticaret bankalarının şube kapatma veya şube birleştirme yoluyla şube sayılarını azaltmalarından kaynaklanmaktadır (21).

Orta ölçekli ticari bankaların şube sayıları da 1985 - 1990 yılları arasında sınırlı bir artış göstermiştir. Bu bankaların yıllık artış oranının 1991 yılında negatif kaydedilmesi, orta ölçekli bankaların şube sayısında bir azalış olduğunun göstergesidir. Küçük ölçekli ticari bankaların şube sayısı 1985 - 1991 yılları arasında istikrarlı bir artış göstermiştir. Bu bankaların şube sayısındaki yıllık artış hızı 1985 -1991 dönemi içerisinde, orta ve büyük ölçekli bankalarinkinden daha yüksek olmuştur. Orta ölçekli ticari bankaların sektör paylarında 1985 - 1991 arasında çok az da olsa bir artış gözlenmiştir. 1985 - 1991 yılları arasındaki dönemde ticari banka şube sayısındaki artışın sınırlı bir trend izlemesi ve 1990 - 1991 yıllarında azalmasını aşağıdaki nedenlerle açıklamak mümkündür. Şubeler için gerekli koşulan sermaye miktarı bankacılık faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler sonucunda artırılmıştır. Bankaların kaynak maliyetleri mevduat faizlerindeki değişikliklerden dolayı yükselmiş ve böylece bankalar zararda olan veya az mevduatta sahip şubelerini birleştirmek veya kapatmak yoluna gitmişlerdir.

---

(21) AKGÜÇ, Banka ve Ekonomik Yardımlar Dergisi, A.g.m., s.16.

Bankalar maliyetlerinin yükselmesiyle daha rasyonel bir şube politikası izlemeye başlamışlardır. Mevduatın pahalı bir kaynak olması şube bankacılığının çekiciliğini yitirmesine neden olmuştur. Büyük ölçekli bankalar yurt çapındaki örgütlenmelerini büyük ölçüde tamamlamışlardır. Elektronik bankacılığa geçişle otomatik veznelerin (ATM, automated teller machine) yaygınlaşması sonucu şube anlayışı da değişmiştir (22). 1985 - 1991 yılları arasında üç banka grubunun toplam şube gelişim hızı incelendiğinde, analiz boyunca küçük ölçekli ticari bankaların şube sayısında en yüksek büyüme hızını kaydettikleri görülmektedir. Orta ölçekli ticari bankalar ise büyük ölçeklilere göre daha yüksek bir büyüme hızı kaydederken, küçük ölçekli bankalardan şube sayısı olarak daha yavaş büyümüşlerdir. Bankalar yurt içinde şube kapatırken, yurt dışında banka kurarak veya satın alarak yurt dışını yurt içine tercih ediyorlar. Bankacılık kesiminde şube kapatmaya birtakım bankalar verimsiz çalışan şubelerinin verimli şubelerle "birleştirilmesi" olarak bakıyorlar. Bankacılık sektöründe mevduatın dışında alternatif kâr ve yatırım alanları yaratılması ve otomasyonun getirdiği avantajlarla artık "çok şube" uygulamasının kâr getirmemesi, bankaların şubelerini azaltmasına yol açmıştır (23).

---

(22) A.g.m., s.16.

(23) Haber Merkezi, "Bankacılar Yurtdışını Yurtiçine Tercih Ediyor," Dünya Gazetesi, 1 Mayıs 1992, s. 13.

TABLO 4

**Şubelerin Yıllar İtibariyle Banka Ölçeklerine
Göre Dağılımı ve Gelişimi**

YILLAR	BÜYÜK ÖLÇEKLI BANKALAR	ORTA ÖLÇEKLI BANKALAR	KÜÇÜK ÖLÇEKLI BANKALAR
1985 Şube Sayısı	5486	484	26
1985 Sektör Payı (%)	87	8	0.4
1985 Artış (Azalış) Oranı (%)	*	*	*
1986 Şube Sayısı	5529	501	31
1986 Sektör Payı (%)	87	8	0.5
1986 Artış (Azalış) Oranı (%)	1	4	19
1987 Şube Sayısı	5598	506	34
1987 Sektör Payı (%)	87	8	0.5
1987 Artış (Azalış) Oranı (%)	1	1	10
1988 Şube Sayısı	5826	519	36
1988 Sektör Payı (%)	89	8	0.5
1988 Artış (Azalış) Oranı (%)	4	3	6
1989 Şube Sayısı	5884	532	43
1989 Sektör Payı (%)	89	8	0.6
1989 Artış (Azalış) Oranı (%)	1	3	19
1990 Şube Sayısı	5832	555	55
1990 Sektör Payı (%)	89	8	0.8
1990 Artış (Azalış) Oranı (%)	(1)	4	28
1991 Şube Sayısı	5724	539	67
1991 Sektör Payı (%)	88	8	1
1991 Artış (Azalış) Oranı (%)	(2)	3	22
1985-1991 Artış (Azalış) (%)	4.3	11.4	157.7

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği "Bankalarımız" yayınlarından derlenmiştir.

*1984 yılı için veri temin edilememiştir.

1.1.4. Mevduat

Banka gruplarının büyüme faktörlerinin bir başka göstergesi ise toplam mevduatlarındaki artış veya azalıştır. 1991 yılı itibariyle beş büyük bankanın (T.C. Ziraat Bankası, T. İş Bankası, T. Emlak Bankası, Akbank ve Yapı ve Kredi Bankası) ticari bankaların en önemli kaynağını oluşturan mevduattan aldıkları payı %55.3'dür. Bunların dışında kalan tüm ticari bankaların toplam mevduattan aldıkları pay ise %44'dür. Bu oranlar beş büyük bankanın Türk Bankacılık Sistemine ve dolayısıyla ekonomideki fon akımına egemen olduğunu gösterir. Tablo 5'den de görüleceği üzere 1985 - 1991 yılları arasında büyük ölçekli bankaların toplam mevduatı artış göstermiştir. Bu bankaların %86 - %88 dolaylarında seyreden sektör paylarına bakıldığında, Türk Bankacılık Sistemindeki toplam mevduatın büyük bir bölümünü ellerinde tuttukları gözlenmektedir. Bu dönem içerisinde büyük ölçekli ticari bankaların mevduat artış hızı dalgalı bir seyir izlemiş, 1986 - 1987 yılları arasında düşmüş, 1987 - 1989 arasında yükselmiş, 1989 - 1990 arası yeniden düştükten sonra 1991 yılında tekrar bir artış göstermiştir. Orta ölçekli ticari bankaların toplam mevduatında 1985 - 1991 yılları arasındaki dönem içerisinde düzenli bir artış gözlenmiştir. Bu bankaların sektör payında çok az bir artış kaydedilmişse de, mevduat artış hızı bu dönem içerisinde yükselerek, 1991 yılında büyük bir artış göstermiştir. Küçük ölçekli ticari bankaların toplam mevduatları diğer iki banka grubuna göre daha yavaş bir artış kaydetmiş, 1991 yılında mevduat artış hızı %92.3'lük bir oranla en yüksek düzeyine ulaşmıştır.

Bu bankaların %0.4 ile %2.3 arasında değişen sektör payına baktığımızda, Türk Bankacılık Sistem'indeki toplam mevduatın çok küçük bir bölümüne sahip olduklarını görmekteyiz. Döviz Tevdiat Hesap'larının (DTH'ler) toplam mevduat içindeki payı küçümsenmeyecek kadar önemlidir. DTH'ları 1984 yılına kadar banka kaynakları arasında yer almıyordu. 1983 yılı sonunda Türk parasının kıymetinin korunmasına ilişkin yeni düzenlemeler çıkmış ve bunun sonucunda Türkiye'de yaşayan kişilere DTH'ı açma imkanları doğmuştur. 21 Ocak 1984 tarihli bu düzenleme (28 sayılı karar) ile DTH'ları büyük bir önem kazanmıştır. 1985 - 1991 yılları arasında ve özellikle 1991 yılında DTH'larında kaydedilen yüksek artışlar, DTH'larının toplam mevduat içindeki payını artırmıştır. Büyük ölçekli ticari bankaların 1991 yılında DTH'larındaki %181.2 gibi büyük bir artış, DTH'larının toplam mevduat içindeki payını bir önceki yıla göre %16'dan %26'ya yükseltirken, orta ve küçük ölçekli bankalar da DTH'larında sırasıyla %199.3 ve %136.3'lük artışlar göstererek, DTH'larının toplam mevduat içindeki paylarını yükseltmişlerdir. Büyük ölçekli bankalar DTH'larında orta ve küçük ölçekli bankalardan daha yüksek bir sektör payına sahiptirler. 1991 yılında DTH'larında kaydedilen %100'ü geçen olağanüstü artışlar toplam mevduatta gözlenen artışlara ve mevduatın TL ve döviz olarak bileşiminin değişmesine neden olmuştur (24).

---

(24) AKGÜÇ, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, A.g.m. ss. 17-30.

Sonuç olarak 1985 - 1991 yılları arasındaki dönemde bu üç banka grubunun toplam mevduatlarındaki gelişim hızlarına bakıldığında, küçük ölçekli ticari bankaların analiz dönemi boyunca toplam mevduatta en fazla büyüyen banka grubu olduğu gözle çarpılmaktadır. Orta ölçekli ticari bankalar ise küçük ölçekli ticari bankalardan daha yavaş ve büyük ölçeklilerden ise daha hızlı bir büyüme kaydetmişlerdir.

TABLO 5

**Mevduatın Yıllar İtibariyle Banka Ölçeklerine
Göre Dağılımı ve Gelişimi (Milyar TL)**

YILLAR	BÜYÜK ÖLÇEKLİ BANKALAR	ORTA ÖLÇEKLİ BANKALAR	KÜÇÜK ÖLÇEKLİ BANKALAR
1985 Mevduat	8035.3	419.1	57.1
1985 Sektör Payı (%)	91	5	0.4
1985 Büyüme Hızı (%)	*	*	*
1986 Mevduat	13892.8	941.8	370.3
1986 Sektör Payı (%)	88	6	2.3
1986 Büyüme Hızı (%)	73	124.7	548.5
1987 Mevduat	20993.9	1641.57	545
1987 Sektör Payı (%)	87	74.3	2.3
1987 Büyüme Hızı (%)	51.1		47.2
1988 Mevduat	33926.2	2518.9	863.1
1988 Sektör Payı (%)	88	7	2.2
1988 Büyüme Hızı (%)	61.6	53.5	58.4
1989 Mevduat Sayısı	54729.7	5403	1213
1989 Sektör Payı (%)	88	9	2
1989 Büyüme Hızı (%)	61.3	114.5	40.6
1990 Mevduat	83267.9	9372.5	1394.1
1990 Sektör Payı (%)	87	10	1.5
1990 Büyüme Hızı (%)	52.1	73.5	15
1991 Mevduat	143116.3	19408.4	2680.4
1991 Sektör Payı (%)	86	12	2
1991 Büyüme Hızı (%)	71.9	107.1	92.3
1985-1991 Büyüme Hızı (%)	1681	4531	4594

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, "Bankalarımız" yayınlarından derlenmiştir.

* 1984 yılı için veri temin edilememiştir.

2. BANKALARDA PERFORMANS DEĞERLENDİRME

Bankacılık sistemi, kaynak dağılımını belirleyen finansal aracılık işlevinden sorumlu olup, hizmet sektöründe yer almaktadır. Bankacılık sistemi fonların toplanması, toplanan fonların kamu ve özel kesim kuruluşlarına yönlendirilmesi, kısa süreli fonların uzun süreli fonlara dönüştürülmesi ve kaynak dağılımının iyileştirilmesi gibi ekonomide önemli işlevlere sahiptir. Bankacılık Sistemi yukarıda söz edilen işlevlerin de etkisiyle ekonomi ve toplumun kalkınmasında oldukça önemli merkezi bir konuma sahiptir. Bankaların ülke ekonomilerinin merkezi konumunda olmaları, onların bir ülkedeki kurumsal yapıları yansıtmaları ve kaynak dağılımını belirleyen finansal aracılık işlevini yerine getirmelerinden kaynaklanır (1). Bankalarda performans analizi ve değerlendirmesi aşağıda da bahsedilecek nedenlerden dolayı büyük bir önem taşımaktadır : Bankacılık Sistemi ekonomideki kaynak ve gelir dağılımını ve dolayısıyla ekonomik istikrarı etkileyebilir. Ekonomik istikrarın etkilenmesi enflasyonist baskıların şiddetlenmesi veya ekonomideki durgunluğun artması gibi sonuçlar doğurabilir. Bankalar faaliyetlerini kendi sermayelerinden çok tasarruf sahiplerinin mevduatları ve değişik yollarla topladıkları fonlarla sürdürdükleri için bankaların performanslarının kötüleşmesi veya başarısızlıkla sonuçlanması, kısıtlı bir çerçevede kalmayıp tüm ekonomiye yansiyabilir.

---

(1) Halit Suiçmez, "Bankacılıkta Verimliliğe Yaklaşım," İşletme ve Finans Dergisi, Mart 1990, s.18.

2.1 Performans Tanımı ve Kapsamı

Performans kavramını kısaca şöyle tanımlayabiliriz : Performans işletmelerin nicel (miktar) ve nitel (kalite) amaçları çerçevesinde önceden arzu ettikleri ve saptadıkları hedefe ne ölçüde ulaştıklarını gösterir (2). Performansın genellikle belirli standartları ve hedefi vardır. Performans hedeflerinin belirlenmesinde belirli standartlardan yararlanır. Standartlar çeşitli kategorilerde incelenebilirler. Bunlardan bazıları söz konusu işletme veya teşebbüsün geçmiş yıllardaki faaliyetleriyle ilgili verilere dayanarak saptanmaktadır (3).

Bunun dışında işletmenin ait olduğu sanayi, sektör veya sisteme ilişkin verileri göz önünde bulundurarak saptanan standartlar da vardır. Performans standartlarında bir başka kategori ise ideal standartlardır. İdeal standartlar bir işletmenin ait olduğu sanayi, sektör ve sistemdeki en başarılı işletme veya işletmelerin verileri esas alınarak saptanırlar. Performans standartları girdi, çıktı ve miktar açısından, kalite, maliyet ve zaman gibi unsurlar ile ifade edilmektedir. Performans hedefi ise yukarıda söz edilen standartlar çerçevesinde, ölçülebilen bir ürün veya hizmetin amaçlanan başarı düzeyidir. Önceden arzulan hedefe nitel ve nicel olarak ne derecede ulaşılabildiği ise performans etkililiğini gösterir. Performans etkinliği ise amaçlanan hedefe ulaşmada kullanılan girdi kaynaklarının ne derecede etkin kullanıldığını gösterir. Hedeflenen performans ile gerçekleşen performans düzeyi arasındaki fark ise performans açığıdır (4).

---

(2) İ. Melih Baş ve Ayhan Artar, İşletmelerde Verimlilik Denetimi, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları No : 435, Ankara, 1991, s.3.

(3) Kent S. Belasco, Bank Productivity, Bankers Publishing Company, Rolling Meadows Illinois, 1990, s.79.

(4) BAŞ ve ARTAR, A.g.k., ss. 13-15.

2.2. Performans Göstergeleri

2.2.1. Etkinlik

Etkinlik kavramı şöyle tanımlanabilir : İşçilik, hammadde, malzeme, zaman ve dışardan sağlanan birtakım kaynaklar yararlı çıktının elde edilmesinde ne derecede etkin olarak kullanılmıştır. Bu tanımdaki yararlı kavramı üretilen mal ve hizmetlerin gerçekten önceden amaçlanan ve gereksinim duyulan mal ve hizmetler olduğunu ifade eder. Fiilen elde ettiğimiz sonuç ile önceden saptanan standart değeri karşılaştırdığımızda, gösterilen performansda kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığını anlarız (5). Etkinlik eldeki üretim kaynakları veya girdilerin ne derecede iyi kullanılarak çıktı üretilebileceğini gösterir. İşletmeler etkinlik analizini kullanarak içinde buldukları konum ile ilgili bir fikir edinir ve mevcut kapasitelerinin kullanılma seviyesine ilişkin göstergeler elde ederler. Etkinlikle çok sık karıştırılan bir başka kavram ise "etkililik"tir. Etkinlik kaynakların yani elde bulunan mevcut araçların ne derecede iyi kullanıldığını ve kaynakların kullanımındaki performansı gösteren bir kavramdır. Etkililik ise amaçlar ve çıktılar ile ilgili olup önceden belirlenen hedeflere ne ölçüde ulaşıldığının bir göstergesidir. Etkililik üretilen mal ve hizmetlerin gerçekten gereksinim duyulan yararlı çıktılar olup olmadığını inceler ve ölçer. Kısacası, çıktı üretiminde sağlanan mal ve hizmetlerin ne derecede hedeflenen amaçlar çerçevesinde olduğunu gösterir (6).

---

(5) Alan Lawlor, Productivity Improvement Manual Gower Publication Ltd., Aldershot United Kingdom, 1985, ss.36-38, 85, 288.

(6) BAŞ ve ARTAR, A.g.k., ss.33-34.

Bankacılık sektöründe bugüne kadar daha çok verimlilikle ilgili çalışmalar yapılmış, etkinlik ölçütlerine pek değinilmemiştir. Etkinlik ölçütleri verimlilik ölçütlerine dayandıkları gibi verimlilik ölçütlerinin değerlendirilmesinde de yardımcıdırlar. Bir ölçüde verimliliği tanımlayan etkinlik ölçütlerinin amacı bankaların fonlarını ne derece etkin olarak kullandıklarını saptamaktır (7). Bankacılıkta kârlılık bankaların verimli olduğunun bir göstergesi olmasına karşın, kârlılık aynı zamanda banka sisteminin etkinliğini azaltıcı bir faktör de olabilir.

Bankacılık sektörünü iki farklı grupta toplayabileceğimiz niteliklerden dolayı etkinlik ölçütü önem kazanmıştır. Bankacılık sektörünün niteliklerinden bir tanesi bir banka sisteminin o ülkenin kurumsal yapısını yansıtır. Bir ülkenin ne tür bir bankacılık sistemine sahip olduğu o ülkenin kurumsal yapısı çerçevesinde değerlendirilir. Bir başka nitelik ise, diğer ekonomik sektörlerden farklı olarak bankacılık sektörünün, finansal aracılık görevi dolayısıyla bir ülkenin ekonomik gelişmesindeki önemli konumudur (8).

Etkinlik kavramı bankacılık sektöründe makro ve mikro olmak üzere iki değişik açıdan tanımlanabilir. Makro düzeyde etkinlik, bir bankacılık sisteminin finansal işlevini yerine getirmesidir. İşlevsel etkinliği ifade eden bu kavram, mali sistemin etkinliği ile ilgilidir. Mikro açıdan ise etkinlik bankaların bir firma olarak kaynaklarını ne ölçüde etkin kullanabildikleridir. Etkinlik kavramı daha çok bankacılık sisteminin temel işlevi olan finansal aracılığı yerine getirmesi ile ilgilidir (9).

---

(7) SUIÇMEZ, İşletme ve Finans Dergisi, A.g.m., s.19.

(8) Kürşat Aydoğan ve Gökhan Çapoğlu, Bankacılık Sistemlerinde Etkinlik ve Verimlilik: Uluslararası Bir Karşılaştırma, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları No:397, Ankara, 1989, s. 7.

(9) SUIÇMEZ, Türkiye'de Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Proje Değerlendirme ve Verimlilik, A.g.k., s.20.

Bankacılık sisteminde işlevsel etkinlik kavramı bankaların tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasındaki finansal aracılık görevini yerine getirmesidir. İşlevsel etkinliğin aşağıda sözedilen yollarla ölçülmesi mümkündür : Mevduat ve kredi faizleri arasındaki fark, verilen hizmetlerin çeşitliliği, ödemelerin hızı ve maliyeti ve son olarak fonların yatırımlara tahsisi. İşlevsel etkinliğin en iyi ölçütü mevduat ve kredi faizleri arasındaki farktır (10). Bir ülkede eğer faizler piyasa koşullarına göre belirleniyorsa, bu farkın az olması bankacılık sisteminin maliyet etkinliğine sahip olduğu anlamına gelir (11). Bir bankacılık sistemi finansal aracılık işlevini daha etkin yaparsa, mevduat ve kredi faizleri arasındaki fark azalacak ve yatırımlar artacaktır. Mevduat ve kredi faizleri arasındaki farkın (faiz farkı) oluşmasına neden olan faktörler şunlardır : Karşılık oranları, doğrudan vergiler, bankaların işletme maliyetleri ve banka kârları. Karşılık oranları bankaların mevduatlarının sadece belirli bir kısmını kredi olarak kullanmalarına izin verdiği için, bu oranlar bankaların işletme maliyetlerini artırıcı bir etkiye sahiptirler. Ayrıca karşılık oranları mevduat ve kredi faizleri arasındaki farkı artırıcı bir etkendirler. Bankalar mevduatlarının belirli bir yüzdesini zorunlu olarak Merkez Banka'sında faizsiz rezervler şeklinde tutarlar. Bunun dışında geriye kalan mevduatı kredi olarak verebilirler. Bu durumda mevduat faizleri kredi faizlerinin belirli bir yüzdesini aşamaz. Örnek verecek olursak; karşılık oranı %15 ise, bankalar mevduatlarının sadece %85'ini kredi olarak açabilirler, %15'ini faizsiz rezerv olarak Merkez Banka'sında tutarlar. Böylece mevduat faizleri kredi faizlerinin %85'ini aşamaz. Karşılık oranlarının artması bankaların işletme maliyetlerini artırıcı bir durum ortaya çıkarır ve böylece bankacılık sisteminin etkinliğinin azalmasına neden olur. Bankaların işlevsel etkinliği ile batık krediler arasında önemli bir bağ vardır. Başarılı bir kredi değerlendirmesi yapamayan bankalar, bu açıklarını kârlılıklarını artırmakla kapatmaya çalışırlar. Bu durum bankaların mevduat ve kredi faizleri arasındaki farkın artmasına yol açar (12).

---

(10) AYDOĞAN ve ÇAPOĞLU, A.g.k., s.24.

(11) SUIÇMEZ, İşletme ve Finans Dergisi, A.g.m., s. 19.

(12) AYDOĞAN ve ÇAPOĞLU, A.g.k., s.31.

1980 sonrası, Türk Bankacılık Sisteminde nominal kredi faizlerinin önemli bir artış göstermesine etken mevduat faiz oranlarının yükselmesi olmuştur. Bu dönemde kredi faizi ve mevduat faizi arasındaki fark büyük ölçüde artmıştır. Kredi ve mevduat faiz oranları arasındaki farkların artmasına neden olan faktörleri şöyle açıklamamız mümkündür : Bankaların aşırı şubeleşmelerinin sonucu olarak sabit masraflarının yükselmesi ve otomasyonunun son yıllarda yaygınlaşmasıyla sabit maliyetlerin artması gibi nedenler bankaların aracılık maliyetlerinin yükselmesine ve geri dönmeyen, donuk kredi alacaklarını cari kredi faizlerine yansıtmalarına yol açmıştır. Diğer faktörler ise yüksek munzam karşılıklar, disponsibilite, vergi ve fonlardır. Bu faktörler kredinin kullanıcıya maliyetini artırmışlardır (13).

Verimlilik ve etkinlik tam rekabet koşullarında birbirlerinin yerine kullanılabilirler. Tam rekabetin hakim olduğu piyasalarda kârlar rekabet nedeniyle minimum düzeyde olduğu için etkinlik ve verimlilik kârlılık ile ölçülebilir. Oligopol piyasalarda bankaların kârları piyasa güçlerine oranla belirlendiği için, sistem finansal aracılık işlevini tam olarak yerine getiremez ve böylece finansal sistemin etkinliği azalır (14).

Türk Bankacılık Sisteminde 1980 yılından bu yana yürürlüğe konulan üç "faiz serbestisi" kısa süreli olup sonuçsuz kalmıştır. Türk Bankacılık Sisteminin oligopolistik yapısı dolayısıyla, faiz serbestisi durumunda, bankalar aralarındaki "centilmenlik" anlaşmaları ile mevduat faiz oranlarını kendi içlerinde tespit etmişlerdir.

---

(13) Adnan Büyükdeniz, Türkiye'de Faiz Politikaları, Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları No:1, İktisat Serisi : 1, İstanbul, 1991, s.69.

(14) SUIÇMEZ, Türkiye'de Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Proje Değerlendirme ve Verimlilik, A.g.k., s.20.

Böylece bu oranların parasal otoritelerce tespit edilmemesi, serbest piyasa koşullarına göre belirlendikleri anlamına gelmemektedir. Bankaların faiz oluşumuna kendi aralarındaki anlaşmalarla engel oldukları görülmektedir. Bu durum ekonomideki fonların arz/taleb koşulları ve fiyat mekanizması ile değil, dengesiz ve tercihli bir şekilde dağılımına neden olmaktadır. Böylece bankacılık sisteminin etkinliği azalmaktadır (15).

Piyasada gözlenen banka yoğunlaşmasının, Türk Bankacılık Sisteminde de görüldüğü gibi rekabet azaltıcı bir etkisi vardır. Bu durum bankacılık sistemindeki etkinliği de dolayısıyla azaltmaktadır. Bankacılık sisteminin etkinliğini artırmada rekabeti artırıcı mali politikalar önemli bir rol oynamaktadır (16).

Bir takım empirik araştırmalar bankacılık sistemindeki piyasa yapısı, performans, banka yoğunlaşması ve kârlılık arasında ilişkiler kurmaya çalışmış ve tüm bunların sistemin etkinliği üzerinde yarattığı sonuçları incelenmiştir. Bu çalışmalardan bir tanesi "piyasa yapısı/davranış/performans" ilişkisidir (structure/conduct/performance relationship). Bu ilişki ile ilgili empirik çalışmalar piyasa yapısının bankaların performansı üzerinde etkili olduğunu savunur. Piyasa yoğunlaşması banka performansını sadece piyasaya girişdeki engeller yeterince yüksek olduğu durumlarda etkiler. "Piyasa yapısı/davranış/performans" ilişkisine göre, piyasa performansı o piyasadaki firmaların davranışına ve bu davranış da firmaların sayısı, büyüklüğü ve dağılımı gibi piyasa yapısıyla ilgili değişkenlere bağlıdır.

---

(15) BÜYÜKDENİZ, A.g.k., ss.72-73.

(16) AYDOĞAN ve ÇAPOĞLU, A.g.k., s.35.

Ticari bankacılık sektöründe bu ilişki birçok empirik çalışmayla araştırılmıştır. Bu çalışmalar genellikle piyasa yoğunlaşması ve kârlar arasında olumlu bir korelasyon tespit etmişlerdir. Yoğunlaşmış piyasalar bankalararası gizli anlaşmalara daha eğilimli olduklarından dolayı daha az etkindirler (17).

Bu çalışmalardan bir başkası ise "Etkin piyasa yapısı hipotezi"dir (Efficient structure hypothesis). Bu hipoteze göre yoğunlaşmış piyasalarda gözlenen yüksek kârlar bankaların piyasada kendi aralarında anlaşmalarından dolayı değil daha üstün bir üretim etkinliğinden ortaya çıkmaktadır. Bankaların farklı derecelerde etkinliğe sahip olmaları, onların teknolojik olanakları, yönetim yetenekleri ve sahip oldukları ürünlerin değişik olmasından kaynaklanır. Başka bir deyişle piyasada üretim bakımından karşılaştırmalı bir üstünlüğe sahip olan bankalar daha yüksek bir piyasa payı elde ederler ve piyasa payı yüksek birçok bankanın bulunduğu piyasalar da yoğunlaşmış duruma gelirler (18). Bu görüşün eleştirmenleri piyasa payının etkinliğin ölçümünde uygun bir değişken olmadığını savunurlar. Bu eleştirmenlere göre yoğunlaşma düzeyi ne olursa olsun, piyasa payı yüksek kârların bir kaynağıdır. Bankalar piyasadaki payları, yoğunlaşma düzeyleri ve piyasaya girişteki engeller gibi faktörlerle piyasada güç elde edebilirler. Etkinliğin getirdiği avantajlar bir bankanın piyasa payını artırarak daha yüksek kâr sağlamasına neden olsa bile, büyük bir piyasa payına sahip olan bankaların piyasada güç elde etmeleri kendi aralarında gizli anlaşmalar yaparak sağlanmaz. Buna ilaveten etkinlik yüksek piyasa payı sağlamakta tek bir kaynak değildir (19).

-
- (17) Paul S. Calem and Gerald A. Carlino, "The Concentration Conduct Relationship in Bank Deposit Markets," Review of Economics & Statistics, vol : 73, Issue : 2, May 1991, s. 268.
- (18) Michael Smirlock, "Evidence on the (Non) Relationship between Concentration and Profitability in Banking," Journal of Money, Credit, and Banking, 17 (1985), ss. 69-83.
- (19) William G. Shepherd, "Tobin's q and the Structure - Performance Relationship : Comment," American Economic Review, 76 (Dec. 1986), ss. 1205-1210.

Kısaca özetliyecek olursak, "etkin piyasa yapısı hipotezi," bankacılık sisteminde yoğunlaşmanın, bankaların üstün bir üretim etkinliği ile geniş bir piyasa yapısı elde etmeleri sonucunda ortaya çıktığını savunur. Bu hipoteze göre, yüksek kârlar piyasadaki rekabet sonucunda değil, bankanın üretim etkinliğinden dolayı ortaya çıkmaktadır (20). "Piyasa yapısı/davranış/performans" ilişkisi yukarıda sözedilen hipotezin savunduğu görüşe karşı çıkmaktadır. Bu ilişkiyi savunanlar kârlar ve piyasa yoğunlaşması arasında olumlu bir ilişki olduğunu ve yoğunlaşmış piyasaların daha az rekabetçi ve etkin olduğunu öne sürerler (21). Bankalar rekabetçi davranışlarını kendi aralarında anlaşarak kısıtlayarak daha yüksek kârlar elde edebilirler. Bir piyasada rekabetçi banka sayısı çoğaldıkça, bir başka deyişle piyasa yoğunlaşması azaldıkça, bankaların kendi aralarında anlaşmaları zorlaşmaktadır (22).

2.2.2. Verimlilik

Verimlilik işletmelerin performans veya başarı düzeylerinin ölçülmesi ve değerlendirilmesinde kullanılan en önemli performans göstergelerindedir. Verimlilik ulusal refahın iyileştirmesinde önemli bir konuma sahiptir. Ekonomide görülen durgunluk ve enflasyonun önemli nedenlerinden biri de verimlilikte kaydedilen düşüşlerdir. Verimliliğin düşük olması maliyetlerin artmasına ve maliyetlerdeki artış da fiyatların yükselmesine yol açar. Fiyatların artmasıyla ekonomideki etkin talep düşer ve böylece satışlarda azalma kaydedilir.

---

(20) SMIRLOCK, A.g.m., ss. 69-83.

(21) CALEM and CARLINO, A.g.m., s. 268.

(22) Benton E. Gup and John R. Walter, "Top Performing Small Banks : Making Money The Old-Fashioned Way," The Commercial Bank Management Reader, der Robert W. Kolb, Kolb Publishing Company Inc., Miami Florida, 1992, s.251.

Atıl kapasiteye neden olan bu durum, sermayenin yetersizleşmesine ve verimliliğin de düşmesine yol açar ve kısır bir döngü ortaya çıkar. Ekonomi'deki işletmelerin düşük bir verimlilikle veya verimsiz çalışmaları uzun vadede rekabetçi ulusal ve uluslararası piyasalarda iyi bir performans göstererek başarılı olmalarını imkansız kılar (23). Verimlilik ile toplumun refah düzeyi arasında doğrusal bir ilişki vardır. Verimlilik makro alanda olduğu gibi mikro alanda da büyük önem taşır. Ekonomiyi oluşturan birimlerin yani firmaların verimlilik seviyesinin yüksek ya da düşük olması, onların kârlılık ve rekabet imkanlarını da olumlu ya da olumsuz etkiler. Firmalar kaynaklarını etkin kullanmadıkları takdirde, normalde üretebilecekleri ürün miktarının altına düşecekler ve bu da dolayısıyla toplumun refah düzeyini olumsuz etkileyecektir (24).

Bankacılıkta verimlilik yaklaşımına geçmeden önce, verimlilik kavramını birkaç değişik şekilde tanımlamak gerekir. Bir performans unsuru olan verimlilik geniş anlamda performansla eş anlamlı bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır. Esasen verimlilik çıktının girdiye oranı olup, kaynakların ne ölçüde etkin kullanıldığına ilişkin bir ölçüdür. Örgütsel performansın daha çok fiziksel bir ölçümüdür (25). Verimliliğin bir başka tanımı ise, bir üretim sürecinde her ikisi de fiziksel büyüklükler ile ölçülen, kullanılan kaynaklar başına mal ve hizmet çıktılarıdır (26).

---

(23) BAŞ ve ARTAR, A.g.k., ss.3-9.

(24) Halit Suiçmez, "Enflasyonun Düşürülmesinde Verimliliğin Artırılması Bir Araç Olabilir mi?", "İşletme ve Finans Dergisi, Haziran 1989, s. 33.

(25) LAWLOR, A.g.k., s. 290.

(26) George E. Sadler, "You too can Understand A Glossary of Productivity Measurement Terms," APC Productivity Brief, No: 11, March 1982, ss.2-3.

Verimlilik belli bir üretim miktarı (çıktı) ile bu üretimi elde etmek için kullanılan faktörler (girdi) arasındaki oran veya başka bir deyişle yaratılan toplam faydanın sisteme giren değerler toplamına oranıdır (27). Başka bir tanım verimliliği bir üretim dönemi sonunda elde edilen mal ya da hizmetlerle, bu üretimin gerçekleşmesinde kullanılan mal ya da hizmetlerin birbirine oranı şeklinde açıklar. Verimlilik sadece sayısla bir gösterge değildir. Verimlilikte artış yalnızca nicel olarak değil nitel olarak da gerçekleşebilir. Örneğin iş gücü kalitesinde gözlenen bir iyileşme ve teknolojik düzeyin nitel olarak yükseltilmesi verimlilikte nitel bir artış olarak değerlendirilir. İnsan faktörü verimlilik içinde önemli bir işleve sahiptir (28). Verimliliği etkinlik ve etkililik kavramlarıyla tanımlamak mümkündür. Bir işletmenin üretimde kullandığı eldeki mevcut kaynakların ne derecede iyi kullandığını, etkinlik analiziyle açıklayabiliriz. Eldeki mevcut kaynaklarla önceden konulan hedefe ne ölçüde ulaşıldığını ise etkililik incelemesiyle göstermek mümkündür (29).

Bankacılık sisteminde verimlilik, bankaların finansal aracılık görevlerini en az kaynak kullanarak nasıl yerine getirdiklerinin bir göstergesidir. Etkinlik kavramı daha çok bankacılık sisteminin temel işlevi olan finansal aracılığı yerine getirmesi ile ilgili olup, diğer bir yandan verimlilik ise bu işlevin ne şekilde, ne derecede ve ne kadar bir maliyetle yerine getirildiğidir. Maliyeti azaltmak verimlilik kavramının amaçlarından sadece bir tanesidir.

Bankacılık sektörü finansal aracılık yaparak ekonomideki kaynak dağılımını etkilediği için diğer sektörlerden ayrı olarak ekonomide önemli bir yere sahiptir (30).

-
- (27) Prof.Dr. Feridun Engin, Ak İktisat Ansiklopedisi, 2. Cilt, Sermet Matbaası, İstanbul, s.780.
- (28) SUIÇMEZ, Türkiye'de Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Proje Değerlendirme ve Verimlilik, A.g.k., s.15.
- (29) BAŞ ve ARTAR, A.g.k., s.362.
- (30) SUIÇMEZ, Türkiye'de Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Proje Değerlendirme ve Verimlilik, A.g.k., ss.19-20.

Bir bankacılık sistemi ülke ekonomisinin oluşturulması ve yönlendirilmesinde ağırlıklı bir yere sahip olduğundan, bankacılık sektöründe verimlilik sorunu önemli bir konu olarak güncelliğini korumaktadır. Bankacılık sektöründe verimliliğin rolü ve önemi çok büyük olmasına karşın hizmet sektörlerinde verimliliğin tanımı, ölçümü, değerlendirilmesi ve araştırmalarında büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır. Değişken ve dinamik bir yapıya sahip olmasından dolayı bankacılık sektöründe, diğer hizmet sektörlerinde olduğu gibi verimlilik ölçümü olanaksız denilebilecek kadar zordur. Bankacılık sektöründe mal değil hizmet üretildiği için verimlilik ölçümünde aşağıda bahsedilecek nedenlerden dolayı birçok güçlüklerle karşılaşılır : Bankacılık sektöründe çok çeşitli türde ve sayıda hizmet üretilmekte, üretimde kullanılan girdiler ise çok değişik alanlardan sağlanmaktadır. Bankacılık sektöründe verimlilik ölçümü yapılırken ortaya çıkan ilk sorun üretilen ya da verilen hizmetin veya çıktının tanımlanması ve daha sonra da hizmetlerin çeşitliliği ve sürekliliği göz önünde bulundurularak tanımlanan hizmetin sınıflandırılmasıdır.

Verimliliğin ve etkinliğin artırılması, ülke ekonomisi ve toplumsal refahın iyileştirilmesi açısından tasarrufların verimli yatırımlara dönüştürülmesi demektir. Bu amaç için aktiflerin verimliliği, özkaynakların verimliliği, kredilerin verimliliği, alacakların dönüş hızı, borçlanma yapısı, mali özerklik, kaldıraç faktörü ve çalışma sermayesi gibi önemli konular incelenmelidir (31).

Banka bilançolarını esas alarak bankacılık sektöründe verimliliği incelerken, bankaların ekonomide tanımlanan temel işlevi olan tasarrufların verimli yatırımlara dönüştürülmesi temel alınmıştır. Bankacılık sektöründe verimlilik oranları üç alt grupta incelenebilir.

---

(31) SUIÇMEZ, İşletme ve Finans Dergisi, A.g.m., ss.18-21.

Bu oranlar sırasıyla kârlılık oranları, insan gücü faaliyetlerinin etkinliğine ilişkin oranlar ve şube gelişimi ile ilgili oranlardır (32). Bankacılıkta verimliliği incelerken verimlilik oranlarına tek boyutlu bakmamalı, kalemler arasındaki ilişkilere bütüncül ve dinamik olarak bakmak daha yararlı olacaktır. Bankacılık sektöründe yapılan verimlilik araştırmalarında, tanımsal sorunlar sürmektedir. Verimlilik ölçümlerinde karşılaşılan en büyük güçlük üretim sürecinde yer alan işlemlerin ya da faaliyetlerin sayısal olarak anlatımlarında ortaya çıkan zorluklardır (33).

2.2.3. Etkinlik ve Verimlilik İlişkisi

Etkinlik ve verimlilik arasındaki farkı şöyle açıklamak mümkündür : Etkinlik bir bankacılık sisteminde tasarrufların toplanması ve üretken yatırımlara dönüştürülmesidir. Tasarrufların tümünün bankacılık sisteminden geçerek yatırımlara dönüştüğü bir sistem etkindir. Verimlilik ise bir bankacılık sistemindeki tasarrufların yatırımlara dönüşmesinde aracı kuruluşların kaynak kullanımının en az düzeyde olmasıdır. Etkinlik ve verimlilik tam rekabet koşullarında birbirinin yerine kullanılabilir. Bankaların mikro düzeyde verimli olmaları makro düzeyde de etkinliklerini gösterir. Tam rekabetin hakim olduğu bir piyasada verimlilik ve etkinlik kârlılık ile ölçülebilir. Kârlar rekabetin etkisiyle minimum düzeydedir. Böyle bir durumda bir verimlilik ölçütü olan kârlılık etkinlik için de bir ölçüttür. Oligopol bir piyasada bankaların kârlılığı banka sisteminin etkin olduğu anlamına gelmez. Bu koşullar altında kârlar bankaların piyasa gücü oranında belirlenir ve sistem finansal aracılık işlevini etkin bir şekilde yürütemez. Bankaların kendi aralarında anlaşıp mevduat faiz oranlarını belirlemeleri etkinliği azaltıcı bir faktördür (34).

---

(32) AYDOĞAN ve ÇAPOĞLU, A.g.k., s.39.

(33) SUIÇMEZ, İşletme ve Finans Dergisi, A.g.m., ss. 18-21.

(34) AYDOĞAN ve ÇAPOĞLU, A.g.k., s.23.

2.2.4. Kârılık

Kâr satışlarla maliyetler arasında olumlu fark olarak tanımlanabilir. Bu farkın olumsuz olduğu zaman ise buna zarar deniliyor. Ticari kapsamda kâr dönem başı ile dönem sonu öz sermayesindeki pozitif fark olarak tanımlanabilir (35). Rantabilite diye de adlandırılan kârılık bir işletmenin belirli bir dönemde kâr edebilme yeteneği ve elde ettiği kârın (dönem kârı veya net kâr) o dönemde işletmede kullanılan sermayeye oranıdır (36). Ekonomik rantabilite vergi öncesi (net) kârın toplam aktiflere oranıdır. Ekonomik rantabilite veya aktif kârlılığı bir işletmenin performans ve başarısını ölçmede kullanılır. Bu oran ayrıca "yatırım getirisi" veya "kullanılan varlıkların getirisi" diye de ifade edilebilir. Mali rantabilite vergi öncesi net kârın özkaynaklara oranıdır. Bu oran bir işletmenin özkaynaklarını ne ölçüde verimli kullandığını gösterir (37).

---

(35) ERGİN, A.g.k., s.498.

(36) Jerry M. Rosenberg, Dictionary of Banking and Finance, John Wiley & Sons, Inc., New York, 1982, s.403.

(37) BÜYÜKDENİZ, A.g.k., s.123.

Bankacılık sisteminde piyasa yapısı ile kârlılık arasında birtakım ilişkiler kurmak için empirik araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda ortaya çıkan hipotezlerden bir tanesi "Yapı-performans hipotezi" 'dir (Structure-performance hypothesis). Bu hipoteze göre piyasa yoğunlaşması ve firma veya sektör kârlılığı arasında olumlu bir ilişki vardır. Yüksek düzeyde yoğunlaşmış piyasalarda fiyatlar rekabet dışı davranışlardan dolayı müşterilerin daha az lehine olacaktır (38). "Yapı-performans hipotezi" ticari bankacılık sektöründe geniş bir şekilde uygulanmıştır. Bu uygulamalardan alınan genel sonuçları şöyle özetlemek mümkündür : Yüksek düzeyde yoğunlaşmış piyasalarda faaliyet gösteren ticari bankaların, yoğunlaşmanın düşük olduğu piyasalardaki ticari bankalara kıyasla kârlılıkları daha yüksektir (39). Bankaların faaliyetlerini sürdürebilmesi için kâr aşağıdaki nedenlerden dolayı önemlidir : Bankalar elde ettikleri kârı özkaynaklarına ekleyerek mali bünyelerini güçlendirirler. Elde ettikleri kâr ile özkaynaklarını güçlendiren bankalar muhtemel riskler için karşılık ayırabilirler. Kâr eden bankaların mevduat sahiplerine faiz ödeme güçleri artar ve bu durum da mevduat sahipleri için güvence yaratır. Kâr, bankaların yurtiçi ve yurt dışında çalıştıkları mali kuruluşlar için bir güven unsurudur. Kâr ayrıca bankanın ortakları için de önemlidir. Kâr kazanılan değer bir göstergesi olduğu için, yatırdıkları paranın değer kazanması banka ortakları açısından önemli bir konudur (40).

-
- (38) Allen N. Berger and Timothy H. Hannan, "The Price-Concentration Relationship in Banking," Review of Economics & Statistics (Netherlands), Vol: 71, Issue:2, May 1989, s.291.
- (39) Nellie Liang, "Bank Profits, Risk, and Local Market Concentration," Journal of Economics & Business (Temple University), vol : 41, Issue : 4, Nov. 1989, s.297.
- (40) Bülent Şenver, Banka Bilançolarının Tahlil Yöntemleri, 2.B., Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No: 143, Ankara, 1988, ss.13-14.

2.2.4.1. Aktif Kârlılık Oranı (Return on Assets - ROA)

Aktif kârlılık oranı banka performansının ölçülmesinde önemli ve etkili bir yere sahiptir. Bu oran bir bankanın aktif başına düşen kârını gösterir (40). Net kârın toplam aktiflere bölünmesiyle hesaplanır. Tablo 6, 1985 - 1991 yılları arasındaki dönemde banka ölçeklerine göre aktif kârlılık oranlarındaki gelişmeleri göstermektedir. Banka gruplarının aktif kârlılık oranlarındaki gelişme analiz dönemi boyunca istikrarlı bir trend izlemiştir. Küçük ölçekli ticari bankalar üç banka grubu içinde en yüksek aktif kârlılık oranına sahiptirler. Orta ölçekli ticari bankalarda ise küçük ölçeklilerden daha düşük büyük ölçeklilerden ise daha yüksek bir aktif kârlılık oranı gözlenmiştir.

Bu çalışmaların dördüncü bölümündeki analiz bankaların piyasadaki etkinliklerinin en iyi ve gerçekçi göstergesi olan aktif kârlılığı dikkate alınarak yapılmıştır.

---

(41) Öztin Akgüç, Mali Tablolar Analizi, 8.B., Muhasebe Enstitüsü Yayın No: 61, Muhasebe Enstitüsü Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayın No: 13, İstanbul, 1990, s. 326.

TABLO 6

**Aktif Kârlılık Oranının Yıllar İtibarıyla Banka
Ölçeklerine Göre Gelişimi (%)**

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
1. Büyük Ölçekli Bankalar	1.3	1.9	2	2.4	1.7	2.4	2.2
2. Orta Ölçekli Bankalar	2.9	2.1	2.5	4.9	2.4	3.7	3.4
3. Küçük Ölçekli Bankalar	4.9	4.0	3.9	5.8	3.9	3.0	4.5

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği, "Bankalarımız" yayınlarından derlenmiştir.

2.2.4.2. Özsermaye Kârlılık Oranı (Return on Equity - ROE)

Özsermaye kârlılık oranı ortakların koydukları sermaye başına düşen kâr oranıdır (42). Bu oran net kârın özsermayeye bölünmesiyle hesaplanır. Özsermaye kârlılığı bir bankanın öz sermayesinin ne ölçüde verimli kullandığını gösterir. Aktif kârlılık oranı daha çok yöneticiler açısından önemli bir kârlılık ölçütü olup özsermaye kârlılık oranı ise pay sahipleri açısından daha önemlidir (43). Tablo 7, 1985-1991 yılları arasında banka ölçeklerine göre özsermaye kârlılık oranlarındaki gelişmeleri göstermektedir.

(42) Niyazi Berk, Finansal Yönetim, Bilim Teknik Yayınevi, 1990, İstanbul s.37.

(43) Joseph F. Sinkey, JR. Commercial Bank Financial Management, 4th Edition, Maxwell Macmillan International Editions, Macmillan Publishing Company, 1992, New York, s.19.

Aktif kârlılık oranında da olduğu gibi banka gruplarının özsermaye kârlılık oranı analiz dönemi boyunca dalgalı bir trend izlemiştir. Büyük ölçekli ticari bankalar üç banka grubu içinde en düşük özsermaye kârlılık oranına sahiptirler. Küçük ölçekli ticari bankalar 1985-1987 yılları arasında ve 1989'da orta ölçeklilerden daha yüksek 1988, 1990 ve 1991 yıllarında ise daha düşük bir özsermaye kârlılık oranı sergilemişlerdir.

TABLO 7

Öz Sermaye Kârlılık Oranının Yıllar İtibarıyla Banka Ölçeklerine Göre Gelişimi (%)

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
1. Büyük Ölçekli Bankalar	17.6	26	24	30.9	16.1	24.1	21.9
2. Orta Ölçekli Bankalar	20.5	23.6	29	58	23.6	40.7	46
3. Küçük Ölçekli Bankalar	38.0	31.0	34.0	55.2	47.6	26	40.6

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği, "Bankalarımız" yayınlarından derlenmiştir.

2.2.4.3. Sermaye Yeterliliği - Kârlılık İlişkisi

Banka kârı yeterli sermaye miktarını sağlamak veya bulunduğu seviyede tutmak açısından bir bankanın büyümesine etki eden önemli bir faktördür. Kâr yeterliliği bir performans göstergesi olarak sermaye yeterliliği ile ilişkilidir. Yüksek kârlar, daha güçlü bir banka sermayesinin kaynağı niteliğindedir (44). Kısa dönemde banka sermayesindeki artış hisse başına düşen kâr payının azalmasına neden olabilir. Bu durum bankaların çok büyük ölçüde yabancı kaynak kullanımlarından dolayı ortaya çıkmaktadır.

(44) DURER, A.g.k., s.106.

Bankalar sermaye artırımını yaptıkları takdirde toplam kaynaklarda, dolayısıyla kâr elde etme gücünde oransal olarak küçük bir artış ortaya çıkar. Kârdaki artış oranı kısa dönemde sermayedeki artış oranının altında kalırsa hisse başına düşen kâr payı azalır. Bu durum sermaye artırımının kâr payları üzerinde yaratabileceği etkiyi gösterir (45). Bu etki dışında hisse sahipleri sermaye artırımından dolayı banka yönetiminde sahip oldukları pozisyonda ortaya çıkabilecek değişikliklerle de yakından ilgilendirler. Sermaye artırımını amacıyla yeni hisse senedi satışı, hisse sahiplerinin banka yönetimi üzerindeki kontrolünü ve sermaye artırımından önceki pozisyonlarının kendilerine sağladığı avantajları azaltabilir. Yeni hisse senedi satışı hissedarların banka yönetimlerindeki kontrol gücünü olumsuz etkiler ve hisse senetlerinin değerini artırmazsa hisse sahipleri sermaye artırımına karşı isteksiz olurlar (46).

---

(45) GÜrgân Çelebican, Sermaye Yeterliliği Sorunu, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, No: 129, Konferans Serisi No: 38, Olgaç Matbaası, Ankara, 1984, s.12.

(46) DURER, A.g.k., s.107.

3. ETKİNLİK VE VERİMLİLİĞİN ÖLÇÜLMESİ : ANALİTİK VE TEORİK ÇERÇEVE

Türk Bankacılık Sisteminin etkinlik ve verimlilik analizini amaçlayan bu çalışmada rasyo analizi tercih edilmiştir. Rasyo analizi 1985-1991 yılları arasındaki döneme ait bankalarımızın dönem sonu bilanço, kâr ve zarar hesapları, teşkilat, mevduat ve kredileri hakkındaki bilgileri içeren Türkiye Bankalar Birliği yıllık raporlarındaki verilere dayanarak yapılmıştır.

Rasyo analizinin temel amacı, cari ve geçmiş bilgilerin kullanılıp değerlendirilmesiyle gelecek hakkında fikir beyan edebilmektedir.

Rasyo analizinde "zamansal rasyolar" dönemler ya da yıllar arasındaki değişiklikleri ortaya çıkarmak için kullanılırlar. Enstantane rasyolar ise bir mali tablodaki iki ayrı kalemin ilişkisini belli bir tarih itibarıyla incelerler. Normatif rasyolar için genellikle önceden belirlenmiş "iyi" performans gösteren bir hedef oranı vardır. Rasyonun mutlak değeri ve "hedef" rakam karşılaştırılarak bankanın durumu hakkında fikir yürütülebilir. Böylece normatif rasyolar tek bir rasyoya bakarak incelenen konu hakkında hüküm verme imkanı sağlarlar. Rasyo analizi yapılırken belirli bir rasyonun seviyesi ile yıllar itibarıyla gelişimini beraber incelemek ve faaliyet alanları, bankacılık işlem çeşitleri ve banka büyüklükleri açısından benzeşen banka gruplarına göre karşılaştırma yapmak gerekmektedir (1).

---

(1) Şenver, A.g.k., ss.16-19.

Türk Bankacılık Sisteminin 1985-1991 dönemindeki verimlilik ve etkinlik gelişiminin incelendiği bu çalışmada ticari bankaların aktif büyüklüğü esas alınmıştır. Türk Bankacılık Sistem'inde yer alan ticari bankalar 1991 yılı sonu itibariyle aktif büyüklüklerine göre büyük, orta ve küçük ölçekli bankalar olmak üzere üç gruba ayrılarak incelenmişlerdir. Ticari bankaların bilanço, kâr ve zarar hesapları, teşkilat, mevduat ve kredileri hakkındaki bilgi ve verilerden yararlanılarak yapılan analizde, rasyolar, verimlilik (kârlılık, insan gücü, şube gelişimi), etkinlik, güvenilirlik ve kaynak yapısı, T.C.M.B. gözetim ve denetim rasyoları ve CAMEL rasyoları şeklinde gruplandırılmıştır. Rasyo analizinde, özkaynak yeterliliği, likidite, aktif kalitesi ve kârlılık gibi alanlar da incelenmiştir.

Bu çalışmada kullanılan veriler 1985-1991 yılları arasında dönem sonu bilanço, kâr ve zarar hesapları, teşkilat, mevduat ve kredileri hakkındaki bilgileri içeren Türkiye Bankalar Birliği'nin "Bankalarımız" yıllık raporlarından sağlanmıştır.

Tahsili gecikmiş alacaklar TBB'nin "Bankalarımız 1985" raporunda yer almadığından, çalışmada bu kalem sıfır olarak gösterilmiş ve bu kalemi içeren rasyolar 1985 yılı için hesaplanamamıştır. 1985 - 1991 yılları arasındaki dönemde tablolardaki personel ve şube sayısı milyar TL olarak değil, tablolarda kaydedilmiş mutlak değerleriyle incelenmiştir. 1985 yılı için gayrinakdi krediler ve yükümlülükler ile taahhütler "Bankalarımız 1985" raporunda yayınlanmamıştır. Bundan dolayı bu kalemleri içeren rasyolar hesaplamak mümkün olmamıştır. 1984 yılına ait aktif ve özkaynak verileri derlenemediğinden, 1985 yılı için ortalama aktif ve ortalama özkaynaklar hesaplanamamıştır. 1985, 1986 ve 1987 yılları bilançolarında Interbank İşlemleri yer almadığından bu kalemleri içeren rasyolar da değerlendirilememiştir.

3.1. Tanımlar

Analizde kullanılan rasyolardaki kalemlere açıklık kazandırmak amacıyla aşağıda açıklamalar yapılmıştır.

- * **Likit ve Likite Yakın Değerler** : Kasa + T.C.M.B. + Bankalar + Menkul Değerler Cüzdanı + Mevduat Karşılıkları
- * **Özkaynaklar** : İtibarı Sermaye + Kanuni Yedek Akçeler + İhtiyari Yedek Akçeler + Sabit Kıymet Yeniden Değerleme Fonu
- * **İşletme Giderleri** : Personel Giderleri + Amortismanlar
- * **Toplam Gelirler** : Faiz Gelirleri + Faiz Dışı Gelirler - Zarar
- * **Yabancı Kaynaklar** : Toplam Pasif - (Özkaynaklar + Mevduat Munzam Karşılıkları + T.C.M.B. Özel Hesap Karşılığı + Faiz ve Gider Reeskontları + Karşılıklar + Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler)
- * **Toplam Giderler** : Toplam Gelir - Net kâr (kâr durumunda) Toplam Toplam Gelir + zarar (zarar durumunda)
- * **Toplam Kaynaklar** : Toplam Pasif - (Kâr + Fonlar + Faiz ve Gider Reeskontları + Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler + T.C.M.B. Özel Hesap Karşılığı + İthalat Teminatları ve Transfer Emirleri)
- * **Merkez Bankası** : Bilançonun pasifinde yer alan

- * **Yurtiçi ve Yurtdışı Bankalar (net) :** Bankalar (Aktif) - Bankalar (Pasif)
- * **Toplam Nakdi Krediler :** Krediler + Tahsili Gecikmiş Alacaklar
- * **Gayri Nakdi Krediler ve Yükümlülükler :** Teminat Mektupları + Banka Kabulleri + Akreditifre + Garanti Verilen Performans + Cirolar + Diğer
- * **Toplam Faiz Gelirleri :** Kredilerden Alınan Faizler + Menkul Değerler Cüzdanından Alınan Faizler + Bankalardan Alınan Faizler + Mevduat Munzam Karşılıklarından Alınan Faizler + Bankalararası Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Faizler + Diğer Gelirler
- * **Toplam Faiz Giderleri :** Mevduata Verilen Faizler + Bankalararası Para Piyasası İşlemlerine Verilen Faizler + Kullanılan Kredilere Verilen Faizler + Diğer Faiz Giderleri.
- * **Faiz Dışı Giderler :** Personel Giderleri + Diğer karşılıklar + Vergi ve Harçlar + Sermaye Piyasası İşlemleri Zararları + Verilen Ücret ve Komisyonlar + Amortisman Giderleri + Kambiyo Zararları + Diğer Faiz Dışı Giderler + Vergi Karşılığı
- * **Likit Ağırlıklı Aktif :** Menkul Değerler Cüzdanı (Net) + Mevduat Munzam Karşılıkları + Kısa Vadeli Krediler + Kanuni Yedek Akçeler Karşılığı Devlet Tahvili Hesabı.
- * **Ortalama Toplam Aktif :** Dönembaşı Aktif + Dönemsonu Aktif / 2
- * **Ortalama Toplam Özkaynaklar :**

Dönembaşı Özkaynak + Dönemsonu Özkaynak / 2

- * **Vergi ve Olağan Üstü kalemler öncesi kâr (zarar) : Netkâr + Vergi Karşılığı**
- * **Yurtdışından kullanılan krediler : Yurtdışı Bankalar (krediler : Pasif)**
- * **Interbank : Bankalararası Para Piyasası**
- * **Ödenmiş Sermaye : İtibari Sermaye - Aktifdeki Ödenmemiş Sermaye**
- * **Kullanılan krediler : Merkez Bankası + Yurtiçi Bankalar + Yurtdışı Bankalar (Pasif)**
- * **Serbest Sermaye : Özsermaye - (İştirak ve kuruluşlar + Sabit kıymetler)**
- * **Falız Getirili Aktif : Krediler + Menkul kıymetler + Interbank**

3.2. Kullanılan Rasyolar (2)

3.2.1. Verimlilik Rasyoları

3.2.1.1. Kârlılık

- (1) KARTA : Net kâr / Toplam Aktif (Aktiflerin Getiri Oranı)
- (2) KARÖZ : Net kâr / Öz kaynaklar (özsermaye Getiri Oranı)
- (3) KARMEV : Net kâr / Mevduat
- (4) KARKE : Net kâr / Toplam Krediler

-
- (2) Bu çalışmada kullanılan rasyolar aşağıdaki kaynaklardan yeniden düzenlenerek derlenmiştir : Bülent Şenver, Banka Bilançolarının Tahlil Yöntemleri, 2.B., Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No: 143, Ankara, 1988; Halit Suiçmez, "Bankacılıkta Verimliliğe Yaklaşım, İşletme ve Finans, Mart 1990; Selçuk Abaç, Türkiye'de Bankalar ve Bankalar ve Bankacılık Sistemi'92, IBAR Yayınları, İstanbul, 1992; Avni Zorakoğlu, Bankalarda Produktivite ve Rantabiliteyi Artırmak İçin Alınabilecek Tedbirler, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No: 86, Ankara, 1978; Kürşat Aydoğan ve Gökhan Çapoğlu, Bankacılık Sistemlerinde Etkinlik ve Verimlilik : Uluslararası Bir Karşılaştırma, Milli Produktivite Merkezi Yayınları No: 397, Ankara, 1989; Başaran, Price Waterhouse, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik Anonim Şirket'inden temin edilen denetim rasyolar; Capital Intelligence Ltd., Financial Institution Report Code 1988, Middle East & North Africa Denetim Rasyoları; Zeynep Ada, Faiz Politikası ve Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: 429, Ankara, 1992.

- (5) FAİZTA : Toplam Faiz Geliri / Toplam Aktif
- (6) FAİZÖZ : Toplam Faiz Geliri / Özkaynaklar
- (7) FAİZMEV : Toplam Faiz Geliri / Mevduat
- (8) FAİZKRE : Toplam Faiz Geliri / Toplam Krediler
- (9) FAİZVAR : Toplam Faiz Geliri
Toplam Krediler + Menkul Kıymetler Cüzdanı + Interbank

3.2.1.2 İnsan Gücü

- (1) PGTA : Personel Giderleri / Toplam Aktif
- (2) PGFAİZ : Personel Giderleri / Toplam Faiz Geliri
- (3) PGMEV : Personel Giderleri / Mevduat
- (4) MEVPER : Mevduat / Personel Sayısı
- (5) KREPER : Toplam krediler / Personel Sayısı
- (6) TAPER : Toplam Aktifler / Personel Sayısı
- (7) KARPER : Net Kar / Personel Sayısı
- (8) FAİZPER : Toplam Faiz Geliri / Personel Sayısı
- (9) İŞLTA : İşletme Giderleri / Toplam Aktif

3.2.1.3 Şube Gelişimi

- (1) TAŞB : Toplam Aktif / Şube Sayısı
- (2) MEVŞB : Mevduat / Şube Sayısı
- (3) KREŞB : Toplam krediler / Şube sayısı
- (4) FAİZŞB : Toplam Faiz Geliri / Şube Sayısı

3.2.1.4 Diğer Verimlilik Rasyoları

- (1) TİŞKE : $\frac{\text{Toplam Gelirler} - \text{İştirak Gelirleri}}{\text{Toplam Krediler}}$
- (2) TİŞYAK : $\frac{\text{Toplam Gelirler} - \text{İştirak Gelirleri}}{\text{Yabancı Kaynaklar}}$
- (3) TOGAK : $\frac{\text{Toplam Gelirler}}{\text{Toplam Aktifler}}$
- (4) TİŞGİ : $\frac{\text{Toplam Gelirler} - \text{İştirak Gelirleri}}{\text{Toplam Giderler}}$
- (5) TGEK : $\frac{\text{Toplam Gelirler}}{\text{Toplam Kaynaklar}}$
- (6) TGİK : $\frac{\text{Toplam Giderler}}{\text{Toplam Kaynaklar}}$
- (7) TGKA : $\frac{\text{Toplam Gelirler} - \text{Toplam Giderler}}{\text{Toplam Kaynaklar}}$

3.2.2. Etkinlik Rasyoları

- (1) KRETA : $\frac{\text{Toplam Krediler}}{\text{Toplam Aktif}}$
- (2) KREMEV : $\frac{\text{Toplam Krediler}}{\text{Mevduat}}$
- (3) VARTA : $\frac{\text{Toplam krediler} + \text{Menkul Kıymetler Cüzdanı} + \text{Interbank}}{\text{Toplam Aktifler}}$
- (4) TGAKE : $\frac{\text{Tahsili Gecikmiş Alacaklar}}{\text{Toplam Krediler}}$
- (5) LİKTA : $\frac{\text{Likit Değerler}}{\text{Toplam Aktifler}}$
- (6) İŞÖZ : $\frac{\text{Toplam İştirakler}}{\text{Özkaynaklar}}$

3.2.3. Güvenirlilik Ve Kaynak Yapısına İlişkin Rasyolar

- (1) MEVPAS : Mevduat / Toplam Pasifler
- (2) YASPAS : Merkez Bankası + Bankalar + Tahviller + Diğer Pasifler
Toplam Pasifler
- (3) ÖZPAS : Özkaynaklar / Mevduat
- (4) ÖZKRE : Özkaynaklar / Toplam Krediler

3.2.4. T.C.M.B'nin Bankaların Gözetim ve Denetiminde Zorunlu Kıldığı Rasyolar

- (1) ÖZTA : Özkaynaklar / Ortalama Toplam Aktifler
- (2) YAKÖZ : Yabancı Kaynaklar / Özkaynaklar
- (3) TAGÖZ : Tahsili Gecikmiş Alacaklar / Özkaynaklar
- (4) İKSÖZ : İştirakler ve Kuruluşlar + Sabit Kıymetler
Özkaynaklar
- (5) NAKRET :
Toplam Nakdi Krediler + Gayri Nakdi Krediler ve Yükümlülükler +
Taahhütler / Özkaynaklar
- (6) DİTA : Döviz Tevdiat Hesabı + Yurt Dışından Kullanılan Krediler
Toplam Aktifler
- (7) TGAKRE : Tahsili Gecikmiş Alacaklar / Toplam Krediler

- (8) İŞKSA : İştirakler ve kuruluşlar + Sabit Kıymetler
Ortalama Toplam Aktifler
- (9) VEKTA : Vergi ve Olağanüstü Kalem Öncesi Kâr (Zarar)
Ortalama Toplam Aktifler
- (10) TGETA : Toplam Gelirler / Ortalama Toplam Aktifler
- (11) TGİGE : Toplam Giderler / Toplam Gelirler
- (12) TFAG : Toplam Faiz Giderleri / Toplam Faiz Gelirleri
- (13) FADGİ : Faiz Dışı Giderler / Ortalama Toplam Aktifler
- (14) LİDAK : Likit ve Likite Yakın Değerler / Ortalama Toplam Aktifler
- (15) LİYAT : Likit Ağırlıklı Aktifler
Yabancı Kaynaklar + Gayri Nakdi Krediler ve Yükümlülükler +
Taahhütler

3.2.5. CAMEL Rasyoları (TCMB Rasyolarının Dışında Kalanlar)

- (1) ÖZÖZ : Ödenmiş Sermaye / Özkaynaklar
- (2) YAKÖZ :
Yabancı Kaynaklar + Gayri Nakdi Krediler ve Yükümlülükler ve
Taahhütler / Özkaynaklar

(3) TGATA : Tahsili Gecikmiş Alacaklar / Ortalama Toplam Aktifler

(4) KARÖZ : Net Kâr (Zarar) / Ortalama Özkaynaklar

(5) FATA : Toplam Faiz Gelirleri / Ortalama Toplam Aktifler

(6) FAGE : Toplam Faiz Gelirleri / Toplam Gelirler

(7) FAGİ : Toplam Faiz Dışı Giderler / Toplam Giderler

(8) TGİTA : Toplam Giderler / Ortalama Toplam Aktifler

(9) TKEYA : Toplam Krediler / Yabancı Kaynaklar

(10) LİYAG : $\frac{\text{Likit Ağırlıklı Aktifler}}{\text{Yabancı Kaynaklar} + \text{Gayri Nakdi Krediler ve Yükümlülükler} + \text{Taahhütler}}$

3.2.6. Diğer Rasyolar

(1) GEKA : Toplam Gelirler / Toplam Kaynaklar

(2) NEKA : Net Kâr / Toplam Kaynaklar

(3) PEGİ : Personel Giderleri / Toplam Giderler

(4) YAKA : Yabancı Kaynaklar / Toplam Aktifler

(5) ÖZYAK : Toplam Özkaynaklar / Yabancı Kaynaklar

- (6) NEVA : Net Kâr / Toplam Aktifler
- (7) METKA : Menkul Değerler / Toplam Kaynaklar
- (8) KREPAS : Kullanılan Krediler / Toplam Pasifler
- (9) LİKME : Likit Ağırlıklı Aktifler / Toplam Mevduat
- (10) SEGA : Serbest Sermaye / Faiz Getirili Aktifler
- (11) FAİTGE : Faiz Dışı Gelirler / Toplam Gelirler
- (12) FAİZTA : Toplam Faiz Giderleri / Ortalama Toplam Aktifler
- (13) NETA : Toplam Faiz Geliri - Toplam Faiz Gideri / Ortalama Toplam Aktif
- (14) FAİTA : Faiz Dışı Gelirler / Ortalama Toplam Aktif

4. TÜRK TİCARİ BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ETKİNLİK VE VERİMLİLİK ANALİZİ : RASYO DEĞERLENDİRME

Çalışmanın üçüncü bölümündeki rasyoların bir kısmı benzeştiği için, bu bölümde üçüncü bölümdeki rasyoların tümü değil sadece Türk Bankacılık Sistemindeki ticari bankaların analizinde anlamlı olan rasyolar kullanılarak yorumlanmıştır. Etkinlik ve verimlilik analizi için hazırlanan ve ekte sunulan tablolar ise Türkiye Bankalar Birliğinin "Bankalarımız" yayınlarındaki veriler baz alınarak derlenmiştir. Genel toplam içinde Türk Bankacılık Sistemindeki tüm bankalar dikkate alınarak hesaplanmıştır. Ancak kalkınma ve yatırım bankalarının genel toplam içindeki nisbi ağırlığı düşük olduğundan genel ortalamanın bu trendden sapma olasılığı azdır.

1985 - 1991 yılları arasındaki dönemi kapsayan analizde rasyoların mutlak değerleri değil, dönem içinde izlenen trend ve banka grubu bazında sistem ortalamasına göre alınan değerler dikkate alınarak, banka grupları arasında ve genel sistem ortalamasına göre karşılaştırmalar yapılarak incelenmiştir.

1985 - 1991 döneminde Türk Bankacılık Sistemindeki ticari bankaların etkinlik ve verimlilik analizi kârlılık, etkinlik, insan gücü, şube gelişimi, verimlilik, kaynak, kullanım ve gelir gider yapısı gibi kıstaslar yardımıyla incelenip yorumlanmıştır.

4.1. Kârlılık

1985 - 1991 döneminde Türk Bankacılık Sektörünün konsolide kârının artmış olmasına karşın banka gruplarının kârları düzenli bir gelişme göstermemiştir. Banka grupları arasında aktif kârlılığı incelendiğinde küçük ölçekli ticari bankaların aktif getirilerinin genel sektör ortalamasının üstünde olup orta ve büyük ölçekli bankalara göre daha yüksek olduğu gözlenmektedir (Ek Tablo 1). Büyük ölçekli ticari bankaların aktif kârlılığı orta ölçeklilerden daha düşük olmakla birlikte bu bankalar 1985, 1988, 1989 ve 1991 yıllarında Türk Bankacılık Sistem'inin genel ortalamasının altında bir performans göstermişlerdir.

Bankaların özsermaye kârlılıkları incelendiğinde küçük ölçekli ticari bankaların sektör ortalamasının üstünde, orta ve büyük ölçeklilerden daha yüksek bir özkaynak kârlılığı sergiledikleri görülmektedir. Orta ölçekli ticari bankalar da genel ortalamasının üstünde bir performans gösterirken büyük ölçekli ticari bankaların özsermaye kârlılığı genel sektör ortalamasına yakın seyretmiştir (Ek Tablo 2). Bankalarda özsermaye kârlılığı düzensiz olduğu gibi, ortalama olarak genelde düşüktür. Özsermaye kârlılığını olumsuz yönde etkileyen faktörler arasında bankalararası rekabetin artması, bankaların yeni hizmet ve kredi türleri geliştirmede çok başarılı olamamaları, kaynak maliyetinin artması, mevduat munzam karşılığı ve disponsibilite oranlarının yüksekliği, yeniden değerlendirme sonucu banka özkaynaklarının artış göstermesi ve donuk krediler sonucu sıralanabilir.

1991 yılında büyük ölçekli ticari bankalar arasında kârlılığı en düşük olan bankalar kamu sermayeli bankalardır. 1985 - 1991 döneminde konsolide kâr artışı bankaların aktif ve özkaynaklarındaki büyümeyle birlikte değerlendirildiğinde, aktif ve özkaynak kârlılıklarının 1985 - 1988 yılları arasında düzenli olarak artarak 1988 yılında en yüksek değerlerine ulaştıkları ancak 1989 yılında önemli düşüşler kaydettikleri görülmektedir. Türk Bankacılık Sisteminin 1989 yılında en düşük kârlılık seviyesinde bulunması büyük ölçüde Ekim 1988 faiz serbestisinden sonra sektörün en önemli fon kaynağı olan mevduatın pahalılaşması ve dolayısıyla kredilerin zor pazarlanır hale gelmesinden kaynaklanmıştır. Bu olumsuz faktörler bankaların 1989 yılı bilanço ve kâr/zarar tablolarına yansımıştır. Bankalar yüksek kaynak maliyeti nedeniyle kârlılık açısından zorlandıklarından dolayı, 1989 yılında kaynak maliyetini azaltıcı önlemler almışlardır. Yine aynı dönemde Türkiye Ekonomi'sinde bir canlilik yaşanmış ve bunun paralelinde de sektörün kredilerinde bir artış sağlanmıştır. 1990 yılında Türk Bankacılık Sektörünün toplam net kârı artış göstermiş ve sektörün özkaynak ve aktif kârlılığında olumlu bir gelişme gözlenmiştir (1).

1991 yılında banka kârları üzerinde olumlu ve olumsuz etki yapan bazı faktörler aşağıda özetlenmiştir : Faiz marjının yükselmesi, bankaların gayrinakdi kredilerinin önceki yıllardan daha hızlı artması, bankacılık hizmetlerinden sağlanan gelirlerin yükselmesi, T.C.M.B.'nin 1991 yılında mevduat karşılık oranlarını bankalara daha az yük getirecek şekilde düzenlenmesi banka kârları üzerinde olumlu etki yapan faktörlerdir.

---

(1) Şule Bilir, "86'dan 90'a Türk Bankacılık Sektörü," Bankacılar Dergisi, Sayı:5 (Temmuz 1991), s.23.

Diğer yandan banka kârları üzerinde olumsuz etkisi olan faktörleri şöyle sıralayabiliriz : Bankaların kambiyo zararlarının büyük boyutlarda artması, banka kredilerindeki artış hızının mevduat artış hızının altında kalması, Türk lirası mevduat karşılıklarına faiz ödenmemesine ilişkin uygulamanın sürdürülmesi, bankaların toplam aktiflerindeki artışın personel giderlerindeki artışa yakın olması, bankaların sermaye piyasası işlemlerinden sağladıkları kârların reel olarak azalması, bankaların iştiraklerinden aldıkları kâr paylarının azalması ve bankaların tahsili gecikmiş alacakları için ayırdıkları karşılıkların önemli boyutlarda artmış olmasıdır (2).

1991 yılında kamu sermayeli ticari bankaların özsermaye kârlılığının düşüklüğü, tüm bankacılık sektörünün görüntüsünü etkilemiştir. Orta ve küçük ölçekli özel sermayeli ticari bankalar ile yabancı bankalar kârlılık açısından daha iyi performans göstermişlerdir. Söz konusu bankalarda da kâr artışı verimlilikten çok, izlenen faiz ve kur politikalarından kaynaklanmaktadır.

1985 - 1991 döneminde Türk Bankacılık Sistemindeki bankaların "toplam krediler + menkul değerler cüzdanı + Interbank / toplam aktif" rasyosu genel olarak bir artış trendine girmiştir (Ek Tablo 6). Aktif kalitesi ve etkinliğinin bir göstergesi olan bu rasyo 1985 - 1988 yılları arasında büyük ölçekli ticari bankalarda genel ortalamanın üstünde olup, diğer iki banka grubuna kıyasla, daha yüksekti. 1989 - 1991 döneminde ise orta ölçekli ticari bankaların aktif kalitesindeki gelişmeyi gösteren bu rasyo sektör ortalamasının üstüne çıkarak, büyük ölçeklilerinkinden daha yüksekte seyretmiştir. Küçük ölçekli ticari bankaların rasyosu ise orta ölçeklilerle yaklaşık olarak eşdeğer seyretmiş bazı yıllar daha yüksek gerçekleşmiştir. Kaynak kullanımında aktif verimliliğini artırmak amacıyla bankalar bu dönemde krediler, menkul değerler ve Interbank gibi seçenekler kullanma yoluna gitmişlerdir.

---

(2) AKGÜÇ, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, A.g.m., ss. 42-43.

"Net kâr/ toplam aktif" ve "net kâr / özkaynaklar" rasyoları 1985 - 1991 döneminde banka grupları arasında en düşük olan büyük ölçekli bankaların "toplam faiz geliri / toplam krediler + menkul değerler cüzdanı + Interbank" rasyosu 1989 - 1991 döneminden genel ortalamanın üstünde ve diğer bankalardan daha yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Bu oran büyük ölçekli ticari bankaların diğer iki banka grubuna kıyasla toplam krediler, menkul değerler cüzdanı ve Interbank işlemlerinden daha yüksek düzeyde faiz geliri sağladıklarının bir göstergesidir. 1985 - 1988 döneminde ise orta ölçekli bankalar sektör ortalamasının üstünde seyrederek büyük ve küçük ölçekli bankalardan daha iyi bir performans ortaya koymuşlardır (Ek Tablo 3).

4.2. Etkinlik

4.2.1. Genel Etkinlik Trendi

Türk Bankacılık Sisteminin etkinliğini incelerken krediler, tahsili gecikmiş alacaklar, aktif kalitesi ve likidite gibi konuların üstünde durulacaktır. Krediler Türk Bankacılık Sektörünün konsolide aktifinin en büyük bileşeni durumundadır. 1985 - 1991 döneminde konsolide kredilerin sektörün portföyündeki payı önemli bir değişiklik göstermemiştir. Banka grupları arasında büyük ölçekli bankaların toplam aktif içinde kredi payları 1989 yılına kadar genel ortalamanın üstünde ve diğer iki banka grubundan daha büyük olmuştur. Orta ölçekli bankaların kredi payları da bu dönemde sektör ortalamasının altında olmakla birlikte, küçük ölçekli bankalardan daha yüksekte gerçekleşmiştir. 1989 - 1991 yılları arasında ise orta ölçekli bankaların kredi payları genel ortalamanın üstünde ve büyük ölçeklilerden de daha yüksekte seyretmiştir (Ek Tablo 4).

1988 yılında kredilerde gözlenen azalış ekonomideki durgunluğun yanısıra munzam karşılık ve disponsibilite oranları ile vergi ve fonların artırılması yönündeki tedbirlerin bankaların fon maliyetlerini yükseltmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durgunluk 1989 yılının sonuna doğru ekonomide başlayan canlanmayla birlikte kredi talebinin artması ve bunun yanısıra munzam karşılık oranlarındaki düzenlemelerle birlikte kredilendirme olanaklarının genişlemesi sonucu kredilerde belirgin bir artış gözlenmiştir. 1988 yılı sonunda mevduat faizlerinin serbest bırakılması sonucu bankalar yüksek faizle topladıkları mevduatı kredi olarak plase etmekte güçlük çektiklerinden dolayı 1989 yılında kredi talebinde canlanmaya karşın reel kredi artışı sağlanamamıştır. Ekonomideki canlılığın devam etmesi nedeniyle 1990 yılında da kredi talebi artış göstermiştir. 1989 yılında bankaların TL plasmanlarında menkul değerler portföyüne ağırlık verdikleri gözlenirken (Ek Tablo 20) 1990 yılında kredilerin talebi ve getirisi daha yüksek olduğundan kredilere ağırlık vermeye başlamışlardır (3).

Bankaların ("kredi değerliliğini" birinci koşul olarak benimsedikleri durumda oluşan) potansiyel kredi talebi sektördeki rekabetin artmasıyla, yeni yatırım araçlarının ve tekniklerinin oluşmasıyla ve sermaye piyasasının gelişmesiyle daralmaya başlamıştır. Kredi faizinin belirlenmesinde en önemli etken olan fon kaynaklarının (mevduatın) maliyetinin artışı, işletmeler için krediyi pahalı hale getirmiştir. Kredi talepleri böylece faize oldukça duyarlı hale gelmişlerdir. Bankacılık sektöründe atıl kalan paranın stoklanma imkanı bulunmadığından dönemsel olarak kredilerin getirisinin düşmesiyle sektör zor durumda kalmıştır (4).

---

(3) BİLİR, Bankacılık Dergisi, A.g.m., s.21.

(4) Mustafa Koç, "Bankacılıkta Verimlilik Arayışı," Dünya Gazetesi 22 Haziran 1992, s.4.

Türk Bankacılık Sisteminin en büyük sorunlarından biri olan tahsili gecikmiş alacaklar 1986 - 1990 yılları arasındaki dönemde genel bir iyileşme kaydetmiştir (Ek Tablo 7). Büyük ölçekli ticari bankaların tahsili gecikmiş alacakları genel ortalamanın altında seyrederken orta ve küçük ölçekli bankalar bu ortalamanın üzerine çıkmışlardır. 1985 - 1991 döneminde tahsili gecikmiş alacaklar bankacılık sektörü genelinde kredilerdeki büyük artışa karşın oldukça az artmıştır. Fon maliyetleri artan bankaların kredi pazarlamada daha seçici, karşılık ayırma konusunda daha hassas davranmaları sonucunda tahsili gecikmiş alacaklarda bir düşüş kaydedilmiştir. Özellikle 1988 ve 1989 yıllarında tahsili gecikmiş alacaklardaki önemli azalışların nedenlerini şöyle açıklayabiliriz : Bu yıllarda birçok banka tahsili gecikmiş alacaklarının tamamı için karşılık ayırmıştır. Bankaların uluslararası ilişkilerinin artmasıyla mali bünyelerinin sağlamlığının önemi yükselmiş, donuklaşmaya giden kredilerin zamanında teşhis edilip bunların tahsili için çalışmalara ağırlık verilmesiyle sistemin genelinde bir iyileşme göze çarpmıştır. Tahsili gecikmiş alacaklar konusunda sayabileceğimiz diğer olumlu gelişmeler ise şunlardır : Bankaların bünyelerinde mali tahlil servisleri kurulması ve müşterilerin güvenilirlik derecesine göre faiz farklılaştırılması yapılmasıdır. Bankalar tüketici kredilerine yönelerek mali bünyelerini sağlamlaştırma yoluna gitmişlerdir (5). 1991 yılında sektörün aktif kalitesi takipdeki kredilerdeki hızlı artıştan dolayı olumsuz etkilenirken, karşılıklar ayrıldıktan sonra takipdeki kredilerin toplam krediler içindeki payı son üç yılın en yüksek oranına yükseldi.

---

(5) Zeynep Ada, Faiz Politikası ve Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri, Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: 429, Ankara, 1992, s.98.

1985 - 1987 döneminde ekonominin tekrar canlanma sürecinde girmesiyle "toplam krediler / mevduat" oranı da yükselmeye başlamıştır (Ek Tablo 5). Aynı dönemde mevduatın reel getirisi negatife düşmüş, TL'nin dövize ikamesi artmış, ve tasarruflar döviz tevdiat hesaplarına kaymıştır. Tüm bu faktörler mevduatı azaltıcı yönde etkili olmuş, kredilerdeki artışlar mevduattaki artışlardan daha yüksek seviyede gerçekleşmiş ve böylece "kredi/mevduat" oranında artış gözlenmiştir. Bu oranın yükselmesi kredilerin genişlemesinden değil, TL mevduat artışının yavaşlamasından ötürüdür. Yine bu dönemde bankaların kaynaklarının daha büyük bir bölümünü menkul kıymetlere plase etmeleri kredilerin daralmasına yol açmış, iç borçlanma senetlerine yatırım yapılması kredi olarak kullanılacak fonları daraltmış ve böylece sözkonusu rasyoyu olumsuz etkilemiştir (Ek Tablo 20). 1988 ve 1989 yıllarında ekonomide yaşanan durgunluk, bankaların sorunlu alacaklarının daha iyi izlenmesi ve özellikle en önemli etken olarak kredi faizlerinin yükselmesi "kredi/mevduat" oranının düşmesine neden olmuştur. 1985 - 1991 döneminde özellikle orta ve küçük ölçekli ticari bankaların "kredi/mevduat" oranı 1986 - 1988 dönemi dışında genel ortalamanın üstünde gerçekleşmiş fakat oldukça düzensiz bir seyir izlemiştir. Özel sermayeli orta ölçekli ticari bankaların "kredi/mevduat" oranlarının sistem ortalamasından giderek uzaklaşarak bu bankalar fonlarını başta kamu menkul kıymetleri olmak üzere diğer alanlara plase etmişlerdir.

Türk Bankacılık Sisteminde 1985 - 1991 yılları arasındaki dönemde likit değerlerin toplam aktif içindeki payının 1988 yılı dışında giderek azaldığı göze çarpmaktadır (Ek Tablo 8). Küçük ölçekli ticari bankaların büyük ve orta ölçeklilere göre likit değerlerinin daha yüksek düzeyde sektör ortalamasının da üstünde seyrettiği görülmektedir. 1988 yılından sonra düşüş kaydeden "likit değerler / toplam aktif" rasyosu 1991 yılında yeniden artışa geçmiş, sektörün likiditesi özellikle menkul değerler portföyündeki hızlı gelişmelerden dolayı, likit aktiflerin yabancı kaynakları karşılama oranı yükselmiştir. Bu oran özellikle orta ölçekli ticari bankalarda önemli bir gelişme kaydetmiştir.

4.2.2. Etkinlik Rasyoları ile Net Kâr / Toplam Aktif Rasyosu Arasındaki İlişki

Türk Bankacılık Sisteminde son üç yılda genel ortalama ve üç banka grubunda "toplam krediler / toplam aktif" oransal değişimi ile "net kâr/toplam aktif" oransal değişimi aynı yönde hareket etmiştir. Bu iki rasyo arasındaki doğrusal ilişkiyi şöyle açıklamak mümkündür : Bankalar daha fazla kredi kullandıkları takdirde kârlılıklarını artırabiliyorlar. Orta ölçekli ticari bankaların toplam aktifleri içinde diğer bankalara oranla daha yüksek seviyede kredi kullandıkları ve dolayısıyla kârlılık ve etkinliklerinin de daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Yine 1989 - 1991 döneminde küçük ölçekli bankaların "toplam krediler / toplam aktifler" rasyosu büyük ölçeklilerden daha yüksekte seyretmiş ve küçük ölçekli bankalar kârlılıklarını yükselterek daha etkin bir performans göstermişlerdir (Ek Tablo 1 ve Ek Tablo 4).

"Toplam Krediler / Mevduat" rasyosu ve gelir getiren aktifler diye nitelendirilen "toplam krediler + menkul değerler cüzdanı + Interbank/ toplam aktif" rasyosu ile "net kâr / toplam aktif" arasında inceleme dönemimizin son üç yılı olan 1989 - 1991 döneminde çok yakın ilişkiler olduğu göze çarpmaktadır. Toplam kredilerin mevduata oranla artması ve gelir getiren aktiflerin, toplam aktifler içerisindeki payının yükselmesiyle "net kâr / toplam aktifler'de" de artış kaydediliyor. 1989 - 1991 yılları arasında orta ve küçük ölçekli ticari bankaların "toplam krediler / mevduat" rasyosu ile gelir getirili aktiflerinin toplam aktifler içindeki payı büyük ölçekli ticari bankalardan daha yüksek düzeyde seyretmiştir. Böylece orta ve küçük ölçekli bankaların kârlılıkları ve dolayısıyla da etkinlikleri büyük ölçekli bankalardan daha yüksekte gerçekleşmiştir (Ek Tablo 5 ve Ek Tablo 6).

"Tahsili gecikmiş alacaklar / toplam krediler" ile "net kâr / toplam aktifler" arasında belirgin bir ilişki göze çarpmıyor. Ancak orta ölçekli ticari bankalarda 1985 - 1991 döneminde tahsili gecikmiş alacakların toplam krediler içindeki payı düşerken, "net kâr/toplam aktif'in" yükseldiği gözlenmektedir. "Tahsili gecikmiş alacaklar / toplam krediler" rasyosunun en düşük olduğu 1990 yılında orta ölçekli bankaların "net kâr / toplam aktif" rasyosu en yüksek seviyesine ulaşmıştır (Ek Tablo 7).

"Likit değerler / toplam aktifler" ile "net kâr / toplam aktifler" arasında yakın bir ilişki kurmak mümkün değildir. Türk Bankacılık Sisteminde bankaların tutacakları likit değerlerin oranları büyük ölçüde kanunen belirlenmektedir. Bu nedenle yıllar itibarı ile aynı oranda olan likit değerler değişen kârlılık oranlarını açıklayamıyor. Banka grupları arasında küçük ölçekli ticari bankaların en yüksek likit değerlere sahip olmalarının yanısıra bu bankaların kârlılıkları da diğer iki banka grubundan daha yüksektir. Bu çelişki yaratan durumu küçük ölçekli bankaların kısa vadeli fonlarını piyasada daha iyi değerlendirmeleri ve parayı daha çabuk çevirebilmeleriyle açıklamak mümkündür. Kısacası likiditesi ve kârlılığı düşük olan hantal olarak niteleyebileceğimiz büyük ölçekli bankalara kıyasla küçük ölçekliler sistemde daha çevik hareket etmektedirler (Ek Tablo 8).

4.3. İnsan Gücü

4.3.1. Genel İnsan Gücü Trendi

1985 - 1991 yılları arasındaki dönemde Türk Bankacılık Sistem'inin personel etkinliğini" personel giderleri / toplam faiz geliri" rasyosuna bakarak incelemek mümkündür. Oldukça düzensiz bir trend izleyen bu rasyo 1990 yılından sonra genelde bir iyileşme göstermiştir. Büyük ölçekli ticari bankaların özel sermayeli olanları banka grupları içinde en yüksek personel etkinliğine sahiptirler.

Orta ölçekli ticari bankalar ise personel etkinliğinde genel ortalamasının üstünde olup küçük ölçeklilerden daha iyi bir performans sergilemektedirler (Ek Tablo 9). 1985 - 1991 döneminde bankaların toplam giderleri arasında en büyük gider kalemini mevduata ödenen faizler oluştururken, personel giderleri de toplam giderler içinde ikinci büyük kalem olarak yer almaktadır. Personel giderleri 1986 - 1990 yılları arasında genelde bir artış göstermiştir. Bu artış 1986 - 1990 döneminde istihdam edilen personelin eğitim seviyesinin yüksek olması ve dolayısıyla verilen ücretlerdeki artışın personel giderlerine yansımından kaynaklanmaktadır. Büyük ölçekli ticari bankaların personel giderlerinin toplam giderleri içindeki payı genel ortalama seviyesinde olup orta ve küçük ölçeklilerden daha düşüktür. Küçük ölçekli ticari bankaların "personel giderleri / toplam giderler" rasyosu sektör ortalamasının üstünde olan orta ölçekli bankalara göre daha düşüktür (Ek Tablo 10). Faiz dışı giderler içinde önemli bir paya sahip olan personel giderlerini düşürücü yönde adımlar atılmıştır. Modern teknoloji kullanımına geçilmesi, performans değerlendirme yönetimiyle verimliliğin teşvik edilmesi bu amaç için birinci derecede atılan adımlardır. Sektörde yaşanan verimlilik azalışları reel personel ücretlerine de yansımaktadır.

"Mevduat / Personel Sayısı" rasyosu bankacılık sektöründeki istihdamın bir ölçüde etkinliğini göstermektedir. 1985 - 1991 döneminde Türk Bankacılık Sistem'inde personel başına toplanan mevduatın yüksek artışlar gösterdiği gözlenmektedir (Ek Tablo 11). Mevduat hacminin artışında etkili olabilecek faiz politikası ve alternatif yatırım araçlarının durumu, gelir düzeyi gibi faktörlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. 1985 - 1988 yılları arasında personel başına mevduat artış hızının düşük seyretmesi TL'nin dövizle ikamesi ve TL mevduatının çekiciliğini yitirmesiyle açıklanabilir. Türk Bankacılık Sistem'inde mevduat bankacılığının dışında menkul kıymet işlerine ağırlık verilmesi ve toptancı bankacılığa geçiş gibi unsurlar personel etkinliğinin tek başına mevduat ile ölçülmemesi gerektiğine dikkati çekmektedir.

Küçük ölçekli ticari bankaların 1985 ve 1986 yılları haricinde etkinliklerinin bir göstergesi olan "mevduat / personel sayısı" rasyosunun sektör ortalamasının üstünde ve diğer iki banka grubundan daha yüksek olduğu görülmektedir. Orta ölçekli ticari bankalar ise 1985 - 1988 yılları arasında büyük ölçeklilerden daha düşük bir performans sergilerken, 1989 - 1991 yılları arasında "mevduat/ personel sayısı" rasyolarını genel ortalamanın üstüne çıkararak büyük ölçekli bankalardan daha yüksek bir seviyeye getirmeyi başarmışlardır. Türk Bankacılık Sistem'inde etkinliğin bir başka göstergesi "toplam krediler / personel sayısı" rasyosu da aynen "mevduat / personel sayısı" rasyosunun trendini izlemiştir. 1985 - 1988 yılları arasında personel başına plase edilen krediler düşük bir hızla artarken, 1989 - 1991 döneminde bu oranın artış hızı yükselmiştir. Küçük ölçekli ticari bankaların "toplam krediler / personel sayısı" rasyosu genel sektör ortalamasının üstünde olup orta ve büyük ölçeklilerden daha yüksekle seyretmiştir. 1985 - 1988 yılları arasında büyük ölçekli bankalar genel ortalamanın üstünde, orta ölçeklilerden daha iyi bir performans sergilerken, 1989 - 1991 yılları arasında orta ölçekli bankalar "toplam krediler/ personel sayısı" rasyosunu büyük ölçekli bankalardan daha yüksek bir düzeye çıkararak sektör ortalamasının üstünde daha iyi bir performans sergilemişlerdir (Ek Tablo 12).

4.3.2. İnsan Gücü Rasyoları ile Net Kâr / Toplam Aktif Rasyosu Arasındaki İlişki

Türk Bankacılık Sistemindeki bankaların insan gücü etkinlikleri incelendiğinde insangücü rasyoları ile "net kâr / toplam aktif" arasında belirgin bir ilişki göze çarpmaktadır. Her açıdan küçük ölçekli ticari bankaların etkin olduğu gözlenmekte ve bu durum da tamamen "net kâr / toplam aktif" rasyosunu yükseltmektedir.

4.4. Şube Gelişimi

4.4.1. Genel Şube Trendi

Bankaların son yıllarda şube sayılarındaki artışın sınırlı kalması, 1990 ve 1991 yıllarında da azalmasının nedenleri arasında; artan maliyetler karşısında kârların korunabilmesi için bazı şubelerin kapatılması veya birleştirilmesi, mevduatın izlenen faiz politikası sonucu pahalı bir kaynak haline almasıyla şube bankacılığının çekiciliğini yitirmesi, yasal düzenlemelerle banka şubeleri için öngörülen sermaye miktarının artırılması sayılabilir. Bunların yanısıra büyük bankaların yurt düzeyinde örgütlenmelerini büyük ölçüde tamamlamış olmaları ve elektronik bankacılığa geçişin de şube sayısının artış hızının bu ölçüde düşük kalmasında etkisi bulunmaktadır. 1990 ve 1991 yıllarında banka şube sayısındaki azalış özel sermayeli ticaret bankalarından kaynaklanmaktadır. Özel sermayeli ticaret bankaları, şube kapatarak veya şube birleştirerek şube sayılarını azaltırken, kamu sermayeli ticaret bankalarında şube sayısı az da olsa artmaktadır (6).

Türk Bankacılık Sisteminde büyük ölçekli ticari bankalar daha yüksek bir şubeleşme eğilimine sahiptirler. 1985 - 1991 yılları arasındaki dönemde banka gruplarının toplam şube gelişim hızı incelendiğinde, küçük ölçekli bankaların şube sayısında en yüksek büyüme hızı içinde oldukları görülmektedir. Büyük ölçekli bankalar ise orta ve küçük ölçeklilerden daha sınırlı bir büyüme hızı kaydetmişlerdir. Banka grupları arasında inceleme döneminde şube başına düşen toplam aktif payı küçük ölçekli bankalarda genel ortalamanın üstünde, orta ve büyük ölçeklilerden daha fazla olmuş ve hızlı bir yükseliş trendi kaydedilmiştir (Ek Tablo 13).

---

(6) AKGÜÇ, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, A.g.m., s.16.

Aynı şekilde bankaların şube başına düşen mevduat ve kredi oranları küçük ölçekli bankalarda hem genel ortalama ve diğer banka gruplarının oldukça üstünde seyretmiş hem de bu oranların artış hızı küçük ölçekli bankalarda yaklaşık iki kat daha fazla olmuştur (Ek Tablo 14 ve Ek Tablo 15).

Küçük ölçekli ticari bankaların şube başına elde ettikleri toplam faiz geliri de hem genel bankacılık sistemi ortalamasının hem de orta ve büyük ölçekli ticari bankaların üstünde gerçekleşmiştir (Ek Tablo 16). Tüm bunlar küçük ölçekli ticari bankaların şube etkinliğinin diğer banka gruplarından daha yüksek olduğunu gösterir.

4.4.2. Şube Rasyoları ile Net Kâr / Toplam Aktif Rasyosu Arasındaki İlişki

Bankaların şube rasyoları ile "net kâr / toplam aktif" rasyosu arasında çok belirgin olmasa da bir ilişki bulunmaktadır. Türk Bankacılık Sisteminde 1985 - 1991 döneminde mevduatın dışında alternatif kâr ve yatırım alanları yaratılması ve otomasyonun getirdiği avantajlarla artık "çok şube" uygulamasının kâr getirmemesi bankaların şubelerini azaltmasına yol açmıştır.

4.5. Diğer Verimlilik Rasyoları

4.5.1. Genel Trend

Türk Bankacılık Sistemindeki bankaların "toplam gelirler / toplam aktif" rasyosunda 1985 - 1991 yılları arasında genelde bir iyileşme göze çarpmaktadır (Ek Tablo 17). Bankaların aktif getirisinin yükselmesinin önemli nedenleri arasında kredi faizlerinin serbest bırakılması ve kamu menkul kıymetlerine plasmanın artışıyla en büyük gelir kalemi olan faiz gelirlerinin yükselmesi ve bankaların fon yönetimine imkan veren kurumların yerleşmesi sayılabilir.

1985 - 1991 yılları arasındaki dönemde Türk Bankacılık Sistemindeki bankaların aktif getirileri ölçeklerine göre incelendiğinde küçük ölçekli ticari bankaların genel ortalamasının altında orta ve büyük ölçeklilere göre daha düşük bir aktif getirisine sahip oldukları görülmektedir. Büyük ölçekli ticari bankaların 1985 ve 1986 yıllarında "toplam gelirler / toplam aktif" rasyosu orta ölçeklilerden daha yüksek seyrederken 1987 - 1991 yılları arasında orta ölçekli ticari bankaların aktif getirisi büyük ölçeklilerin üstünde gerçekleşmiştir. Orta ve büyük ölçekli bankaların bu rasyosu genel ortalamasının üstünde seyretmiştir.

1985 - 1991 yılları arasında bankaların "toplam gelirler - toplam giderler/ toplam kaynaklar" rasyosu düzensiz bir trend izlemiştir (Ek Tablo 18). Bu rasyo bankaların bir birimlik işletme ve diğer giderler karşısında yarattıkları gelir gücünü ifade eder. Bankacılık sektörünün genelinde 1985 - 1988 yılları arasında yükseliş trendine giren bu rasyo 1989'da düşüş göstermiş ve 1990'da yeniden yükselmiştir. Küçük ölçekli ticari bankaların rasyosu 1988 ve 1990 yılları haricinde sektör ortalamasının üstünde olup orta ve büyük ölçekli bankalardan da yüksekte gerçekleşmiştir. Orta ölçekli ticari bankaların bu verimlilik göstergesinin gelişim trendi büyük ölçeklilerden daha yüksek olmuştur. Büyük ölçekli ticari bankaların rasyosu ise bazı yıllarda genel ortalamasının altında seyredip yeniden yükselmiştir.

4.5.2 Verimlilik Rasyoları İle Net Kâr / Toplam Aktif Rasyosu Arasındaki İlişki

Analizde kullanılan iki verimlilik rasyosundan sadece birincisi olan "toplam gelirler / toplam aktif" alındığında, bunun "net kâr / toplam aktif" le ilişkisinin dağınık olduğu gözlenmektedir. Toplam gider incelenmeden sadece toplam gelire bakmak verimlilik analizi için yetersizdir. Toplam gelirin aktifler içindeki payının düşük olmasına bakarak bankanın kârının ve verimliliğinin düşük olduğu sonucuna varmak doğru değildir.

Toplam geliri düşük olan bir bankanın toplam giderleri de düşükse kârlılık sağlanması mümkün olabiliyor. Bundan dolayı bankaların "toplam gelirler - toplam giderler / toplam kaynaklar" rasyosu ile "net kâr / toplam aktif" birlikte incelendiğinde bu iki rasyo arasında yakın bir ilişki kurmak söz konusudur. Küçük ölçekli ticari bankaların durumunda olduğu gibi 1985 - 1991 yılları arasında bu bankaların "toplam gelir / toplam aktif" rasyosu düşük seyretmişse de, verimliliğin daha gerçekçi bir göstergesi olan "toplam gelirler - toplam giderler / toplam kaynaklar" rasyosu "net kâr / toplam aktif" rasyosu ile aynı trendi izleyerek yükselmiştir. Yıllar itibarıyla bu rasyodaki gelişmeler küçük ölçekli bankaların kârlılık ve verimlilikte orta ve büyük ölçeklilerden daha iyi bir performans ortaya koyduklarının bir göstergesidir. Orta ve büyük ölçekli bankaların verimlilik rasyosu ise eşit düzeyde seyretmiştir.

4.6. Kaynak Yapısı

4.6.1. Kaynak Yapısı Genel Trendi

Türk Bankacılık Sisteminin toplam kaynak yapısındaki gelişmeleri mevduat, özkaynaklar, döviz tevdiat hesabı ve yurtdışından kullanılan krediler ile menkul değerler cüzdanına ilişkin rasyoları kullanarak açıklamak mümkündür.

Bankacılık sektörünün en önemli kaynağını mevduat oluşturmaktadır. 1985 - 1991 döneminde mevduatın toplam pasiflere oranında bir küçülme ve mevduatın bir fon kaynağı olarak öneminde görece bir azalma söz konusudur (Ek Tablo 19). Bu dönemde büyük ölçekli ticari bankaların toplam pasifler içinde mevduat payları sektör ortalamasının üstünde olup orta ve küçük ölçekli bankalardan daha fazladır. Küçük ölçekli ticari bankaların bu dönem içinde fon kaynağı olarak mevduat kullanımları diğer banka gruplarına göre daha hızlı ve büyük ölçüde bir azalma göstermiştir.

1985 - 1991 döneminde mevduatın yabancı kaynaklara oranında da genelde bir azalma göze çarpmaktadır (Ek Tablo 2). Banka grupları arasında mevduatın yabancı kaynaklar içindeki payının en çok küçük ölçekli ticari bankalarda azalma gösterdiği görülmektedir. Bu dönemde büyük ölçekli ticari bankaların "mevduat / yabancı kaynaklar" rasyosu genel ortalamanın üstünde gerçekleşmiş ve orta ölçeklilere göre daha yüksek bir seyir izlemiştir.

1985 - 1991 yılları arasında mevduatın banka kaynakları içindeki payının azalmasının en önemli nedeni bu dönemde mevduatın bankalarımız için pahalı bir fon kaynağına dönüşmüş olmasıdır. Mevduatın sektör için fon kaynağı olarak maliyetini yükselten önemli unsurları şöyle özetlemek mümkündür : Ekonomideki likiditeyi kontrol altında tutabilmek için mevduat munzam karşılık ve disponsibilite oranlarını artırıcı tedbirler alınmış, TL mevduat talebini artırmak ve yatırımcıya reel pozitif getiri sağlamak için mevduat faizleri yüksek tutulmuştur. 1988 yılında enflasyon artışı yüksek olmuş, enflasyonist ortamda ise belirtilen yasal yükümlülüklerin kaynak maliyetleri üzerindeki yükü katlanarak artmıştır. TL'den kaçışı önlemek için Ekim 1988'de Merkez Bankası kontrolünde belirlenen faizler serbest bırakılmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda mevduat maliyetinde büyük ölçüde artış olmuştur. 1989 yılında faizler az olsa da bir düşüş kaydetmiş ama buna karşın döviz ve altın gibi alternatif yatırım araçlarının getirilerinin daha az olmasından dolayı mevduattaki artış devam etmiştir. Enflasyonla birlikte atıl para tutmanın maliyetinin artışı, firma ve tasarruf sahiplerinin bilinçlenmeleri, alternatif yatırım araçları ve tekniklerinin çoğalması mevduatın maliyeti üzerinde olumsuz etki yapmıştır (7).

---

(7) BİLİR, A.g.m., s.16.

Bankalar yükselen mevduat maliyetleri karşısında alternatif ve görece ucuz kaynaklara yönelmişlerdir. 1985 yılından sonra bankaların diğer yabancı kaynakları içerisinde döviz tevdiat hesaplarının ve yurt dışından kullanılan kredilerin payı önem kazanmaya başlamıştır (Ek Tablo 22). Bankacılık sektörünün kullandığı kredilerin pasifdeki payının 1985 - 1988 döneminde artış gösterdiği, 1988 - 1989'da düştükten sonra 1990'da yeniden yükselmeye başladığı görülmektedir (Ek Tablo 23). Küçük ölçekli ticari bankaların "kullanılan krediler / toplam pasif" rasyosu bu döneme genel ortalamadan ve diğer iki banka grubundan daha yüksek olmuştur. Orta ölçekli ticari bankaların ise 1985 - 1991 döneminde kullanılan kredilerinin toplam pasiflere oranı, genel sektör ortalamasının ve büyük ölçekli bankaların üstünde seyretmiştir. Büyük ölçekli bankaların 1989 yılı haricindeki inceleme döneminde "kullanılan krediler/ toplam pasifler" rasyosu genel ortalamanın altında kalmıştır. 1985 - 1991 yılları arasında orta ölçekli ticari bankalar diğer banka grupları arasında döviz tevdiat hesabı ve yurtdışından kullanılan kredilerde en yüksek paya sahip durumdadırlar. Bunları ikinci olarak küçük ölçekliler ve üçüncü olarak da en düşük payla büyük ölçekli ticari bankalar izlemektedir (Ek Tablo 22). Kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi ile Türkiye'de yerleşik kişilere döviz tevdiat hesabı açılması imkanı tanınmış ve böylece DTH'ları 1984 yılından itibaren hızlı bir yükselme sürecine girmiştir. Yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerin banka bilançoları içindeki payının artması ile banka sistemi yeni tür risklerle karşı karşıya kalmış ve bu nedenle 1986 yılından itibaren bankaların döviz varlık ve yükümlülüklerini düzenleyen kararlar alınmıştır. TL mevduatın çekiciliğini artırmak ve hızla yükselen DTH'ların likiditeyi artırıcı etkisinin kontrol edilebilmesi için 1986 yılında DTH'larına %20 zorunlu karşılık uygulanmış ve Ekim 1988'de de DTH'larından elde edilen faiz gelirleri %5 gelir vergisi stopajına tabi tutulmuştur. DTH'larının zorunlu karşılık oranının Ekim 1988'de %25'e yükseltilmesiyle, 1989 yılında döviz tevdiat hesaplarında bir azalma göze çarpmaktadır (8).

Bankacılık sektörünün kullandığı kredilerin pasifdeki payının artması daha çok yurtdışı bankalar kaynaklı kredilerden kaynaklanmaktadır. Kredilerin kompozisyonu incelendiğinde yurtdışı bankalar kaynaklı kredilerde 1989 yılı hariç olmak üzere belirgin ve düzenli bir yükselme olduğu gözlenmektedir. Bankaların dış kaynakları arasında kullanılan kredilerin payındaki artışla birlikte kredi giderleri de artmıştır.

1985 - 1991 yılları arasında Türk Bankacılık Sistemindeki bankaların likit ağırlıklı aktiflerinin mevduata oranı yüksek bir artış kaydetmiştir (Ek Tablo 24). Bunun nedeni hem likit aktiflerin önemli bir kalemi olan menkul değerler ile kredilerin getiri oranında krediler lehine değişmeden, hem de ekonomide 1989 yıl sonunda başlayan canlanmanın kredi talebini olumlu yönde etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Büyük ölçekli ticari bankaların "likit ağırlıklı aktifler / toplam mevduat" rasyosu genel ortalamanın altında ve diğer iki banka grubundan daha düşük bir seyir izlemiştir. Orta ve küçük ölçekli bankalar ise düzensiz bir trend çizmişler, 1986 - 1988 döneminde orta ölçekli bankaların bu rasyosu sektör ortalamasının üstünde ve küçük ölçeklilerden daha yüksek seyrederken, 1989 - 1991 yılları arasında küçük ölçekli bankaların rasyosu genel ortalamadan ve orta ölçeklilerden daha yüksekte gerçekleşmiştir.

Türk Bankacılık Sisteminde 1985 - 1991 yılları arasında bankaların menkul değerlere yaptıkları plasmanlar artış trendine girmiştir (Ek Tablo 20). Menkul değerler cüzdanı bankacılık sektörünün bu dönemde cari varlıklar arasına en fazla büyüyen kalemi olmuştur. 1990 yılındaki düşüşe rağmen, menkul değerler portföyünün verimliliğinde düzenli bir artış olduğu söylenebilir. Büyük ölçekli ticari bankaların menkul değerler cüzdanının toplam kaynaklar içindeki payı 1985 - 1990 yılları arasında genel ortalama üstünde orta ve küçük ölçeklilerden daha fazla olmuştur. Orta ve küçük ölçekli ticari bankalar 1985 - 1989 yılları arasında sektörün genel ortalamasının da altında bir performans göstermişlerdir.

Analiz döneminin son iki yılında orta ve küçük ölçekli bankaların bu rasyosu iyileşme göstererek sektör genel ortalamasının üstüne çıkmış ve büyük ölçekli bankalarla eşit seyretmeye başlamıştır.

Türk Bankacılık Sistemindeki bankalar, 1985 yılından itibaren bütçe açıklarının Devlet tahvili ve Hazine bonusu ihracıyla finanse edilmeye başlanması üzerine risksiz bir araç olan bu senetlere artan oranda yatırım yapmışlardır. Bankaların menkul değerler cüzdanındaki kağıtların çok büyük bir bölümünün kamu menkul kıymeti olduğu görülmektedir. Böylece bankaların menkul kıymetlerinden elde ettikleri faiz gelirlerinin yüksek bir yüzdesi de kamu menkul kıymetlerinden sağlanmıştır. Herhangi bir geri ödeme riski taşımayan Devlet İç Borçlanma senetlerinden sağlanan faiz gelirlerine vergi ayrıcalığı tanınması ve reel faizin yüksek olduğu zaman kredi riskinin artması bankaların kamu menkul kıymetlerine plasmanını artırmıştır (9).

Türk Bankacılık Sisteminde 1985 - 1991 yılları arasında bankaların yabancı kaynakları içindeki özkaynaklarının payı artış göstermiştir (Ek Tablo 25). Bu dönemde bankalar özkaynaklarını güçlendirme yoluna giderek önemli ilerlemeler kaydetmişlerdir. Bankaların "Özkaynaklar / Yabancı kaynaklar" rasyosu büyüme kaydetmiştir. Ekim 1989'da yayımlanan 6. no'lu Hazine Tebliği sermaye yeterliliği standart rasyosu ile ilgili tanım, uygulama yöntemleri, risk ağırlıkları ve asgari oranları belirlemiş ve bankalara sermaye tabanlarını güçlendirme konusunda yol göstermiştir. Yukarıda bahsedilen tebliğ 4 Nisan 1993'de "21539" no.lu resmi gazetede yayınlanan Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının 3182 sayılı Bankalar kanununa ilişkin 8. no'lu tebliği ile değiştirilerek yeniden düzenlenmiştir. Bunun sonucunda özkaynak yeterliliğinin bankalar için önemi daha da artmıştır.

---

(9) ADA, A.g.k., s. 95.

4.6.2. Kaynak Yapısına İlişkin Rasyolar İle Net Kâr / Toplam Aktif Rasyosu Arasındaki İlişki

Türk Bankacılık Sisteminde 1985 - 1991 döneminde banka gruplarının "döviz tevdiat hesabı + yurt dışından kullanılan krediler / toplam aktifler" oransal değişimi ile "net kâr / toplam aktif" oransal değişimi aynı yönde hareket etmiştir (Ek Tablo 22). Bankaların yabancı paralı kaynakları artarken buna paralel olarak "net kâr / toplam aktif"leri de artmaktadır. Türk Bankacılık Sisteminin yabancı paralı kaynak artışıyla banka kârlarının yükselmesi bankaların döviz talebini artıracaktır. Ancak bu durum bazı sakıncalar yaratabilir. Örneğin sistemdeki bankaların döviz riski ve ayrıca ülkenin döviz borçları artar. Talebin yükselmesiyle faizler de artış gösterir. Türkiye'nin sürekli yabancı paralı kaynak talebinin artması dış ülkeler açısından iyi karşılanmayabilir.

Sistemdeki bankaların "kullanılan krediler / toplam aktifler" oransal değişimi "net kâr / toplam aktif" oransal değişimi aynı yönünde gelişmiştir (Ek Tablo 23). Analiz döneminin son üç yılında orta ve küçük ölçekli ticari bankaların büyük ölçeklilere göre daha fazla kredi kullandıkları sistem ortalamasını aştıkları kârlılıklarının da bu oranda artış göstererek sistem ortalamasının üstüne çıktığı gözlenmektedir.

4.7. Kullanım Yapısı

4.7.1. Kullanım Yapısı Genel Trendi

Türk Bankacılık Sisteminde 1985 - 1991 yılları arasında kullanım yapısındaki gelişmeleri iştirakler ve kuruluşlar, sabit kıymetler, özkaynaklar, ve serbest sermaye'ye ilişkin rasyolardaki trendi inceleyerek açıklamak mümkündür.

1985 - 1991 döneminde iştirak ve kuruluşlar ile sabit kıymetlerin özkaynaklar içerisindeki payında artış olduğu görülmektedir. Küçük ölçekli ticari bankaların iştirak ve kuruluşlar ile sabit kıymetlerinin özkaynaklara oranı bu dönemde genel ortalamanın altında orta ve büyük bankalardan daha düşük bir seyir izlemiştir. Banka grupları arasında inceleme döneminde büyük ölçekli ticari bankaların özkaynakları içindeki sabit değerlerinin payı sektör ortalamasından ve bankalardan daha yüksekte seyretmiştir (Ek Tablo 26). İştirak ve kuruluşlar ile sabit kıymetlerdeki artış tahsili gecikmiş alacakları büyük boyutlarda olan bankaların alacaklarını bu yolla tahsil etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bankalar "donuk kredi" olarak adlandırılan alacaklarının tahsilini kolaylaştırmak amacıyla mali güçlük içinde olan firmaların sermayelerine iştirak etmişlerdir. 3182 Sayılı kanunu'na göre bankaların iştiraklerine yatıracakları kaynakları toplamı özkaynaklarını aşamaz (10). İştirak ve sabit değerler rasyosunun değerlendirilmesinde dikkate alınacak bir değer sınırlama da, bankaların gayrimenkullere özkaynaklarını açacak tutarda kaynak ayıramamaları konusudur (11).

---

(10) 3182 Sayılı Bankalar Kanunu; Madde : 47/1*.

* 3332 sayılı kanunun 5. madde hükümleri çerçevesinde bankaların şirketlerin sermayelerine katılmaları halinde bu fıkra uygulanmaz.

(11) 3182 sayılı Bankalar kanunu; Madde 50/1.

Bankaların, kredilerin tahsili amacıyla sahip oldukları gayrimenkul ve iştiraklerin, ile bağılı değerlerin aktif içindeki payının yükselmesi sektörün aktif kalitesi üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır (Ek Tablo 27).

Bankaların verimliliğinde en büyük etkenlerden biri de özkaynak yeterliliğidir. Eğer banka fon kaynaklarının bir bölümünün iştirakler ve sabit kıymetler gibi sınırlı gelir yaratan veya hiç yaratmayan aktif kalemlerine kullanıyorsa banka reel zararlar karşılayabilir. Sabit kıymetlerin değer artışı kâr/zarar tablosuna yansımayıp özkaynaklara ilave edilirse bankanın verimliliği daha düşük görülecektir (12). Bankacılık sektöründe sabit değerlerin özsermaye'den hızlı artması potansiyel kredi risklerini karşılayabilme yeterliliğini de önemli oranda azaltacaktır.

1985 - 1991 döneminde Türk Bankacılık Sisteminin "serbest sermaye/faiz getirili aktifler" rasyosu banka ölçekleri arasında düzensiz bir trend izlemiştir. Genel sektör ortalamasında 1985 - 1987 yılları arasında artış kaydetmiş, 1988'de önemli ölçüde düştükten sonra analiz döneminin son üç yılında yükseliş trendine girmiştir. Serbest sermaye özkaynaklardan iştirak ve kuruluşlar ile sabit değerlerin düşülmesiyle hesaplanan ve bankacılık faaliyetlerine tahsis edilen sermaye olarak tanımlanmaktadır (13).

---

(12) KOÇ, A.g.m., s.4.

(13) ADA, A.g.k., s.101.

Serbest sermayenin düşük olması Türk Bankacılık Sistemindeki bankaların bankacılık faaliyetlerine ayırdıkları sermayenin azlığını ve aynı zamanda bankaların likiditelerinin düşük olduğunu göstermektedir. 1985 - 1991 yılları arasında küçük ölçekli ticari bankaların "serbest sermaye / faiz getirili aktifler" rasyosu genel ortalamadan ve diğer iki banka grubundan daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Bu rasyo küçük ölçekli bankaların bankacılık faaliyetlerine ayırdıkları sermayenin orta ve büyük ölçeklilerden daha fazla olduğunu bir göstergesidir. Büyük ölçekli ticari bankaların "serbest sermaye/ faiz getirili aktifler" rasyosu sektör ortalamasının altında ve banka grupları arasında en düşük düzeyde seyretmiştir. Sektörün ve özellikle büyük ölçekli bankaların serbest sermayesinin düşük olması potansiyel kredi risklerini karşılayabilme açısından önemli bir yetersizlik içinde olduğu göstermektedir.

4.7.2. Kullanım Yapısına İlişkin Rasyolar İle Net Kâr / Toplam Aktif Rasyosu Arasındaki İlişki

Türk Bankacılık Sisteminde 1985 - 1991 döneminde genel ortalama ve üç banka grubunda "iştirakler ve kuruluşlar + sabit kıymetler / özkaynaklar" oransal değişimi ile "net kâr / toplam aktif" oransal değişimi ters yönde hareket etmiştir. Bağlı değerlerin özkaynaklar içindeki payı artış kaydettiğinde, "net kâr / toplam aktif" rasyosu düşüyor ve bunun tam tersine bağlı değerlerin özkaynaklar içindeki payı azaldıkça bu rasyo yükseliş trendi izliyor. Bankalar bağlı değerlerini azaltarak kârlılıklarını artırabiliyorlar. Türk Bankacılık Sisteminde küçük ölçekli ticari bankaların bağlı değerlerinin özkaynaklara oranı diğer iki banka grubundan daha düşük gerçekleşmiştir. Orta ve büyük ölçekli bankalar düzensiz bir seyir izlemişlerdir.

4.8. Gellr - Glder Yapısı

4.8.1 Gellr - Glder Yapısı Genel Trendl

1985 - 1991 döneminde Türk Bankacılık Sisteminde bankaların toplam giderlerinin kaynaklara oranı düzenli bir Şekilde yükselmiştir (Ek Tablo 30). Giderler içinde en büyük ağırlığın faiz ödemeleri olduğu dikkati çekmektedir. Küçük lekli ticari bankaların giderlerinin toplam kaynaklara oranı diğer iki banka grubundan ve genel sektör ortalamasından daha düşük seviyede gerçekleşmiştir. Orta ve büyük ölçekli ticari bankaların bu rasyosu genel ortalama dolayında eşit düzeyde seyretmiştir. Toplam giderler içerisinde ikinci büyük ağırlıklı kalem ise kambiyo zararlarıdır. Kambiyo rejimindeki serbestleŐme ile bankaların döviz işlemlerine ağırlık vermeleri ve bunun yanısıra 1988 ve 1989 yıllarında TL'nin dış paralar karşısında değerinin yüksek olması kambiyo zararlarının büyümesine yol açmıştır. Büyük lekli bankaların kamu sermayeli olanları T.C.M.B. kredileri ve fonlar gibi ucuz kaynaklar kullandıklarından bu bankaların toplam giderlerinin toplam kaynaklara oranı sistem ortalamasının altında gerçekleşmiştir.

Bankaların toplam gelir ve giderlerindeki artıŐların paralellik gösterdiği görülmektedir. 1985 - 1991 döneminde bankaların toplam gelirlerinin toplam kaynaklara oranı düzenli bir yükseliş trendine girmiştir (Ek Tablo 29). Orta lekli ticari bankaların "toplam gelirler / toplam kaynaklar" rasyosu sektör ortalamasından ve diğer banka gruplarından daha yüksekte seyretmiştir.

Bankacılık sektörünün gelir kompozisyonunda faiz gelirlerinin oldukça büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Analiz döneminde Türk Bankacılık Sistem'indeki bankaların toplam "faiz gelirleri / toplam gelirler" rasyosu düzensiz bir gelişim sergilemiş ve 1990 yılından sonra düşüş göstermiştir. Genelde büyük ölçekli ticari bankaların faiz gelirlerinin toplam gelirlere oranı diğer iki banka grubundan daha yüksek genel ortalamadan daha düşüktür (Ek Tablo 31). Bankaların faiz gelirleri, kredilerden, menkul değerler cüzdanından, bankalardan ve bankalararası para piyasası işlemleri ile mevduat munzam karşılıklarından alınan faizlerden oluşmaktadır. İncelenen dönemde kambiyo kârlarının toplam gelirler içerisindeki ağırlığı da artmıştır. Bankacılık sektörü gelirleri içinde ilk sırayı kredi getirileri almaktadır. Gelirlerin ikinci büyük bileşeni menkul değerlerden alınan faizler olup, kambiyo kârları üçüncü olarak bunları izlemiştir (14).

Bankacılık Sisteminde faiz dışı gelirlerin toplam gelirler içindeki payı az da olsa bir artış göstermiştir. Orta ölçekli ticari bankaların faiz dışı gelirleri 1986 - 1989 döneminde büyük ve küçük ölçeklilerden ve sektör ortalamasından daha yüksek olmuştur. 1990 - 1991 döneminde ise küçük ölçekli bankaların "faizdışı gelirler / toplam gelirler" rasyosu diğer iki banka grubunun üstünde gerçekleşmiştir (Ek Tablo 32).

Analiz döneminde Türk Bankacılık Sistemindeki bankaların faiz giderlerinin toplam giderler içinde daha ağırlıklı olduğu göze çarpmaktadır (Ek Tablo 33). Büyük ölçekli ticari bankaların "faiz giderleri / ortalama toplam aktifler" rasyosu orta ve küçük ölçekli bankalardan daha yüksektir. Küçük ölçekli bankaların bu rasyosu ise sektörde en düşük seviyededir.

Toplam faizdışı giderlerin ağırlığı faiz giderleri kadar yüksek olmasa da incelenen dönemde faiz dışı giderlerin ortalama toplam aktifler içinde artış gösterdiği gözlenmektedir (Ek Tablo 34). Banka grupları arasında büyük ölçekli bankaların faiz dışı giderlerinin ortalama toplam aktifler içindeki payının en düşük seviyede gerçekleştiği ve genel toplamının altında olduğu gözlenmektedir. Faiz dışı giderlerin analiz döneminde çok hızlı bir artış kaydettiği görülmektedir. Orta ölçekli bankaların bu rasyosu 1987, 1990 ve 1991 yılları haricinde küçük ölçekli bankalardan daha yüksek olmuştur.

"Toplam faiz geliri - Toplam faiz gideri / ortalama toplam aktif" rasyosu Türk Bankacılık Sistemindeki değişik ölçekli bankaların genel bankacılık işlemlerinden elde ettikleri net faiz geliri hakkında bilgi vermektedir. 1985 - 1991 döneminde yükseliş trendine giren bu rasyo 1989 yılında ani bir düşüşten sonra tekrar yükselmeye devam etmiştir. Küçük ölçekli ticari bankaların inceleme döneminde bankacılık faaliyetlerinden sağladıkları net faiz geliri genel sektör ortalamasının ve orta ve büyük ölçekli bankaların üstünde gerçekleşmiştir. Orta ölçekli ticari bankalar da bu dönemde büyük ölçeklilerden daha yüksek oranda net faiz geliri kaydetmişlerdir (Ek Tablo 35).

Türk Bankacılık Sistemindeki bankaların bankacılık faaliyetleri dışındaki hizmet ve operasyonlarından elde ettikleri gelirleri "faiz dışı gelirler/ ortalama toplam aktif" rasyosuna bakarak incelemek mümkündür. 1986 - 1989 yılları arasında orta ölçekli ticari bankaların bankacılık işlemleri dışındaki operasyonlarından elde ettikleri gelir diğer iki banka grubundan daha yüksek olmuştur. Orta ölçekli bankalardan sonra inceleme döneminde bankacılık dışı işlemlerden elde edilen gelirden küçük ölçekli bankalar ikinci sırayı almaktadırlar. Orta ve küçük ölçekli bankaların bu rasyosu genel ortalamanın üstünde seyrederken, büyük ölçekli ticari bankaların inceleme döneminde sözkonusu rasyosu sektör ortalamasının altında kalmıştır.

1990 ve 1991 yıllarında küçük ölçekli ticari bankaların faiz dışı gelirleri orta ölçeklilerden daha yüksekte seyretmiştir. Bu durum, küçük ölçekli bankaların bankacılık dışı hizmet ve operasyonlarına daha çok ağırlık göstermeye başladıklarının bir göstergesidir (Ek Tablo 36).

"Faiz dışı giderler / ortalama toplam aktif" rasyosu ise bankaların harcadıkları bir birim faiz dışı gider karşılığında ne kadar gelir elde ettiklerinin bir göstergesidir. Faiz dışı giderlerin çok büyük bir bölümünü işletme giderleri oluşturmaktadır. 1985 - 1991 yılları arasında sistem genelinde dalgalı bir trend izleyen sözkonusu rasyo, az da olsa bu dönemde bir yükselme göstermiştir. Bunun anlamı sektördeki banka gelirlerinin birim maliyetinin yükselmesidir. Büyük ölçekli ticari bankaların "faiz dışı giderler / ortalama toplam aktif" rasyosu inceleme döneminde diğer iki banka grubu ve sektör ortalamasının altında kalarak iyi bir performans ortaya koymuştur. Büyük ölçekli ticari bankaların elde ettikleri gelirler karşısında harcadıkları birim gider diğer bankalardan daha düşüktür. Küçük ölçekli bankaların sözkonusu rasyosu 1986, 1988 ve 1989 yıllarında orta ölçekli bankalardan daha aşağıda ve genel ortalamanın üstünde gerçekleşmiştir. 1987, 1990 ve 1991 yıllarında ise orta ölçekli ticari bankaların bu rasyosu sektör ortalamasının üstünde fakat küçük ölçekli bankalardan daha aşağıda seyremiştir (Ek Tablo 34).

İncelem dönemimizde küçük ve orta ölçekli ticari bankaların net faiz geliri ve faiz dışı gelirleri büyük ölçekli bankalardan daha fazla olmasına karşın, büyük ölçekli bankaların gelir elde etmek için harcadıkları birim faiz dışı gider daha düşüktür.

SONUÇ

Bankacılık sisteminde etkinlik ve verimliliğin artırılması ülke ekonomisi ve toplumsal refahın iyileştirilmesi açısından tasarrufların verimli yatırımlara dönüştürülmesi demektir. Bankacılık sisteminde verimlilik ölçümü yapılırken, üretilen ya da verilen hizmetin tanımlanması ve sınıflandırılması önemli bir sorundur. Bankacılık sektöründe verimliliği incelerken banka bilançoları esas alınarak bankaların ekonomide tanımlanan aracılık fonksiyonunu ne ölçüde yerine getirebildiği incelenmeye çalışılmıştır.

1980 sonrasında serbest faiz ve kur sistemine geçiş kambiyo ve dış ticaret rejimleri ile sermaye hareketlerinin liberalleşmesi, sektöre girişlerin kolaylaşması gibi serbest piyasa şartlarının oluşması yönünde gelişmeler kaydedilmiştir. Ekonomideki dışa açılmalar, yeniden yapılanmalar ve kontrolsüzlükler ekonominin nabzını yansıtan bankacılık sistemini yakından etkilemiştir.

Dış rekabete en açık sektörlerden biri olan bankacılık sektörü uzun süredir gelişmesini engelleyerek etkinlik ve verimliliğini düşürücü kamu müdahaleleri altında bulunmaktadır. Türk Bankacılık Sistemindeki mevcut uygulamalar sistemin etkin, verimli ve kârlı çalışmasını engellemekte ve piyasa yapısını olumsuz yönde etkilemektedir.

Türk Bankacılık Sisteminin en büyük sorunlarının başında kaynak yapısı ve maliyetinden ortaya çıkan ağır yükler gelir. Kanuni karşılıklar ve disponsibilite oranlarının çok yüksek olması bankacılık sektörünü mevduat dışı kaynaklara yöneltmekte ve sistemin etkinlik ve verimliliğini düşürmektedir. Kamu müdahaleleri böylelikle sistemin kaynaklarını daraltmakla birlikte, kaynak maliyetini yükselterek kredi kullanımını pahalı hale getirmektedir.

Firmaların yüksek maliyetli krediye olan taleplerinin azalmasıyla bankaların artan oranda devlet iç borçlanma senetlerine plasman yapmaları menkul kıymet gelirlerinin büyümesine yol açmıştır.

Türk Bankacılık Sisteminin temel fon kaynağı olan mevduat yapısal değişiklikler geçirerek, döviz cinsi mevduat ağırlığı TL mevduatın üzerine çıkmış ve vade yapısı da kısa vadeli hesaplar lehine değişmiştir. Son yıllarda bankalar için mevduatın yüksek maliyetli olması büyük ölçüde devletin bu sektöre yönelik müdahalelerinden kaynaklanmaktadır. Bu eğilim devletin fon ihtiyacını finans sektöründen sağlamayı tercih etmesinden dolayı gittikçe artmaktadır. Sistemde iç borçlanma yoluyla fonların büyük bir kısmını kamu kullanmaktadır. Bu durum kaynakların kısıtlı olmasından dolayı bankaların özel sektöre kaynak kullandırmalarını etkilemektedir. Banka kaynaklarının büyük bir bölümünü devlet kullandığı için özel sektöre kalan kaynak daha pahalı ve az olmaktadır.

Türk Bankacılık Sisteminin önemli sorunlarından bir diğeri de bankaların tahsili gecikmiş alacakları için ayırdıkları karşılıkların son yıllarda büyük bir artış göstererek, bankaların kârlarını doğrudan düşürücü etkide bulunmasıdır.

Yine son yıllarda özellikle çok şubeli bankaların işletme giderlerinin hızla yükselmesi bankaların rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemektedir. İşletme giderleri içinde en önemli payı personel giderleri oluşturmaktadır. Sektördeki rekabetin artışıyla faiz dışı gelirlerin artışı kısıtlanmış ve böylece negatif faiz marjı büyüyerek bankaların kârlılık performansının düşük düzeyde kalmasına neden olmuştur.

1985 - 1991 döneminde ticari banka kredilerinin payı düşerken, sabit değerler ve menkul kıymetler yüksek bir artış kaydetmişlerdir. Bankacılık sektörünün diğer bir sorunu ise iştirak ve sabit değerlere yatırılan kaynakların büyüklüğü ve bu kaynakların yeterli getiriye sağlamamasıdır.

Bankacılık sektörü verimlilik, etkinlik ve kârlılık üzerinde azaltıcı etkide bulunan bu gelişmeler karşısında bazı tedbirler alınmalıdır. Kaynakların daha verimli kullanılması üzerinde durulmalı ve kaynak dağılım ve kullanımına imkan verecek şekilde kamu kesiminin ekonomi içindeki ağırlığı azaltılmalıdır. Mevduat karşılık oranları giderek düşük bir seviyeye indirilmelidir. Bankaların mevduat dışında kaynak yaratmalarına imkan sağlayacak yeni düzenlemeler getirilmeli ve yeni, ucuz, yasal karşılık zorunluğu bulunmayan mali araçlar yaratılmalıdır.

Vadesinde ödenmeyen kredilerle ilgili yasal düzenleme ve uygulamalar bankaların aktif kalitesini bozarak, kredi maliyetlerini yükseltici etkidedir. Bu yasal düzenleme ve uygulamaların iyileştirilmesi yolunda tedbirler alınmalıdır. Türk Bankacılık Sistemindeki tüm ticari bankalar sermaye yeterliliği konusunda T.C.M.B.'nin belirlediği standart ve hedef oranları etkin bir şekilde izlemelidirler.

Şube bazında verimliliği artırmak için son yıllarda özellikle büyük ölçekli bankalar işletme giderlerini azaltmak amacıyla şube kapatma ve personel sayısında indirime gitme politikası izlemektedirler. Mevduat toplamak için açılan ve başka alanda önemli bir faaliyeti olmayan şubeler kapatılmaya başlamıştır.

Bankacılık hizmetleri adı altında toplanan bankacılık faaliyetleri bankalara önemli miktarda personel, sabit kıymetler ve diğer maliyetlerden oluşan bir yük getirmektedir. Bankacılıkta verimliliğin artırılması bankacılık hizmet gelirlerinin artışıyla yakından bağlantılıdır.

Türk Bankacılık Sisteminde verimlilik konusu daha uzun yıllar gündemde kalacaktır. Mevzuattan, hükümet politikalarından, bankaların kendi özel problemlerinden ve ekonominin içinde bulunduğu durumdan kaynaklanan sorunlar sistemin etkinlik ve verimliliğini etkilemeye devam edecektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR**1. KİTAPLAR**

- Abaç, Selçuk. Türkiye'de Bankalar ve Bankacılık Sistemi'92.
İstanbul: İbar Yayınları, 1992.
- Ada, Zeynep. Faiz Politikası ve Türk Bankacılık Sistemi.
Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, 1992.
- Akgüç, Öztin. 100 Soruda Türkiye'de Bankacılık.
İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1989.
- Akgüç, Öztin. Mali Tablolar Analizi.
İstanbul: Muhasebe Enstitüsü Eğitim ve Araştırma Vakfı
Yayını, 1990.
- Artun, Tuncay. Türkiye'de Bankacılık.
Ankara: Tekin Yayınevi, 1983.
- Aydoğan, Kürşat ve Gökhan Çapoğlu. Bankacılık Sistemlerinde Etkinlik
ve Verimlilik : Uluslararası Bir Karşılaştırma.
Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, 1989.
- Baş, İ. Melih ve Ayhan Artar. İşletmelerde Verimlilik Denetimi.
Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, 1991.
- Belasco, Kent S. Bank Productivity.
Illinois: Bankers Publishing Company, 1990.

- Berk, Niyazi. Finansal Yönetim.
İstanbul: Bilim ve Teknik Yayınevi, 1990.
- Büyükdeniz, Adnan. Türkiye'de Faiz Politikaları.
İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, 1991.
- Çelebican, Gürkan. Sermaye Yeterliliği Sorunu.
Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1984.
- Çıkrıkçı, Mustafa. Türk Bankacılık Sistem'ine İlişkin Bir Değerlendirme (1973-1988).
Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, 1990.
- Durer, Salih. Türkiye'de Ticaret Bankalarının Sermaye Yapı ve Yeterliliği Üzerine Bir İnceleme.
İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayını, 1988.
- Gup, Benton E. ve John R. Walter. The Commercial Bank Management Reader, der Robert W. Kolb. Miami Florida: Kolb Publishing Company Inc., 1992.
- Lawlor, Alan. Productivity Improvement Manual.
United Kingdom: Gower Publication Ltd., 1985.
- Parasız, İlker. Para, Banka ve Finansal Piyasalar.
Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1992.
- Sinkey, Joseph F. Commercial Bank Financial Management.
New York: Macmillan Publishing Company, 1992.

- Suiçmez, Halit. Türkiye'de Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Proje Değerlendirme ve Verimlilik.
Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, 1990.
- Şenver, Bülent. Banka Bilançolarının Tahlil Yöntemleri.
Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1988.
- Yüksel, Ali Sait. Bankacılık Hukuku ve İşletmesi.
İstanbul: Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları, 1992.
- Zarakoğlu. Avni, Bankalarda Prodüktivite ve Rantabiliteyi Artırmak İçin Alınabilecek Tedbirler.
Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1978.

2. MAKALELER

- Akgüç, Öztin. "1991 Yılında Bankalar, Mevduat ve Krediler," Banka ve Ekonomi Yorumlar Dergisi. Sayı No:6/7 (Haziran/Temmuz, 1992), ss.5-30.
- Berger, Allen N. ve Timothy H. Hannan. "The Price Concentration Relationship in Banking," Review of Economics & Statistics. Vol:71, Issue:2 (May 1989), s.291.
- Bilir, Şule. "86'dan 90'a Türk Bankacılık Sektörü," Bankacılar Dergisi. Sayı: 5 (Temmuz 1991) ss.14-23.

- Calem, Paul S. ve Gerald A. Carlino. "The Concentration/Conduct Relationship in Bank Deposit Markets," Review of Economics & Statistics. Vol:73, Issue:2 (May 1991), s.268.
- Ekren, Nazım. "Türk Ticaret Bankacılığında Ölçek Ekonomileri," Uludağ İktisat ve İdari Birimler Dergisi. Cilt:IV, Sayı:2 (Nisan 1983), s.85.
- Ertürk, Emin. "Banka Firmaları Piyasası: Mikroekonomik Bir Yaklaşım," Uludağ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. Cilt:V, Sayı:2 (kasım 1984), s.130.
- Karacan, Ali İhsan. "Türk Bankacılığında Rekabet ve Piyasa Modeli Üzerine," Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi. (Haziran 1976), ss.51-62.
- Liang, Nellie. "Bank Profits, Risk, and Local Market Concentration," Journal of Economics & Business (Temple University), Vol:41, Issue:4 (Nov. 1989), s.297.
- Sadler, George E. "You too Can Understand A Glossary of Productivity Measurement Terms," APC Productivity Brief. No:11 (March 1982), ss.2-3.
- Shepherd, William G. "Tobin's q and the Structure-Performance Relationship: Comment," American Economic Review. No:76 (Dec. 1986), ss.1205-1210.
- Smirlock, Michael. "Evidence on the (Non) Relationship between Concentration and Profitability in Banking," Journal of Money, Credit and Banking. No:17 (1985), ss.69-83.

Suiçmez, Halit. "Bankacılıkta Verimliliğe Yaklaşım," İşletme ve Finans Dergisi, (Mart 1990), ss.18-21.

Suiçmez, Halit. "Enflasyonun Düşürülmesinde Verimliliğin Artırılması Bir Araç Olabilir mi?," İşletme ve Finans Dergisi, (Haziran 1989), s.33.

3. DİĞERLERİ

Bankalar Kanunu, Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 8.B., El Kitapları Serisi No:7, 1993.

Bankalarımızın 1985 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Kredileri Hakkında Bilgiler, TBB Yayınları No.137 Olguç Matbaası, Ankara 1986.

Banks in Turkey 1986, Publication of the Banks Association of Turkey, Foreign Language Publications No:29 Ayyıldız Matbaası A.Ş. Ankara 1987.

Bankalarımız 1987, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No:146, Ongun Kardeşler Matbaacılık Sanayii, Ankara 1988.

Bankalarımız 1988, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No.155, Ongun Kardeşler Matbaası, Ankara 1989.

Bankalarımız 1989, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No:159 Rekmay Ltd. Ankara 1990.

Bankalarımız 1990, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No.165, Tisamat Basım Sanayi, Ankara 1991.

Başaran, Price Waterhouse, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik Anonim Şirket'inden temin edilen denetim rasyoları.

Capital Intelligence Ltd., Financial Institution Report Code, Middle East & North Africa Denetim Rasyolar, 1988.

Dinek, İbrahim. "Türk Banka Sistem'inde Oligopolistik Yapılaşma," (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Fakültesi, Para ve Banka Anabilim Dalı, 1987).

Ergin, Feridun. Ak İktisat Ansiklopedisi, 2.C., İstanbul: Sermet Matbaası, 1978.

Haber Merkezi, "Bankacılar Yurtdışını Yurtçine Tercih Ediyor," Dünya Gazetesi, (1 Mayıs 1992).

Koç, Mustafa. "Bankacılıkta Verimlilik Arayışı," Dünya Gazetesi, (22 Haziran 1992).

Rosenberg, Jerry M. Dictionary of Banking and Finance. New York: John Willey & Sons Inc.) 1982.

EK TABLOLAR

Ek Tablo 1: Net Kâr / Toplam Aktif

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.016	0.019	0.021	0.023	0.018	*.023	0.023
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.013	0.019	0.021	0.024	0.017	0.024	0.022
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.013	0.021	0.025	0.049	0.024	0.037	0.034
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.049	0.040	0.039	0.058	0.039	0.030	0.045

Ek Tablo 2: Net Kâr / Özkaynaklar

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.19	0.21	0.22	0.30	0.16	0.23	0.22
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.18	0.26	0.24	0.31	0.16	0.24	0.22
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.21	0.24	0.29	0.58	0.24	0.41	0.46
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.38	0.31	0.34	0.55	0.48	0.26	0.41

Ek Tablo 3: Toplam Falz Geliri / Toplam krediler + Menkul Değerler Cüzdanı + Interbank

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.34	0.31	0.27	0.34	0.35	0.34	0.40
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.34	0.33	0.29	0.38	0.38	0.36	0.42
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.38	0.39	0.30	0.42	0.35	0.33	0.38
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.34	0.33	0.30	0.35	0.38	0.31	0.41

Ek Tablo 4 : Toplam Krediler / Toplam Aktif

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.39	0.44	0.43	0.40	0.41	0.46	0.42
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.40	0.45	0.43	0.36	0.38	0.47	0.40
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.38	0.34	0.36	0.30	0.41	0.50	0.44
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.36	0.30	0.33	0.33	0.40	0.43	0.44

Ek Tablo 5 : Toplam Krediler / Mevduat

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.67	0.73	0.77	0.72	0.74	0.84	0.78
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.63	0.63	0.68	0.58	0.60	0.69	0.65
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.86	0.64	0.68	0.64	0.79	1.04	0.87
3. Küçük Ölçekli Bankalar	1.90	0.43	0.53	0.61	0.89	1.58	1.62

Ek Tablo 6 : Toplam Krediler + Menkul Değerler Cüzdanı + Interbank / Toplam Aktif

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.49	0.53	0.53	0.51	0.53	0.57	0.54
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.51	0.55	0.54	0.49	0.51	0.59	0.53
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.43	0.39	0.47	0.40	0.53	0.62	0.59
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.39	0.36	0.44	0.48	0.54	0.56	0.56

Ek Tablo 7 : Tahsili Gecikmiş Alacaklar / Toplam Krediler

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	-	0.060	0.044	0.028	0.015	0.012	0.019
1. Büyük Ölçekli Bankalar	-	0.030	0.017	0.016	0.013	0.010	0.018
2. Orta Ölçekli Bankalar	-	0.154	0.113	0.036	0.013	0.012	0.014
3. Küçük Ölçekli Bankalar	-	0.047	0.040	0.050	0.023	0.008	0.017

Ek Tablo 8 : Likit Değerler / Toplam Aktif

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.39	0.32	0.31	0.36	0.33	0.29	0.31
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.40	0.35	0.32	0.35	0.33	0.33	0.30
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.34	0.32	0.37	0.40	0.34	0.30	0.37
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.53	0.57	0.56	0.52	0.42	0.41	0.39

Ek Tablo 9 : Personel Giderleri / Toplam Faiz Geliri

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.12	0.10	0.11	0.11	0.12	0.15	0.13
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.11	0.10	0.10	0.11	0.12	0.13	0.14
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.16	0.16	0.16	0.15	0.14	0.15	0.13
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.12	0.12	0.12	0.10	0.12	0.15	0.11

Ek Tablo 10 : Personel Giderleri / Toplam Giderler

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.098	0.087	0.093	0.087	0.096	0.122	0.098
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.092	0.090	0.093	0.088	0.096	0.119	0.100
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.135	0.114	0.101	0.090	0.101	0.122	0.101
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.114	0.104	0.108	0.081	0.106	0.112	0.090

Ek Tablo 11 : Mevduat / Personel Sayısı

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.06	0.10	0.15	0.24	0.39	0.59	1.03
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.07	0.11	0.16	0.26	0.41	0.62	1.09
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.04	0.09	0.14	0.20	0.42	0.66	1.42
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.05	0.09	0.48	0.58	0.66	0.72	1.07

Ek Tablo 12 : Toplam Krediler / Personel Sayısı

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.041	0.076	0.119	0.174	0.286	0.494	0.808
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.042	0.072	0.111	0.148	0.247	0.432	0.705
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.037	0.055	0.096	0.129	0.331	0.689	1.230
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.096	0.040	0.251	0.359	0.591	1.134	1.726

Ek Tablo 13 : Toplam Aktif / Şube Sayısı

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	2.4	4.1	6.7	10.7	17.1	26.5	47.2
1. Büyük Ölçekli Bankalar	2.3	3.6	6.0	9.3	14.7	20.9	40.2
2. Orta Ölçekli Bankalar	1.9	3.6	6.0	10.5	19.4	48.3	70.5
3. Küçük Ölçekli Bankalar	11.6	38.6	25.3	45.0	62.4	92.5	148.0

Ek Tablo 14 : Mevduat / Şube Sayısı

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	1.40	2.48	3.75	5.86	9.43	14.48	25.59
1. Büyük Ölçekli Bankalar	1.46	2.51	3.75	5.82	9.30	14.28	25.00
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.87	1.88	3.24	4.85	10.15	23.37	36.01
3. Küçük Ölçekli Bankalar	2.20	26.45	16.03	23.98	28.21	25.35	40.01

Ek Tablo 15 : Toplam Krediler / Şube Sayısı

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.94	1.81	2.90	4.24	6.96	12.16	19.99
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.92	1.59	2.54	3.35	5.62	9.88	16.23
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.74	1.20	2.19	3.10	7.98	24.26	31.20
3. Küçük Ölçekli Bankalar	4.17	11.39	8.44	14.65	25.16	39.97	64.74

Ek Tablo 16 : Faiz Geliri / Şube Sayısı

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.41	0.67	0.98	1.86	3.13	5.15	10.22
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.40	0.65	0.94	1.78	2.84	4.40	9.00
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.32	0.55	0.85	1.78	3.56	9.75	15.55
3. Küçük Ölçekli Bankalar	1.52	4.68	3.33	7.48	12.64	15.85	34.06

Ek Tablo 17 : Toplam Gelirler / Toplam Aktif

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	2.52	2.44	2.03	2.79	2.36	2.61	2.94
1. Büyük Ölçekli Bankalar	3.01	2.96	2.35	3.29	2.51	2.48	3.16
2. Orta Ölçekli Bankalar	1.58	2.75	2.83	3.88	2.67	3.07	4.20
3. Küçük Ölçekli Bankalar	1.45	1.38	1.60	2.47	3.10	2.19	2.98

Ek Tablo 18 : Toplam Gelirler - Toplam Giderler / Toplam Kaynaklar

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.016	0.020	0.023	0.028	0.019	0.025	0.021
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.013	0.021	0.023	0.026	0.019	0.025	0.018
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.030	0.023	0.019	0.055	0.022	0.038	0.035
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.050	0.044	0.043	0.052	0.032	0.025	0.043

Ek Tablo 19 : Mevduat / Toplam Pasifler

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.59	0.61	0.56	0.55	0.55	0.55	0.54
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.63	0.68	0.64	0.63	0.63	0.72	0.62
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.32	0.53	0.54	0.46	0.52	0.48	0.51
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.19	0.59	0.63	0.54	0.45	0.27	0.27

Ek Tablo 20 : Menkul Değerler Cüzdanı / Toplam Kaynaklar

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.099	0.100	0.111	0.117	0.128	0.115	0.127
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.111	0.115	0.123	0.139	0.140	0.123	0.136
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.050	0.061	0.114	0.114	0.125	0.122	0.144
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.031	0.074	0.115	0.169	0.128	0.121	0.131

Ek Tablo 21 : Mevduat / Yabancı Kaynaklar

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.709	0.766	0.701	0.711	0.730	0.691	0.692
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.760	0.859	0.800	0.811	0.849	0.831	0.798
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.552	0.717	0.668	0.650	0.675	0.615	0.637
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.220	0.865	0.775	0.666	0.547	0.336	0.319

Ek Tablo 22 : Döviz Tevdiat Hesabı + Yurt Dışından Kullanılan Krediler / Toplam Aktifler

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.09	0.13	0.18	0.19	0.16	0.19	0.24
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.08	0.12	0.16	0.17	0.14	0.16	0.22
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.13	0.21	0.32	0.28	0.23	0.32	0.40
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.17	0.15	0.23	0.26	0.19	0.24	0.29

Ek Tablo 23 : Kullanılan Krediler / Toplam Pasifler

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.047	0.068	0.118	0.110	0.035	0.103	0.102
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.037	0.047	0.091	0.070	0.061	0.075	0.060
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.053	0.142	0.172	0.136	0.166	0.230	0.205
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.373	0.030	0.097	0.059	0.101	0.207	0.249

Ek Tablo 24 : Likit Ağırlıklı Aktifler / Toplam Mevduat

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.699	0.656	0.704	0.709	0.754	0.811	0.814
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.675	0.638	0.672	0.655	0.579	0.684	0.618
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.934	0.758	0.911	1.036	1.045	1.336	1.205
3. Küçük Ölçekli Bankalar	1.09	0.409	0.551	0.817	1.515	1.851	2.124

Ek Tablo 25 : Özkaynaklar / Yabancı Kaynaklar

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.103	0.111	0.120	0.114	0.141	0.127	0.133
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.087	0.090	0.107	0.100	0.140	0.122	0.129
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.175	0.121	0.106	0.390	0.130	0.115	0.093
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.150	0.164	0.141	0.131	0.098	0.141	0.134

Ek Tablo 26 :İştirakler ve Kuruluşlar + Sabit Kıymetler / Özkaynaklar

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.693	0.552	0.514	0.743	0.720	0.718	0.704
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.834	0.506	0.684	0.884	0.778	0.841	0.845
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.328	0.624	0.488	1.015	0.833	0.695	0.698
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.193	0.168	0.156	0.189	0.350	0.209	0.235

Ek Tablo 27 : İştirakler ve Kuruluşlar + Sabit Kıymetler / Ortalam Toplam Aktif

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	-	0.062	0.062	0.081	0.094	0.038	0.094
1. Büyük Ölçekli Bankalar	-	0.045	0.073	0.084	0.100	0.099	0.111
2. Orta Ölçekli Bankalar	-	0.073	0.053	0.109	0.110	0.082	0.069
3. Küçük Ölçekli Bankalar	-	0.028	0.022	0.026	0.035	0.031	0.035

Ek Tablo 28 : Serbest Sermaye / Faiz Getirili Aktifler

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.0524	0.0742	0.0880	0.0445	0.0563	0.0452	0.0567
1. Büyük Ölçekli Banka	0.0235	0.0660	0.0498	0.0181	0.0451	0.0271	0.0291
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.220	0.0851	0.0938	(0.003)	0.0318	0.0443	0.0384
3. Küçük Ölçekli Banka	0.268	0.296	0.223	0.176	0.0978	0.1618	0.1516

Ek Tablo 29 : Toplam Gelirler / Toplam Kaynaklar

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.219	0.244	0.222	0.285	0.288	0.298	0.349
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.220	0.238	0.223	0.295	0.299	0.264	0.362
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.232	0.267	0.267	0.369	0.295	0.302	0.244
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.196	0.195	0.204	0.301	0.273	0.262	0.362

Ek Tablo 30 : Toplam Giderler / Toplam Kaynaklar

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.202	0.223	0.198	0.256	0.268	0.273	0.328
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.207	0.217	0.200	0.270	0.280	0.239	0.342
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.202	0.244	0.284	0.313	0.273	0.264	0.309
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.145	0.151	0.160	0.249	0.240	0.236	0.313

Ek Tablo 31 : Toplam Faiz Gelirleri / Toplam Gelirler

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.77	0.77	0.75	0.71	0.73	0.74	0.70
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.80	0.83	0.80	0.75	0.74	0.84	0.70
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.74	0.63	0.58	0.53	0.68	0.73	0.71
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.70	0.68	0.71	0.64	0.81	0.58	0.70

Ek Tablo 32 : Faiz Dışı Gelirler / Toplam Gelirler

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	0.23	0.23	0.25	0.29	0.27	0.26	0.30
1. Büyük Ölçekli Bankalar	0.20	0.17	0.20	0.25	0.26	0.16	0.30
2. Orta Ölçekli Bankalar	0.26	0.37	0.42	0.47	0.32	0.27	0.29
3. Küçük Ölçekli Bankalar	0.30	0.32	0.29	0.36	0.19	0.42	0.30

Ek Tablo 33 : Toplam Faiz Giderleri / Ortalama Toplam Aktifler

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	-	0.18	0.15	0.17	0.20	0.17	0.19
1. Büyük Ölçekli Bankalar	-	0.24	0.16	0.19	0.19	0.19	0.20
2. Orta Ölçekli Bankalar	-	0.14	0.14	0.15	0.19	0.17	0.17
3. Küçük Ölçekli Bankalar	-	0.10	0.10	0.14	0.16	0.14	0.15

Ek Tablo 34 : Faiz Dışı Giderler / Ortalama Toplam Aktifler

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	-	0.091	0.068	0.102	0.090	0.114	0.173
1. Büyük Ölçekli Bankalar	-	0.056	0.060	0.096	0.087	0.111	0.177
2. Orta Ölçekli Bankalar	-	0.123	0.136	0.211	0.129	0.141	0.201
3. Küçük Ölçekli Bankalar	-	0.101	0.521	0.121	0.107	0.151	0.237

Ek Tablo 35 : Toplam Faiz Geliri - Toplam Faiz Gideri / Ortalama Toplam Aktif

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	-	0.0275	0.0324	0.0460	0.0271	0.0619	0.0862
1. Büyük Ölçekli Banka	-	0.0273	0.0360	0.0466	0.0474	0.0534	0.0929
2. Orta Ölçekli Bankalar	-	0.0366	0.0400	0.0654	0.0517	0.0913	0.1243
3. Küçük Ölçekli Banka	-	0.0589	0.0660	0.0760	0.0940	0.0878	0.1506

Ek Tablo 36 : Faiz Dışı Gelirler / Ortalama Toplam Aktif

Banka Grubu	YILLAR						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Toplam	-	0.0630	0.0619	0.0880	0.0846	0.0808	0.1159
1. Büyük Ölçekli Banka	-	0.0448	0.0505	0.0790	0.0846	0.0458	0.1235
2. Orta Ölçekli Bankalar	-	0.1174	0.1271	0.1974	0.1133	0.0976	0.1229
3. Küçük Ölçekli Banka	-	0.0738	0.0651	0.1205	0.0609	0.1066	0.1356

T.R.
MARMARA UNIVERSITY
INSTITUTE OF BANKING AND INSURANCE
DEPARTMENT OF BANKING

**PRODUCTIVITY AND EFFICIENCY ANALYSIS OF
COMMERCIAL BANKS**

(MASTER THESIS)

BETÜL AKDİL

İSTANBUL - 1993

CONTENTS

	<u>Page</u>
INTRODUCTION	1
1. GENERAL STRUCTURE OF THE TURKISH BANKING SYSTEM	4
1.1 The Position of Commercial Banks in the Turkish Banking System	6
1.1.1. Assets	9
1.1.2. Personnel.....	10
1.1.3. Branches	10
1.1.4. Deposits	11
2. PERFORMANCE APPRAISAL IN BANKS	13
2.1. The Definition and the Extent of Performance	14
2.2. Performance Indicators	14
2.2.1. Efficiency	16
2.2.2. Productivity	18
2.2.3. The Relationship Between Efficiency and Productivity	18
2.2.4. Profitability	19
2.2.4.1. Return On Assets (ROA)	19
2.2.4.2. Return On Equity (ROE)	20
2.2.4.3. The Relationship Between Capital Adequacy and Profitability	20

3. MEASUREMENT OF EFFICIENCY AND PRODUCTIVITY :	
ANALYTICAL AND THEORETICAL FRAMEWORK	21
4. EFFICIENCY AND PRODUCTIVITY ANALYSIS IN THE TURKISH	
BANKING SECTOR RATIO EVALUATION	23
4.1. Profitability	24
4.2. Efficiency	26
4.2.1. General Efficiency Trend	26
4.2.2. The Relationship Between Efficiency Ratios and Net Profit/ Total Assets	28
4.3. Man Power	29
4.3.1. General Man Power Trend	29
4.3.2. The Relationship Between Man Power Ratios and Net Profit / Total Assets	30
4.4. Branch Development	30
4.4.1. General Branch Trend	30
4.4.2. The Relationship Between Branch Ratios and Net Profit / Total Assets	31
4.5. Other Productivity Ratios	32
4.5.1. General Trend.....	32
4.5.2. The Relationship Between Productivity Ratios and Net Profit / Total Assets	32

4.6. The Structure of Resources	33
4.6.1. General Trend	33
4.6.2. The Relationship Between Structure of Resource	
Ratios and Net Profit / Total Assets	35
4.7. The Structure of Usage	36
4.7.1. General Trend	36
4.7.2. The Relationship Between the Structure of Usage	
Ratios and Net Profit / Total Assets	37
4.8. The Structure of Revenue - Expense	37
4.8.1. General Trend	37
CONCLUSION	40

INTRODUCTION

After 1980, outward orientation, open market economy and liberalism policies mostly affected banking sector.

Turkish Banking Sector which constitutes the most developed and weighted part of the financial system, has gone through a rapid development after 1980.

Banking system determines the distribution of resources and is responsible for financial intermediation. The analysis and evaluation of bank performance is very important since banks can influence income distribution and therefore stability in the economy.

The aim of this thesis is to examine and analyze the efficiency and productivity of large, medium and small-scale commercial banks in the Turkish Banking System between 1985- 1991 by using ratio analysis. Commercial banks are classified into large, medium and small-scale banks according to asset size. Large-scale banks are those with an asset size of six billion TL and above, medium-scale banks have an asset size between one and six billion TL and small-scale banks have an asset size of one billion TL and below.

In the first part of the thesis, the market structure of the Turkish Banking System is examined and the importance of commercial banks in the system is mentioned. Scale economies are observed in commercial banks and within the aim of this study, banks are divided into three groups as large, medium and small-scale banks according to their asset-size. The commercial banks are analysed during the period of 1985-1991 from various aspects such as asset, personnel, branch and deposit.

In the second part of the thesis, the significance of performance evaluation is mentioned and the definition and content of performance are discussed. Efficiency, productivity and profitability are examined as performance indicators. Empiric studies on profitability and efficiency in the banking system are also studied. Return on assets and return on equity are examined according to bank scales and a relationship between capital adequacy and profitability is mentioned.

The third part gives an analytical and theoretical framework in measuring efficiency and productivity. The aim and various kinds of ratio analysis are discussed. A number of ratios are classified under different titles in helping to evaluate efficiency and productivity in the banking system.

In the last part, efficiency and productivity analysis of the commercial banks is made during the period of 1985-1991 and the data obtained from ratio analysis is evaluated and interpreted. The analysis is carried out under the following titles : profitability efficiency, manpower, branch development, productivity, the structure of resources, usage and revenue-expense.

1. GENERAL STRUCTURE OF THE TURKISH BANKING SYSTEM

Banks transfer funds from those who have surplus to those who are in need by acting as a financial intermediary. Banks are trustworthy and reliable financial institutions which provide efficient use of sources in the economy. Since the non-monetary financial institutions are not very well developed in Turkey, the Turkish Banking System possess a significant position in the financial system.

Market structure is very important in a banking system since it influences the degree of competition, production efficiency, price levels demanded for products and services as well as distribution of sources in a market. Although there are a lot of banks in the Turkish Banking System, a very small number of these banks are big enough to influence and control the market. The system has an oligopolistic market structure where the entry into and exit from the market are limited. A small number of influential banks owns a large share in the market.

Legal framework and regulations in banking law present a significant limitation for banks in their entrance and exit from the market. Another limitation is the maximum amount of capital required from the banks in order to operate in the market.

There is also non-price competition in the Turkish Banking System. Since the prices in the market are determined by the government, banks are not able to carry out price differentiation. Therefore banks turn their attention to product differentiation.

A major reason for the oligopolistic structure of the Turkish Banking System is the scale economies. Oligopolistic structure can be explained by analyzing the significant market share and concentration of five big banks in the entire system.

Theoretically oligopolistic structure can be explained by: product and service differentiation, cost advantages of the existing firms, interdependencies of banks, the lack of opposing power and regulation of banks, and finally the dominating role of banks in the Turkish Financial System.

1.1. The Position of Commercial Banks in the Turkish Banking System

Commercial banks own more of a significant place compared to other institutions in the financial system. This important place of the commercial banks in the financial system can be observed by examining the relative share they possess in the total assets, personnel, branches and deposits of the whole banking system. More than 90% of the total assets, personnel, branches and deposits in the Turkish Banking System belong to the commercial banks. The commercial banks carry out the following banking activities: They collect deposits and give credits to their clients either as medium or long term. They perform investment and development banks' functions as well as participating in the capital market operations. They use their owner's equity or outside sources at a certain cost to obtain funds and later on they invest these funds in order to earn a specific income. The commercial banks offer various services and banking operations to their clients.

Although scale economies are influential in the Turkish Banking System, a small number of banks enjoy the advantages of scale economies. T.C. Ziraat Bankası, T.Emlak Bankası, T.İş Bankası, Akbank and Yapı & Kredi Bankası possess the largest market share and concentration that gives them the advantage of scale economies in the banking system. They also have cost advantages compared to other bank.

Commercial banks can be divided into three groups such as small, medium and large-scale banks according to their asset size. There are some advantages and disadvantages as to being a small medium or large-scale bank. Medium and small-scale banks have a weaker financial structure than large-scale banks. Since the medium and small-scale banks are like family corporations, a small number of share-holders are in control. Due to financial difficulties and problems, these banks find it harder to implement recent innovations in the market. Medium and small-scale banks because of financial reasons are not able to invest their limited funds into research and modern techniques. When compared to large-scale banks, these banks cannot carry out product differentiation. These banks are obliged to stick with the prices which large-scale banks set in the market. The employment conditions offered by medium and small-scale banks are less reliable than the large-scale banks. Compared to large-scale banks, these two banking groups find it more difficult to open branches in order to increase operations volume and sales amount. Apart from the disadvantages mentioned above, medium and small-scale banks, enjoy some advantages regarding their respective scale. These banks have more of a flexible administration.

Due to this characteristic, they can offer special and individual attention and conduct to their clients. Possessing a flexible administration plays a significant role in their decisions about clients and loan applications. These banks may also get together to protect their rights, solve their problems and defend themselves as a union.

Holding banking is the combination of an industry and/or a commercial capital with a financial capital. In the Turkish Banking System, most of the private banks are combined with an industry and/or a commercial capital. Since these private banks are controlled by the holding companies, they are not economically independent. The most important factor influencing the union of some banks and holding companies is to take advantage of credit opportunities. Holding banking leads to unfair distribution of loans and income among people. Another drawback of holding banking is that bank sources may be used in favour of holding companies' advantage and this may cause an inefficient distribution of sources in the economy.

1.1.1. Assets

The raise or drop in total assets of banks is an indicator of their growth factor. In 1991 there has been a large increase in total assets of all commercial banks. As of 1991, five large-scale banks possess 50% of all the assets in the Turkish Banking system. These banks are as follows: T.C. Ziraat Bankası, T. Emlak Bankası, Akbank, T. İş Bankası and Yapı & Kredi Bankası. The large-scale banks' share of assets in the banking sector is bigger than other bank groups. During 1985-1991, large-scale banks' sector share and growth rate followed a fluctuating trend. The growth rate of medium-scale bank assets has been the greatest during 1985-1991 among other banks. Small-scale bank assets grew faster than large-scale banks. Medium and small-scale banks also followed a fluctuating trend in sector share and growth rate. Medium -scale banks sector share has been greater than small banks.

1.1.2. Personnel

As of 1991, the five large-scale banks mentioned before employed 55% of all the employees in the banking sector. After large-scale banks, medium-scale banks' sector share in personnel is greater than small-scale banks. If the personnel growth rate of these three bank groups is examined, small-scale banks are found to have the highest growth rate during the term of 1985-1991. Medium-scale banks have a higher growth rate in personnel compared to large-scale banks.

1.1.3. Branches

Branch banking is common in the Turkish Banking System where commercial banks carry out retail banking by expanding their branch-network. Where there is a lack of competition, branch banking is advantageous to large-scale bank. In inflationary economic conditions, extreme branching brings a lot of drawbacks to commercial banks. In the Turkish Banking System, large-scale banks tend to have a higher branching inclination than the rest of the banks. The fact that the increase in the number of branches of commercial banks during 1985-1991 has been limited as well as following a diminishing trend can be explained by several reasons: The amount of capital required for banks has been raised as a result of recent regulations.

The cost of bank resources has increased due to deposit interest rates and thus banks closed down or merged those branches which had a very small amount of deposit or were suffering from a loss. Branch banking lost its appeal as a result of deposit becoming an expensive resource.

Another reason is the fact that large-scale banks completed their organisation across the country to a great extent. With the introduction to electronic banking, automated teller machines have started to be used widely which led to the displacement of branches. If the growth rate of branching is examined, it is seen that small-scale banks had the highest growth rate during 1985-1991. Large-scale banks recorded the slowest growth-rate in branching. Banks started to prefer overseas rather than the home country by establishing or buying banks in host countries. Since "multi-branches" is not profitable anymore, banks are now decreasing their branch number.

1.1.4. Deposits

Another indicator of banks growth factor is the increase or drop in total deposits. As of 1991, the five large-scale banks mentioned earlier held 55.3% of all the deposits in the banking system. The share of foreign-exchange deposit account in total deposits has been significantly large and increasing.

After 1984, forex deposit accounts gained a larger share. Deposits in TL decreased while forex deposit accounts grew tremendously. During 1985-1991, the growth rate of small-scale banks' total deposits has been the greatest. Large-scale banks' total deposits grew the least among other banks.

2. PERFORMANCE APPRAISAL IN BANKS

The performance analysis and appraisal in banks is very important due to the following reasons: A banking system may influence economic resources and income distribution and eventually economic stability. If the economic stability is affected, this may lead to the intensification of inflationary pressures as well as an increasing stagnation in the economy. Banks carry out their operations with the funds they collect from different places and people rather than their own capital and therefore unless their performance is successful, this will not only affect banks but will spread to the whole economy.

2.1. The Definition and the Extent of Performance

Performance is an indicator of how much firms reach their desired aims set up in advance in qualitative and quantitative terms. Performance usually has a target and certain standards. Performance standards can be analyzed in different categories. From input, output and quantity aspects, performance standards are expressed in terms of quality, cost and time. Performance target is the success level of a measurable product or service within the limits of the standards mentioned above.

Performance effectiveness shows the degree of reaching the desired target quantitatively and qualitatively. Performance efficiency shows how efficient the input resources are in reaching the desired target.

2.2. Performance Indicators

2.2.1. Efficiency

Efficiency can be described as follows: How efficient has the resources such as labour, raw material, ingredients, time and others are in obtaining useful output. By useful output, it is meant the previously aimed and desired products and services. Effectiveness is most of the time confused with efficiency which shows how good the resources are used in production. On the other hand effectiveness is related to aims and output. It indicates the degree of reaching the previously determined target.

In the banking sector, efficiency criteria depend on the productivity criteria and are used in the assessment of productivity. The aim of efficiency criteria is to determine how efficient banks use their funds. In banking, profitability can be an indicator of banks' productivity, however profitability at the same time can be a decreasing factor of efficiency in a banking system.

The efficiency criteria has been significant due to two characteristics of the banking sector. The first one is that a banking sector reflects the institutional structure of a country, where a country's banking system is evaluated within the frame of that country's institutional structure. The second characteristic is the task of banking sector as a financial intermediary.

The concept of efficiency can be described from two different aspects. At macro level, efficiency is a banking systems's task of financial intermediary, and is also related to the efficiency of financial system. At micro level, efficiency is related to how efficient banks use their resources.

The concept of functional efficiency shows how effectively and efficiently banks carry out their financial intermediary task between savers and investors.

Productivity and efficiency can be used interchangeable under perfect competition conditions. Since profits are at the minimum level due to perfect competition, efficiency and productivity can be measured by profitability. In oligopolistic markets, profits are determined according to market power and therefore banking system cannot carry out its financial intermediary task completely leading to a decrease in the efficiency of the financial system.

2.2.2. Productivity

Productivity is a measurement of the efficiency of production. Productivity is the most important criterion in the measurement and assessment of firms' performance and success level. Productivity plays an important role in the improvement of national well-being. Drops in the level of productivity leads to stagnation and inflation in the economy. If the firms in the economy have a low level of productivity, in the long run, these firms cannot perform well in both national and international markets leading to an unsuccessful result. At micro level, the productivity level of firms influence their profitability and competition opportunities. Productivity is a performance indicator and it is described as the ratio of output to input. It measures the degree of efficiency in the utilization of resources. Productivity is not only a quantitative measure. An increase in productivity can be both quantitative and qualitative. An improvement in labour quality and technological level can be evaluated as a qualitative increase in productivity.

In a banking sector productivity can be described as a bank carrying out its financial intermediary task by using minimum resources. Decreasing cost is one of the many goals of productivity.

In service sectors such as banking, definition, measurement and evaluation of productivity are very difficult. Since the banking sector has a dynamic and variable structure, measurement of productivity is almost impossible like other service sectors. In a banking sector a lot of difficulties are faced in measuring the productivity due to the following reasons: Numerous services with different kinds are produced and inputs for the production of these services are obtained from different areas. In measuring productivity, a major problem is the definition of output or the service and then categorizing it.

In a banking sector, productivity can be analysed under three subtitles as follows: profitability ratios, manpower efficiency and branching ratios. Ratio analysis should not be made only looking at one dimension, but rather it should be dynamic and multidimensional.

2.2.3. The Relationship Between Efficiency and Productivity

The difference between efficiency and productivity can be explained as follows: In a banking system efficiency is turning savings into productive investments. A system where all savings are turned into investments is efficient. On the other hand productivity is the utilization of resources by intermediaries at a minimum level while turning the savings into investments in a banking system. Banks productivity at a micro level indicates that they are efficient at a macro level.

2.2.4. Profitability

Profit can be described as the positive difference between sales and costs. When this difference is negative, this is called loss. In commercial terms profit is the positive difference between the equity capital at the beginning of the term and at the end of it. Profitability is a firm's ability to earn profit during a term and the potential for future earnings. The ratio of earned profit to the capital used in the firm during a certain period is also described as profitability. Economic rentability or return on assets is used in measuring a firm's performance and success.

Financial ratability is the ratio of profit before tax to the equity. This ratio shows how productively a firm's equity capital is used. Profit is important for banks in carrying out their activities due to these reasons: Banks add their equity capital in order to strengthen their financial structure. With the profit earned, they can face unexpected risk that may arise more easily. Interest paying power of banks that make profit increases and this creates a reliable condition for depositors. Profit is also important for bank's shareholders since they get a portion out of it.

2.2.4.1. Return On Assets (ROA)

Return on Assets is used as a primary variable for the measurement of bank's performance since it is viewed as the effective measure of bank performance. It is computed by net income after tax divided by total assets.

2.2.4.2. Return On Equity (ROE)

Return on Equity measures profitability from the shareholder's perspective. It is computed by net profit after tax divided by equity capital. This ratio indicates how efficiently and productively a bank uses its equity capital.

2.2.4.3. The Relationship Between Capital Adequacy and Profitability

High profits is a source of stronger bank capital. An increase in bank capital in the short-run may lead to a decrease in the profit share per stock. This situation arises from banks' using outside sources to a great extent. If banks attempt to increase their capital, there will be a small increase in total sources and therefore the ability to earn profit. In the short-run, if an increase in profit is smaller than the increase in capital then profit share per stock decreases. This situation shows how increasing capital has an effect on profit shares.

3. MEASUREMENT OF EFFICIENCY AND PRODUCTIVITY: ANALYTICAL AND THEORETICAL FRAMEWORK

Ratio analysis is used in studying the efficiency and productivity of the Turkish Banking System. The analysis which includes the period of 1985-1991 is based on the data obtained from the Turkish Banking Association's annual financial reports.

The basic objective of ratio analysis is to make estimations for future using past and current data.

In ratio analysis "time ratios" are used to bring out the changes between two years or periods. Instantaneous ratios examines the relationship between different accounts at one time in a financial table. A target ratio is determined to reflect a good performance in the case of normative ratios.

The absolute value of the ratio is then compared to the target ratio. While doing a ratio analysis, the changes in the ratio from year to year should be taken into account. A comparison should be made between banks which are similar in operation areas, types of banking activities and scales.

The productivity and efficiency analysis of the Turkish Banking System between 1985-1991 is based on the asset size of the commercial banks. The commercial banks in the system are grouped into large, medium and small-scale banks according to their asset size as of 1991. The data required for this analysis is gathered and rearranged from the annual financial reports of the Turkish Banking system published by Turkish Banking Association. The ratios used in this analysis are grouped under the following titles : Productivity (profitability, manpower, branch development), efficiency, reliability and structure of resources, T.C.M.B audit ratios and CAMEL ratios. In this ratio analysis, capital adequacy, liquidity, asset quality and profitability topics are also examined.

Since the data in this analysis is limited by the annual financial reports of the Turkish Banking Association, a few ratios could not be calculated due to the lack of information.

4. EFFICIENCY AND PRODUCTIVITY ANALYSIS IN THE TURKISH BANKING SECTOR: RATIO EVALUATION

In calculating the grand total, all the banks in the Turkish Banking System are taken into account. Since the development and investment banks possess insignificantly small shares in the grand total, the average calculated in this analysis is very unlikely to deviate from the general average of the system.

The ratio analysis examines the trend that banks follow during the period of 1985-1991. The ratios of three different scaled banking groups are compared to the general average of the system as well as among each other.

The efficiency and productivity analysis of commercial banks in the Turkish Banking System are examined from various aspects with the help of the following: Profitability, efficiency, man power, branch development, productivity and finally the structure of resources, usage and income.

4.1. Profitability

Although the consolidated profit of the Turkish Banking System has increased during 1985-1991, individual profit of three different banking group has not shown a stable development trend. When return on assets are examined, we can notice that small-scale banks are above the general average of the sector as well as other banking groups.

When we look at the return on equity of commercial banks, small-scale banks perform above the sector average and other banking groups. In general return on equity of commercial banks in the Turkish Banking System is relatively low and unstable. In 1991, public banks had the lowest profitability among large-scale commercial banks. The low levels of profitability in the banking system is due to the fact that the cost of deposit, which is the most important source of fund, has increased a great deal. Some of the factors which influenced bank profits positively in 1991 are summarised as follows: The increase in the spread, the rise of the revenue obtained from banking operations and rearrangement of reserves by T.C.M.B. in such a way as to decrease the burden on commercial banks.

Factors that affected bank profit negatively are the following: The rise in bank's foreign exchange loss, the speed of increase in bank loans has been below the speed of increase in bank deposits, the application of not paying interest for TL deposit reserves, the increase in banks' total assets has been very close to the increase in their personnel expenses, a drop in the real profits gained from the capital market operations , a decrease in the shares of profit obtained from banks' investments and finally an increase in banks' reserves for their doubtful receivables.

Small and medium-scaled private banks as well as foreign banks have been more profitable than large-scale public banks. During 1985-1991 large-scale commercial banks obtained higher interest income from total loans, marketable securities and Interbank operations than small and medium-scale banks. Medium-scale banks' interest income during 1985-1988 has been higher than the others.

4.2. Efficiency

4.2.1. General Efficiency Trend

While examining the efficiency of the Turkish Banking System, subjects such as loans, doubtful receivables, asset quality and liquidity will be mentioned. Loans constitute the largest part of the Turkish Banking Sector's consolidated assets. The share of large and medium-scale banks in total loans is bigger than small-scale banks in the system. In 1988, a drop in total loans was due to the stagnation in the economy and increase in reserves and disponsibility ratios hence a rise in taxes and funds. In 1989 a gradual rise in loans was observed when the economy recovered from stagnation and reserves were rearranged in a way to motivate loans. Since the demand for and return on loans were higher than marketable securities, more importance was given to loans in 1991.

The potential demand for loans has recently decreased due to a rise in competition, creation of new investment instruments and techniques, and finally development of capital market. Loans have become expensive as a result of an increase in the cost of deposits. Therefore demand for loans has become more conscious to fluctuations in interest rates.

The doubtful receivables which has been a major problem of the Turkish Banking Sector, has improved during 1986-1990. This improvement can be explained by the following reasons: The banks have become more selective in marketing their loans as well as becoming more sensitive in holding reserves for their doubtful receivables. Banks have also formed financial analysis services within themselves and applied interest differentiation according to the reliability of their customers. Banks have switched to consumer credits and in doing so they strengthened their financial structures.

During 1985-1987, the real return of deposits has been negative, foreign-exchange substitution of TL has risen and savings have switched to foreign-exchange deposit accounts. All these factors mentioned above led to a decrease in deposits and increase in loans has been at a higher level than increases in deposits. The ratio of loans to deposits has continued to decrease in 1988 and 1989 due to the stagnation in the economy. Medium-scale private banks' loans to deposits ratio has gradually deviated from system average. These banks mostly invested their funds in government bonds and treasury bills.

During 1985-1991, the share of liquid values among total assets has shown a gradual decrease. The liquid values of small-scale banks have been larger than the others during this period. In 1991, Turkish Banking Sector's liquidity has started to rise due to a rapid development in the marketable securities portfolio. The liquidity ratio has improved significantly in medium-scale banks.

4.2.2. The Relationship Between Efficiency Ratios and Net Profit / Total Assets.

When banks give more loans, their profitability can increase. It is observed that medium-scale banks have given more loans during this period and therefore have been more profitable and efficient than the others. It is also observed that when total loans increase more than total deposits and the share of loans, marketable securities and Interbank operations rise among total assets, "net profit / total assets" ratio also increases. Medium and small-scale banks' performance has been better than large-scale banks and therefore they have been more profitable and efficient.

There is no noticeable relationship between "liquid values / total assets" and "net profit / total assets" ratios. This is due to the fact that the liquid values that should be held by banks are determined by law.

4.3. Man Power

4.3.1. General Man Power Trend

The personnel efficiency of the Turkish Banking System has improved after 1990. Large-scale private banks have the highest personnel efficiency among the rest. Medium-scale banks have performed better than small-scale banks in personnel efficiency. During 1985-1991, personnel expenses constituted the second largest expense account among banks' total expenses. The personnel expenses of large-scale banks have been lower than the others. "Deposit / Number of Personnel" ratio is an indicator of employment efficiency in the banking system. Some other factors that should be taken into account in the increase of deposit volume are the following: Interest rate policies and alternative investment instruments and income level. During 1985-1988, the speed of increase in deposit per personnel number has been slow due to the substitution of TL with foreign-exchange and the loss of attractiveness in TL deposits. Personnel or employment efficiency should not only be measured by deposits per personnel number due to the fact that there has been a concentration on marketable securities by banks and a switch to wholesale banking.

4.3.2. The Relationship Between Man Power Ratios and Net Profit / Total Assets

There is a noticeable relationship between man power ratios and "net profit / total assets". Small-scale commercial banks perform a much higher efficiency than the others and this leads to an increase in their "net profit / total assets" ratio.

4.4. Branch Development

4.4.1. General Branch Trend

The number of bank branches has recently been limited and also started to decrease due to the following reasons: With increasing costs, some branches were closed or united with others to protect profits. Branch-banking lost its appeal as a result of a rise in the cost of deposits and capital adequacy required by commercial banks has been raised by new legal regulations. In addition to these, large-scale banks have mostly completed their organizational network throughout the country and electronic banking has been put into application.

In the Turkish Banking System large-scale commercial banks have a higher tendency for branch-banking. If we look at the amount of deposits, loans and interest revenue obtained from branches, it is noticed that small-scale commercial banks perform a higher branch efficiency than the others.

4.4.2. The Relationship Between Branch Ratios and Net Profit / Total Assets

Even though it is not well distinguished, there is still a relationship between branch ratios and "net profit / total assets". During the period of 1985-1991 multi-branch banking did not bring much profits due to the emergence of alternative investment areas and advantages created by automation. These caused a decrease in the number of branches of commercial banks.

4.5. Other Productivity Ratios

4.5.1. General Trend

When "total revenues / total assets" ratio of the commercial banks are examined, it is observed that small-scale banks have the lowest ratio compared to others. Medium-scale banks mostly performed better than large-scale banks in this ratio. Another productivity ratio "total revenues-total expenses / total resources" followed an unstable trend. This ratio expresses banks' income power per unit of expense. Small-scale bank performed best in this ratio.

4.5.2. The Relationship Between Productivity Ratios and Net Profit / Total Assets

Examining only the total revenues without looking at the total expenses is not sufficient for productivity analysis. If a bank's total revenue is low, then this bank can still be profitable if the same bank's total expense is also low. Small-scale commercial banks are found to have higher productivity and profitability than the others. Large and medium-scale banks' productivity ratios fluctuated at the same levels.

4.6. The Structure of Resources

4.6.1. General Trend

It is possible to examine the developments in the structure of resources of commercial banks by looking at ratios related to deposits, capital, foreign exchange deposit accounts, loans that are used from other countries and marketable securities. During 1985-1991 the share of deposits in total liabilities has diminished significantly. The importance of deposit as a fund source has also decreased. The share of deposits held by large-scale banks has been more than the others. During this period the ratio of deposits to outside resources has also dropped. The most important reason for the decrease of deposits in bank resources is the fact that deposits have become an expensive source of funds for the banks. Some of the factors which led to an increase in the cost of deposits as sources of funds are summarised below: In order to control the liquidity in the economy, precautions such as raising reserve and disponsibility ratios are taken. To increase demand for TL deposits, interest rates were kept at a higher level. In 1988 the increase in inflation has been significantly high and therefore the burden on cost of resources has been doubled.

Bank turned to alternative and relatively cheaper resources when faced with increasing cost of deposits. After 1985, the share of foreign-exchange deposit accounts along with loans used from other countries have started to gain importance among outside resources. Medium-scale commercial banks possess the largest share of the above mentioned alternative resources compared to other banks.

During 1985-1991, commercial banks invested more and more in marketable securities, which has become the fastest growing account of banks current assets. Large-scale banks' share of marketable securities among total resources has been the highest compared to others. After 1985, commercial banks started to invest in government bonds and treasury bills in financing budget deficit. A large portion of banks' marketable securities are in the form of government bonds and treasury bills since the interest revenue gained is tax exempt and these securities an insignificantly small risk.

The commercial banks' equity capital among their outside resources has increased during this period. Banks made big improvements in strengthening their equity capital. Capital adequacy has been an important subject for banks.

4.6.2. The Relationship Between Structure of Resource Ratios and Net Profit / Total Assets

It is observed that as the foreign-exchange resources of banks increase, "net profit / total assets" ratio follow a parallel increase. In the Turkish Banking System, a rise in bank profits due to a rise in foreign-exchange resources will lead to an increase in banks' demand for foreign-exchange. There is a noticeable relationship between banks' "loans taken/ total assets" and "net profit / total assets" ratios. In the last three years of this analysis, small-scale banks are found to have taken more loans than other banks and as a result of this their profitability has increased proportionately.

4.7. The Structure of Usage

4.7.1. General Trend

During 1985-1991, banks' shares of participation in other institutions as well as fixed assets have increased in total capital equity. The share of small-scale banks has been lower than the others. The increase in participations and fixed assets is due to the fact that banks with huge amounts of doubtful receivables try to collect these by the two methods mentioned above. The increase of banks' shares of real estate (immoveable property) as well as participations and fixed assets in total assets cause a negative effect on sector's asset quality.

A significant factor in banks' productivity is capital adequacy. If banks invest their sources of funds in participations and fixed assets that bring limited income, they may face a significant loss.

4.7.2. The Relationship Between the Structure of Usage Ratios and Net Profit / Total Assets.

There is an inverse relationship between "participations + fixed assets / equity capital" ratio of banks and "net profit / total assets" ratio. Banks can increase their profitability by decreasing their participations and fixed assets of the small-scale banks has been lower than the others during this period.

4.8. The Structure of Revenue-Expense

4.8.1. General Trend

During 1985-1991, the largest portion of expenses has been interest payments. The second largest portion of expenses has been foreign-exchange loss. It is observed that there is parallelism between banks' revenues and expenses.

Interest revenues constitute a significant part of the banking sector's revenue composition. In general, large-scale banks' ratio of interest revenues to total revenues has been higher than other banks. Interest revenues of banks come from loans, marketable securities and interbank operations. Foreign-exchange profit has also increased during this period. Non-interest revenues of commercial banks have performed a small rise. The medium-scale commercial banks' non-interest income has been larger than other banks. Interest expense of banks is significantly more weighted in total expenses. Even though the total non-interest expenses of banks is not as high as interest expense, it is observed that non-interest expense has increased very rapidly in average total assets. During the analysis period, small-scale banks earned more interest revenue from bank operations compared to other banks. Medium-scale banks earned more revenue from operations outside banking activities. In 1990 and 1991, small-scale banks started to concentrate more on services and operations outside banking activities and therefore their non-interest revenue has increased proportionately. A large portion of non-interest expense is general administration expense. The fact that non-interest expense has risen during this period means that a unit cost of banks revenues has increased. Large-scale banks "non-interest expense / average total assets" ratio has been below the sector average and other banks' and thus performed well.

This means that large-scale banks' unit expense spent per unit revenue is lower than other banks. During this period, small and medium-scale banks' interest and non-interest revenues have been above large-scale banks. However large-scale banks' unit non-interest expense spent per unit revenue has been lower than other banks.

CONCLUSION

In measuring productivity of the banking system, definition and classification of services is a very important problem. While examining productivity in the banking sector, bank balance sheets are studied to see how much banks fulfill their intermediary functions in the economy.

The Banking Sector has been hindered by government interferences and thus its development has been limited since its productivity and efficiency could not be improved due to these interventions.

One of the biggest problems of the Turkish Banking System is its structure of resources and costs. Since reserve and disponsibility ratios are very high, banking sector is forced to turn to resources apart from deposits and hence its efficiency and productivity have been decreasing.

Due to a decrease in firm's demand for high costing loans, banks have started to invest in government bonds and treasury bills, therefore increasing their income from marketable securities.

Deposit which is the basic source of funds of the Turkish Banking System has gone through some changes. The weight of foreign-exchange deposits has been more than the weight of TL deposits. Government interventions into the banking sector of Turkey led to high cost of deposits. This trend has been continuously increasing since the government prefers to provide its necessary funds from the financial sector. Since the government uses most of the bank resources, the part that is left behind for the private sector is very expensive and small.

Another problem of the banking sector is the reserves they hold for their doubtful receivables. The recent increase in these reserves affected bank profits negatively.

In recent years, general administration expenses of multi-branch banks have been rapidly increasing and affecting banks' competitiveness negatively. Among general administration expenses, personnel expenses make up the largest portion. Due to an increase in sector's competition, non-interest revenues have been limited and thus profitability performance of banks has been relatively low.

The investments in participations and fixed assets have been significantly high and these investments have not been bringing the sufficient returns. All these constitute an important problem for the banking sector.

The Banking Sector should take some precautions in improving its profitability, productivity and efficiency. The sector should use its resources more efficiently and the weight of government interferences in the economy should be decreased as to create opportunities for a more healthy distribution and usage of resources. Banks should be allowed to create alternatives for deposits.

Legal regulations and applications should be brought for doubtful receivables in order to increase asset quality.

In improving branch productivity, and decrease general administration expenses some branches should be closed or united with others.

The legal framework, government policies, banks own problems and economic conditions will continue to influence the efficiency and the productivity of the Turkish Banking System.